

XƏYALƏ MECİDOVA

İXTİSAS ÖLKƏSİNİN DİLİ
(TÜRK DİLİ)

Dərs vəsaiti

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİ

XƏYALƏ MECİDOVA

İXTİSAS ÖLKƏSİNİN DİLİ
(TÜRK DİLİ)

Dərs vəsaiti

“ZƏNGƏZURDA”

ç a p e v i
Bakı – 2020

*Bakı Slavyan Universiteti Elmi şurasının
30 oktyabr 2019-cu il tarixli iclasının qərarı ilə (protokol №02)
çapa tövsiyə edilmişdir*

Elmi redaktor: **Şaban Hüseynov**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rəyçilər: **Rüfət Rüstəmov**
*Bakı Dövlət Universitetinin Türk
filologiyası kafedrasının müdiri, professor*

Şəkər Orucova
*AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
Türk dilləri şöbəsinə aparıcı elmi işçisi, dosenti*

Vəfa Həsənova
Türkologiya kafedrasının dosenti

Gülxanım İsmixanova
Müasir Azərbaycan dili kafedrasının dosenti

Xəyalə Mecidova. İxtisas ölkəsinin dili (türk dili). Dərs vəsaiti. – Bakı:
“Zəngəzurda” çap evi, 2020. – 140 səh.

Dərs vəsaiti Türk dilinin aşağı səviyyədə bilən və orta səviyyəsini mənimsəməyə çalışan oxucular üçün nəzərdə tutulmuşdur. Dərs vəsaitində türk dilinin səs sistemi, leksik tərkibi, qrammatik quruluşu haqqında məlumat, nitq hissələri, cümlə bilgisi, yazılı və şifahi nitqi inkişaf etdirmək üçün tapşırıqlar, mövzularla bağlı testlər və tərcümə mətnləri verilmişdir.

Bu dərs vəsaitindən sadəcə ali məktəb tələbələri deyil, magistrlər, müəllimlər, hətta türkologiya sahəsində tədqiqat aparən mütəxəssislər də faydalana bilər.

M 4310020000
229-2020

DOI: 10.36719/2020/229/0004

DOI: <https://doi.org/10.36719/2020/140>

©Xəyalə Mecidova, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
1. BÖLÜM	8
TÜRK DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	8
DİLBİLGİSİ	
DİL	12
SES BİLGİSİ (FONETİK).....	13
HARF VE ALFABE	14
SES UYUMLARI	15
ÜNSÜZ (SESSİZ) HARFLER	17
ÜNSÜZ HARFLERLE İLGİLİ KURALLAR	17
HECE	19
2. BÖLÜM	23
ANLAMLARINA GÖRE SÖZCÜKLER	23
SÖZCÜKLERİN GERÇEK VE MECAZ	
ANLAMLARI	23
TERİMLER	23
ÇOK ANLAMLI KELİMELER	24
DEYİMLER	24
ATASÖZÜ	25
ÖZDEYİŞ (VECİZE)	26
İKİLEMELER	27
EŞ ANLAMLI (ANLAMDAŞ) KELİMELER	28
KARŞIT ANLAMLI KELİMELER	29
EŞ SESLİ (SESTEŞ) KELİMELER	30
YANSIMA SÖZCÜKLERİ	31
3. BÖLÜM	32
İSİM (AD)	32
ANLAMLARINA GÖRE İSİMLER	32
1. VARLIKLARIN OLUŞLARINA GÖRE	32
2. VARLIKLARIN VERİLİŞİNE GÖRE	33

3. VARLIKLARIN SAYILARINA GÖRE	34
YAPILARINAGÖRE İSİMLER	36
1. BASİT İSİMLER	36
2. TÜREMİŞ İSİMLER	36
3. BİLEŞİK İSİMLER	37
İSMİN HALLERİ	38
İSİM TAMLAMALARI	40
İSİM TAMLAMALARININ ÇEŞİTLERİ	41
TAMLAMALARLA İLGİLİ ÖNEMLİ BİLGİLER	43
İSİMLERDE KÜÇÜLTME	45
4. BÖLÜM	47
SIFAT(ÖN AD)	47
ANLAMINA GÖRE SIFATLAR	47
NİTELEME SIFATLARI	47
BELİRTME SIFATLARI	49
ÜNVAN(SAN)SIFATLARI	52
YAPILARINA GÖRE SIFATLAR	53
BASİT SIFATLAR	53
TÜREMİŞ SIFATLAR	54
BİLEŞİK SIFATLAR	54
SIFATLARDA DERECELENDİRME	54
SIFATLARDA PEKİŞTİRME	55
SIFATLARDA KÜÇÜLTME	56
SIFAT TAMLAMALARI	57
5. BÖLÜM	59
ZAMİR(ADIL)	59
SÖZCÜK HALİNDEKİ ZAMİRLER	59
1. KİŞİ ZAMİRLERİ	59
2. İŞARET ZAMİRLERİ	60
3. SORU ZAMİRLERİ	62
4. BELGİSİZ ZAMİRLERİ	63
EK HALİNDEKİ ZAMİRLER	64

1. İYELİK ZAMİRLERİ	64
2. İLGİ ZAMİRİ -"Kİ"	65
6. BÖLÜM	66
FİİL(EYLEM)	66
FİLLERDE MASTAR (EYLEMLİK)	66
FİLLERDE KÖK, GÖVDE, TAVAN	67
FİLLERDE ZAMAN	67
FİLLERDE KİŞİ	67
FİLLERDE KİP	68
HABER KİPLERİ	68
DİLEK KİPLERİ	69
GENİŞ ZAMAN	69
BİLEŞİK ZAMANLI FİLLER	72
FİLLERİN YAPISI	74
EK FİLLER	78
7. BÖLÜM	81
FİİL(EYLEM)- II	81
FİLDE ÇATI	81
NESNELERİNE GÖRE FİİL ÇATILARI	81
ÖZNELERİNE GÖRE FİİL ÇATILARI	82
FİİLİMSİLER	85
İSİM FİİLLER(MASTARLAR)	85
SIFAT FİİLLER (ORTAÇLAR)	86
BAĞ FİİLLER(ULAÇLAR)	87
8. BÖLÜM	89
ZARF-EDAT-BAĞLAÇ-ÜNLEM	89
ZARF(BELİRTEÇ)	89
EDAT (İLGEÇ)	91
BAĞLAÇ	92
ÜNLEM	93

9. BÖLÜM	95
CÜMLE(TÜMCE BİLGİSİ) VE CÜMLENİN	
ÖGELERİ TEMEL ÖGELERİ	95
YÜKLEM	95
ÖZNE	96
NESNE	97
TÜMLEÇLER	98
10.BÖLÜM	102
YÜKLEMİN ÇEŞİDİNE GÖRE CÜMLELER	102
ÖGELERİNİN DİZİLİŞİNE GÖRE	102
ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER	103
YAPISINA GÖRE . CÜMLELER	106
11. BÖLÜM	110
ANLATIM BOZUKLUĞU	110
ANLAMLA İLGİLİ YANLIŞLAR NELERDİR	110
DİL BİLGİSİ İLE İLGİLİ YANLIŞLAR	111
TESTLER	113
KAYNAKLAR	138

ÖN SÖZ

Dil, insanları və mədəniyyətləri tanımaqda bir vasitədir. Türk dili işlənmiş və inkişaf etmiş bir yazı dili olaraq dünyanın ən köklü və qədim dillərdən biridir. Türk diliylə yazılmış ilk mənbələr, miladdan sonra 725 ilinə təsadüf olunur. Türk dili XX əsrin əvvəllərinə kimi dünyadakı ən ünsiyyət dillərindən biriydi. Bu gün 230 milyonluq böyük bir kütlə tərəfindən türk dili və ləhçələri, Balkanlardan Asiyaya qədər geniş bir sahədə istifadə edilir. Önümüzdəki yüz ildə Türk dili inkişaf edən ünsiyyət dillərindən biri olacaqdır. Azərbaycan Respublikası ilə iqtisadi, siyasi sahədə əlaqələrin güclənməsi türk dilinin öyrənilməsinə olan tələbi daha da artırmışdır.

Azərbaycanda orta səviyyədə Türk dilini öyrənən tələbələrə bu dərslik düşünülərək yazılmışdır. Dərsləyin hazırlanmasında əsas məqsəd tələbələrə türk dilini öyrətmək, bu dildə düzgün oxumaq, yazmaq, danışmaq vərdişləri yaratmaqdır. Kitabda Türk dilinin səs sistemi, leksik tərkibi, qrammatik quruluşu haqqında məlumat verilir. Nəzəri izahat və mətn üzərində iş dərsləkdə əsas yer tutur. Qrammatik məlumatları gücləndirmək məqsədilə müxtəlif tapşırıqlar, tərcümə mətnləri, dialoqlar verilir. Çalışmaların forması, sayı qrammatik materialın xüsusiyyətlərinə əsaslanır. Dərs vəsaitinin sonunda isə hər mövzuyla bağlı test verilir ki, bu da qrammatik materialların mənimsənilməsinə köməklik edir. Qeyri -filoloji fakültələrdə isə praktik dil öyrənmək, tələbələrin şifahi və yazılı nitqin inkişaf etdirmək əsas götürülür.

1. BÖLÜM

TÜRK DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Türk dili, bildiyimiz kadarıyla Orta Asya`daki ana yurdundan dünyanın her yanına dalga dalga yayılan, sayısız büyük devletler kuran, tarihin gidişine defalarca yön veren, bugün Balkanlardan Çin içlerine kadar yerleşen büyük Türk ulusunun konuştuğu dildir. Dünyanın ünlü dilcilerinden Max Muller şöyle demiş: “Türk dilinin çekim şekillerindeki hiç bozulmaz düzgünlük ve düzenlilik, bütün dil yapısının kolayca görülüp kavranabilmesidir. Türk dilinin ortaya çıkış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Türkçenin, bilinen yazılı metinlerinden önceki dönemleri “karanlık dönem” olarak kabul edilmektedir”. (Max Muller, 35).

Ünlü Türk dilbilimci Muharrem Ergin kendi gramer kitabında açıklamıştır: “Türk dilinin yazılı ürünlerle takip edilebilen VII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar olan dönemine

“**Eski Türkçe**” denir. Daha sonra o, Türkçe`nin, yaklaşık altı asır boyunca; ses, biçim ve söz varlığı bakımından son derece durudur. Belli olan bu dönem Türkçesinin özellikleri Göktürk, Uygur ve Karahanlı metinlerinde gözükmektedir.

Göktürk Metinleri

1. Bilge Kağan Yazıtı,
2. Kültigin Yazıtı,
3. Tonyukuk Yazıtı;

Uygur Metinleri:

1. Altun Yaruk,
2. Sekiz Yükmeç,
3. Irk Bitig;

Karahanlı Metinleri:

1. Kutadgu Bilig,
2. Divanü Lûgat-it-Türk,
3. Atebetü'l Hakayık,
4. Divan-ı Hikmet

ve diğerleri kaydedilmiştir”. (27, 34)

Belli olduğu kadarıyla Türkler, XI. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Bu göçlerle bağılı dilbilimci D.Aksan: "Türkler XIII. yüzyılda batıda Anadolu'ya, kuzeyde Karadeniz'in kuzeyi ve batısına kadar yayılmışlardır. Yerleştikleri bölge kendi halkının ağız ile eserler yazmaları sonucu Türkçe bölünmüştür. Türkçe, yayıldığı bölgelere göre Kuzey-Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Kuzey-Doğu Türkçesi, Eski Türkçenin bir devamı olarak XIII ve XIV. yüzyıllarda Orta Asya ile Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Türk halkı arasında kullanılmıştır, diye açıklama vermiştir". (16, 190)

Kuzey-Doğu Türkçesi XV. yüzyılda Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olmak üzere iki kol hâlinde gelişmesini sürdürmüştür. Tüm bunlar bazı dilbilgisi kitaplarında ayrıntılı şekilde yazılmıştır. T.Banguoğlu:" Farklı kollarda gelişen Türkçenin özelliklerini o dönemlerde yazılan Kıpçak Türkçesi Metinleri (Husrev 'ü Şirin, Gülistan Tercümesi, Kodeks Kumenikus) ve Çağatay Türkçesi metinlerinden (Muhâkemetü'l-Lügatayn, Şecere-i Türki, Şecere-i Terâkime) takip etmek mümkündür.

XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarından günümüze kadar devam eden Eski Türkçeden sonra Batı Türkçesi, Türk dilinin iki büyük kolundan biridir. Batı Türkçesi, tarihî gelişimi içinde üç ana döneme ayrılır. Türkçenin XIII ve XV. yüzyıllar arasındaki dönemi ise "Eski Anadolu Türkçesi" adını almış. Bu dönemin temel özellikleri, Mantiku't-Tayr, Yunus Emre Divanı, Garipname ve diğer yapıtlarda görülmektedir. Batı Türkçesinin ise XV. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başları arasındaki dönemine "Osmanlı Türkçesi" denir. Bu dönem, Türkçeye fazlasıyla Arapça, Farsça kökenli kelime dahil olmuştur. XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Türkçesinde "mahallîleşme" hareketi başlar. Ve bu hareket Tanzimat dönemine kadar sürer. Daha sonra Türkçe,

yabancı kelimelerle dolu yoğun bir dil olarak varlığını “Türkiye Türkçesi” ne kadar götürür”. (25,56, 57) Eserlerden: “Şikâyetname, Sihâm-ı Kaza, Hüsn ü Aşk gibi eserler bu dönem Türkçesinin özelliklerini taşır. Halk tarafından sevilen Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının konuşma dilinden (İstanbul ağzı) yeni bir yazı dili oluşturmak amacıyla Genç Kalemler dergisinde başlattıkları Yeni Lisan Hareketi bu dönemin başlangıcı kabul edilir. Bu hareketin temsilcileri “Millî bir Edebiyat meydana getirmek için önce millî bir dile ihtiyaç vardır.” “Görüşünden hareketle şu ilkeleri benimsemişlerdir:

a. Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren dil bilgisi kuralları ve bu kurullarla yapılan bütün tamlamalar kaldırılmalıdır.

b. Dilimize Arapça ve Farsçadan girmiş kelimelerle yapılacak isim ve sıfat tamlamaları, Türkçenin kurallarına göre düzenlenmelidir. (40, 303, 305)

c. Yazı dili ile konuşma dili arasındaki büyük farklılıkları kaldırmak için yazı dili konuşma diline yaklaştırılmak, İstanbul konuşması yazı dili olmalıdır.

ç. Bu ilkelerden yola çıkarak taklit değil, yeni ve millî bir edebiyat meydana getirilmelidir”. (30, 24, 27). Bu fikirler A.Caferoğluna aittir.

Türk dilinin kendi özelliğini kaybettiği yıllarda, Türkçe`yi kullanmak gerektiğini söyleyenler olsa da, bu gayretler sürekli olmadığı için sonuç alınamamıştır. Daha önceden de Türkçe`nin sadeleştirilmesi konusunda çalışmalar olmuşsa da 1908`ten sonra dili Türkçe`leştirme çalışmalarına daha üstünlük verilmiştir. Fikir adamlarımızla, yazarlarımızın yaptıkları çalışmalarla Cumhuriyet`ten sonra Türkiye Türkçe`sinin yabancı dillerin etkisinden temizlemek ve kurtulmaya özen gösterilmiştir. 1 Kasım 1928`de yapılan Harf İnkılabı M.K.Atatürk`ün 1932`de kurduğu TDK(Türk Dil Kurum`u) oldukça önemli işlere imza atmıştır.

Türk dilinin Dönemleri:

1. İslamiyet`ten önceki Türkçe

2. İslamiyet etkisindeki Türkçe
3. Günümüzdeki Türkçe

Günümüzdeki Türkçe`ye bazen Batı Türkçe`si denir. Batı Türkçe`si yedi asırlık dönemde iç ve dış değişimlere uğramıştır. İç yapıda Türkçe kök ve eklerde görülen bazı ses ve şekil değişiklikleri, dış yapıda da yabancı kelimeler ve dilbilgisi şekillerine göre aldığı değişimlerdir. Bu dönemde Türkçe`den başka yabancı unsurlar da vardır. Bu yabancı unsurlar Arapça, Farsça kelime ve kelime tamlamalarıdır. Bu dönemde Türkçe çok yıpranmış. Batı Türkçe`si 4 ayrı şekilde incelenir:

1. Eski Anadolu Türkçe`si
2. Osmanlıca
3. Türkiye Türkçe`si

Bu dönemler hakkında yukarıda ayrıca yazılmış.

DİLBİLGİSİ

DİL

İnsanların duygu ve isteklerini anlatmak için kullandıkları ses ve işaretlerin tümüne dil denir. Bizim dilimiz Türkçe'dir.

DİLİN ÇEŞİTLENMESİ

Bir dil çeşitli bölgelerde ve farklı toplum kesimlerinde birtakım ayrılıklar gösterir. Bunların başlıcaları şunlardır:

a) kültür dili

Yazarlar, şairler, bilim adamları v  basın yayın organları çok daha düzgün bir dil kullanırlar. Dilin bu biçimine kültür dili denir.

b) Őive

Kişilerin eğitim ve kültür düzeylerine, geçim ve meslek durumlarına göre ortaya çıkan konuşma ayrılıklarına Őive denir.

Aynı düşüncenin değişik Őivelerde s yleniŐine  rnek:

-Arkadaşınız hakkında olumlu izlenimlerim var.

-ArkadaŐınızı gözüm tuttu.

c) ağız

Aynı dilin konuŐulduđu bir ülkenin bölgeleri, kentleri, köy ve kasabaları arasındaki yazıya geçmeyen konuşma ayrılıklarıdır.

 rnek: Karadeniz ağzı, Trakya ağzı

d) lehçe

Birden çok ülkede konuŐulan diller zamanla büyük deđiŐikliklere uğrar. Bu deđiŐiklikler zamanla yazıya da geçer. Oyle ki aynı dili konuŐmasına rağmen iki ayrı ülke insanı anlamakta zorluk çeker. Bu konuşma ve yazma ayrılıklarına lehçe denir.

Örneğin, Türkçe dili, Karabağ lehçesi, ağatay lehçesi, Anadolu lehçesi gibi lehçelere ayrılmıştır.

SES BİLGİSİ (FONETİK)

Herbir dili doğru konuşup yazabilmek için uyulması gereken kuralları belirleyen ve anlatan bilgi dalına dilbilgisi denir. Dilbilgisi, konuşma sırasında yer alan insan seslerini inceler.

Sesin oluşumu: Seslerin söylenmesinde akciğerlerden başlayarak sırasıyla; nefes borusu; gırtlak; ağız boşluğu; burun yolu; ses yolu olarak görev görürler. Seslerimizi toplu olarak ikiye ayırıyoruz: tonlu sesler, tonsuz sesler.

Yazılı dilbilgisi kurallarına geçmeden önce iyi konuşma ve güzel okumamızın püf noktaları **olan ulama ve vurguyu** beraber öğrenelim.**Ulama:** Sessiz harfle biten bir kelimedenden sonra, bir kelime gelirse –aralarında noktalama işareti yoksa- birinci kelimenin son harfi ile ikinci kelimenin ilk harfi birleştirilerek okunur.Örnek: duran_ asker, seyir için, üç atlı, edip evine,

a) Kelime vurgusu

b) Cümle vurgusu

Kelime vurgusu: İki ya da daha çok heceli bir kelimenin bir hecesinin öteki hecelerden daha kuvvetli okunmasına denir.

Örnek: yolcu, savcı, sıra, kömürlük, bakıyor, sulu, tahta, kalem . v.b.

Tek heceli kelimelerde vurgu olmaz. İlk heceleri kapalı olan yer isimlerinde vurgu ilk hecede bulunur. Örnek: Bingöl, Gaziantep, İzmir, Bayburt...

Bütün heceleri açık olan yer isimlerinde vurgu birinci hecenin veya ikinci heceye gelir. Manisa, Kocaeli, Babaeski,

İnsan ve hayvan adlarında vurdu son hecede olur: Kemal, Aysel, Batur. ...Boncuk, Yumak, Minnoş.....

Soru kelimelerinde vurgu ilk hecede bulunur. Nasıl insan? Hangi ressam?

Cümle vurgusu:Bir cümleyi söylerken o cümlenin bir kelimesinin diğerlerine nazaran daha kuvvetli denilmesidir.

Kahveci Ahmet sabaha doğru eve dönerdi.

Kahveci Ahmet **sabaha doğru** eve dönerdi.

Kahveci Ahmet sabaha doğru **eve dönerdi**.

Alıştırma. Şiiri vurguyla okuyun ve defterinize yazın

Bir kez gönül yıktın ise, kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi, elin yüzün yumaz değil

Bir gönül yaptın ise, er eteğin tuttun ise
Bir kez hayır ettin ise, birine bin az değil

Erden sana nazar ola, için dışın nur ola
Beli kurtulmuştan ola, sol kişi kim gammaz değil

Yunus Emre`m sözün satar, söze bal ü yağ katar
Altmış bin sarrafa satar, yükü gevherdir koz değil

(Yunus Emre: Şiirinden seçmeler, 42)

HARF VE ALFABE

Her bir yazıda konuşma seslerini yazıda göstermeye yarayan işaretlere harf denir. Türkçe'mizde

29 harf vardır. Bu harflerin hepsi birden Türkçenin Alfabetini oluşturuyor.

Sesler ağızdan çıkan, duyulan küçük dil birlikleridir. Dili yazıya geçirmek için bu küçük dil birimleri birtakım işaretlerle belirlenir. Dilin seslerini harflerle gösteririz. Harfleri de seslerle isimlendiririz.

Bazı kitaplar harflerin alfabede yer alan sırasına göre düzenlenir.

ALFABE: Bir dildeki sesleri karşılayan şekil işarettir: Türkçe`de 29 harf vardır.Azerbaycan Türkçe`sinde ise bu sayı 32` dir.

A B C Ç D E F G Ğ H I İ J K L M N O Ö P R S Ş T U Ü V Y Z harfleridir. Ə,Q, X harfleri Türkçe`de yok. Onun karşılığı olarak-ə-e gibi, q-g, k gibi, x harfi ise h,k gibi kullanılmaktadır.

Harfler kullandıkları yere göre iki yere: büyük ve küçük harflere ayrılır :

a,b,c,ç,d,e,f,g,ğ,h,ı,i,j,k,l,m,n,o,ö,p,r,s,ş,t,u,ü,v,y,z

Alfabe de sekiz ünlü (sesli), yirmi bir ünsüz (sessiz) harf vardır.

Sesli harfler: a,e,ı,i,o,ö,u,ü (sekiz ünlü)

Sessiz harfler: b,c,ç,d,f,g,ğ,h,j,k,l,m,n,p,r,s,ş,t,v,y,z

SESLİ HARFLER : Üç organın dil, dudak, alt çenenin durumuna göre seslenirler.

Dilin arkada veya önde olmasına bağlı olarak:

Kalın sesli harfler (dil arkası): **A, I, O, U**

İnce ünlüler (dilin önü): **E, İ, Ö, Ü**

Ağız az çok açık olduğu için:

Geniş ünlüler (ağız açık): **A, E, O, Ö**

Dar ünlüler (ağız hafifçe açık): **I, İ, U, Ü**

Dudaklar düz veya yuvarlak olduğu için:

Düz ünlüler (dudaklar düz): **A, E, I, İ**

Yuvarlak Ünlüler (dudaklar yuvarlak): **O, Ö, U, Ü**

SES UYUMLARI

Sesli Uyumu

Türkiye Türkçe'sinde Sesli uyumu bir kelimedeki sesli harflerin çeşitli bakımlarından birbirlerine uymasıdır. Sesliler söyleyiş özelliklerine göre, dilin, dudakların, alt çenenin aldığı şekle uyurlar. İki yere ayrılır:

Büyük ünlü uyumu

Küçük ünlü uyumu

Büyük ünlü uyumu: Türkçe'nin her döneminde geçerli olan güçlü bir kuraldır. Türkçe'ye giren kelimeler, bu kuralla zorlamaya uğrayarak sesli uyumu kuralına boyun eyerler. Kelimelerdeki ünlülerin kalınlık ve incelik bakımından benzeşmesidir. Yalın veya eklerle uzatılmış kelimenin ilk hecesindeki sesli kalın ise diğer hecedeki ünlü kalın olmalı. koca, tah-ta, ba-rış...ilk hecedeki sesli inceyse o zaman diğer hecedeki ünlü de ince olmalı. In-ce, ke-li-me, se-lin, de-rin...

Küçük Ünlü Uyumu: Türkçede bir kelimenin ilk ünlüsü doğruysa (a, e, i, i), diğer ünlüler de doğrudur.

Örnek: Sağlık, sesin, bizsiz... (düz + düz)

Bir kelimenin ilk hecesinde yuvarlak ünlü varsa (o, ö, u, ü), sonraki hecelerdeki ünlüler dar ve yuvarlak (u, ü) veya düz ve geniş (a, e) olur.

Örneğin: ahşap (yuvarlak + dar ve yuvarlak)

Operasyon (yuvarlak + dar ve yuvarlak)

Üzüm (yuvarlak + dar ve yuvarlak)

Küçük (yuvarlak + düz ve geniş)

Kürek (yuvarlak + düz ve geniş)

Ocak (yuvarlak + düz ve geniş)

3) Türkçe kelimelerde O ve Ö harfleri tek heceli olabilir. Aksi takdirde, kelime yabancı kökenli anlamına gelir. (tırmanış, sürücü, pilot ...)

4) Türkçe kelimelerde iki ünlü yan yana bulunmaz. Buluntular yabancı kökenlidir. (Şair, şiir, saat...)

5) Türkçe'de düzeltme işareti yoktur. Buluntular yabancı kökenlidir. (Rüzgar, afet...)

Alıştırma. Sorulara dialog şeklinde cevap verin.

Araca binmek için ne yapmanız gerekiyor?

Otobüste nasıl davranmalısınız?

Yaşlılara, çocuklara ve kadınlara nasıl saygı göstermelisin?

Evde adap, görgü nereden başlar?

Konuşma ve davranış kültürü nasıl olmalı?

Komşulara ve misafirlere nasıl davranılır?

ÜNSÜZ (SESSİZ) HARFLER

Türkçe`de **21 ünsüz** vardır. Bunlar ancak bir ünlü yardımıyla okunabilir. Sert-yumuşak və sürekli-sürekli olarak ayrılırlar.

Türkçe`de kelimelerin sonuna yumuşak sürekli sessizler (**b,c,d,g**) bulunmaz. Kelimelerin sonu hep (p, ç,t,k) ile biter. Örnek:Yamaç-hesap, tat, ayak, ağaç, kitap, kanat, musluk, bozuk v.b. Anlamları farklı yazılışları aynı olan kelimeleri ayırmak için yukardaki kural uygulanmaz. Yani bası mestesnalar var. Bu tür kelimelerin sonlarında yazıda (b, c,d,g) gösterilir.

At(hayvan)-ad(isim),od(ateş), ot-bitki,.

Not: “Fıstıçlı Şahap” sözcüklerinin sesli harflerini atarsak geriye kalan harfler bize sert sessiz harflerin tamamını verir. Ünsüzler iki yere ayrılır: **sürekli ve sürekli** ünsüzler

ÜNSÜZ HARFLERLE İLGİLİ KURALLAR

1.Türkçe'de b c d g harfleri sözcük sonunda bulunmaz. Fakat yabancı kaynaklı

sözcükler bu kurala uymazlar. [Ab (su), Rab (Tanrı) ...]

2. Türkçe sözcüklerde b harfinden önce n yer almaz, fakat m yer alır.

Örnek: “Çenber” değil “çember”, “tenbel” değil onun yerine

“tembel” yazılır. Bazı bileşik sözcükler buna uymaz: onbaşı, sonbahar ..

3. Türkçe'de sözcükler iki ünsüzle başlamaz. Başlayanlar yabancı kökenlidir.

step, gram, skor ...

4. Ğ harfi sözcük başında yer almaz.

5. Türkçe sözcüklerin köklerinde ikiz ünsüz bulunmaz. Bulunanlar yabancı

kökenlidir: Müddet, bakkal , kuvvet, zillet...

6. Türkçe sözcüklerde j sesi yoktur. Olanlar yabancı kaynaklıdır: Jandarma, Jeoloji, jilet,..

7. Süreksiz sert ünsüzlerin yumuşaması:

Bir kelime p, ç, t, k ünsüzlerinden biri ile bitiyor ve sesli harfle başlayan bir ek alıyorsa, bu ünsüzler b, c, d, g olarak değişir. Batak-ğı, borç-cu, cenk-gi, kebab-bı, sevap-ba, dolap-bı,...Tek heceki kelimeler bu kurala uymazlar. Örnek: çek, at, ot, sap, kat, yat...Buna yumuşama denir. Örnek: Cevap -cevap (p - b'ye dönüşür) Vuruş - kundak (ç - c'ye dönüşür) Kanat (t - d'ye dönüşür) Renk (k - g'ye dönüşür) Yatak yatağı (k'ye dönüşür)) d) Uyarı: Özel isimlerde yumuşama yoktur. Örnek · Ahmet –Ahmet`i, · Irak`ı, , Oruç`a, Galip`i ve.b. yer isimleri de aynen: Zonguldak`ı, Uşak`a gideceğim...

8. Sertleşme (Ünsüzlerin Benzeşmesi)

Sert ünsüzler (p, ç, t, k, f, h, s, ş) ile biten sözcüklerin sonuna c, d, g ile başlayan bir ek gelince, bu harfler sertleşerek ç, t, k harflerine dönüşür. Buna ünsüz benzeşmesi ya da sertleşme denir.

Örnek: çiçek-ten, sabah-tan, kap-tan, merak-tan, yurt-tan v.b....soakak-ta,

Alıştırma.Metindeki sertleşme ve yumuşama hadisesine uğramış kelimeleri bulup yazınız.

Kutsallığın tanınması insana, dünyaya, hayata ve yaratılıştta daha fazla netlik, zihinsel ışık ve yükselme sağlar. Böylece bize seküler bilimleri, ahlakı ve davranışsal kültürleri öğreten öğretmenler, bize yaşam biçimlerini öğreterek onların gerçekten kutsal olduklarını anlamamızı sağlar. Bizden sonraki evliya olan anne ve babanın bizi dünyaya getirip tabloyu bitirmesi ve anne babanın çocuk üzerindeki hakkını sonuna kadar yerine getirmesi de kutsallıkları yüksek tutup onlara hakları verdiğimizizi hissettirir. onlara borçluyuz. İnsan, yaşamı boyunca onlardan yüksek ahlak, güzel ahlak, güçlü irade ve yaşam bilgisi alarak kutsallıktan yükselir. Bu, azizlerin insana

ve insanlığa verdiği yeri doldurulamaz yaşam misyonudur. Dünyadaki yaşam bu ilke üzerinde yükselir. Bu programın ihlali, daha yüksek insanlığın yok edilmesi anlamına gelir. Bu program insanların dünyaya neden geldiklerini ve ne yapacaklarını anlamalarını sağlar.

Alıştırma 2. Şiirdeki kelimeleri hecelerle okuyun. Türkiye`m uyanıyor

Silkindi karanlığından Türkiye`m
Pırıl pırıl sabahlara
Tarlalar motor sesleriyle uyandı.
Bereket yüklü bahara.

HECE

Bizim ağızımızdan bir nefesten çıkardığımız ses ya da ses toplusuna hece denir. Her hecede muhakkak bir ünlü harf bulunur.

Türkçe`deki Arapça ve Farsça kelimelerde uzun sesli çok görülür. Örnek: abide, helal, kamil, cehalet, efkarlı, istiklal.

Konuşma sırasında aslında kısa olan sesler sözüne anlamına güç vermek için uzatırız. Örnek: yook, neee, güzeeel, hiiç.

Bazen normalde kısa olan “i” sesli harfi diğer sesli harfler kadar hece olmaz. Hece olma durumunda yerini “i” harfine bırakır. Örnek: inanmak=inanmak, iş=iş, tıl+til+dil..

Bazen kelimelerde “ğ” sessiz harfi konuşmada çok değişerek kendinden önceki ünlüyü uzatır. Yağmur-yaamur, tuğla-tuula, ..Muğla –Muula..

Ağızlarda bazı kelimeler söylenirken iki sessiz harf yer değiştirir. Örnek: köprü-körpü, kirpi-kipri, toprak-torpak.derviş-devriş, yalnız-yanlız,memleket-melmeket v.b.

Hece düşmesi: Türkçe`de orta hece vurgusuz olduğu için iki heceli, son harfi sessiz olan son hecesindeki ünlüsü dar olan kelimenin sonuna sesli ile başlayan bir çekim eki geldiği zaman orta hecedeki dar sesli harf düşer. Ağız-ağzı, fikir-fikri,

akıl-akla, zehir-zehre...cisim-cismi, ileri –de+ilerde, burada-burda..

Ünlü düşmesi: Türkçe`de iki sesli harf yan yana gelmez. Sesli ile biten bir kelime, yine sesli ile başlayan kelimeyle birleştiği zaman seslinin biri düşer.

Cuma+ertesi=Cumartesi

Kahve+altı=kahvaltı

Pazar+ertesi=Pazartesi

Ne+için=niçin

Kaynaştırma ünsüzü:asıl sayı sıfatlarına, üleştirme sıfatlarına eklenir. Yedi-şer, altı-şer, iki-şer,

İsim tamlamalarında tamlanan eklerinden, iyelik ekinden önce kullanılır: yolun yarı-sı, evin bahçe-si, dil yara-sı...

Ses türemesi: ev-im, kalem-im, döv-üş-mek.

Ünlü daralması: Fiil kök veya gövdelerine –yor eki geldiği zaman kelime sonundaki (a, e) ünlülürü daralarak (ı,i) olur.

Hazırla-hazırlıyor, bekle-bekliyor, dinle-dinliyor,başla-başıyor. Darlaşan bu sesli harfler , iki yuvarlak ünlü (o,ö,u, ü,)arasına gelirse (u, ü) olur. Yokla-yokluyor, kokla-koluyor.

Alıştırma. Boşluklara uygun kelimeler koyunuz.

1. aracında sırada dururken kuyruk beklemek, ileriye geçmemek.

2. Yaşlılara, engellilere, ve çocuklara düşünmeden yol vermek.

3. Bir arabada kendinizden olmamak.

4. Binerken yüksekkonuşmamak, gürültü yapmamak, insanları etmemek.

5. Arkadaşlarınızla birbirinizi iterek yapmayın.

6. Yaşçabüyüklere, çocuklara ve engellilere yer vermek.

7. Arabaya binerken ve zorluk çekenlere yardımcı

8. Herkesle kuralları, evet, hayır ve diğer konuşma kurallarına uygun olarakkurun.

9. Otururken ve kalkarken kendinizeetmeniz gerekir.

10. Komşularınızla iyi ilişkiler çok önemli..... değerlerdir

Türkçe`de ses olaylarına örnekler:

Boyun-boyun-u- - boynu (Düşən ses - u-)

Sınıf-sınıf-ı -sınıfı (Düşən ses - ı-)

Ne+asıl - nasıl (Düşən ses - e-)

Nerede - nerde (Düşən ses - e-)

Fikir-fik-i-ri - fikri (Düşən ses - i-)

İçeri-içer-i-si - içersi (Düşən ses - i-)

Ne+için - niçin (Düşən ses - e-)

Alıştırma. Aşağıdaki cümleleri örneklerdeki gibi tamamlayınız.

Siz bu yeri hemen temizle..... .2. Öğretmen bu dosyayı bugün gönder.....? 3. Sen derse geç kal..... . 4. Arkadaşlarınızla kavga et..... . 5. Lütfen tuvaletleri temiz kullan..... . 6. Parti ye mutlaka Ayşe de gel..... . 7. Annenize yalan söyle..... . 8. Yağmur yağıyor. O dışarı şemsiyesiz çık..... . 9. Bilgisayarda oyun oyna..... , ödevlerinizi yap..... . 10. Çok yorgunlar. Bu kafede biraz dinlen.....

Alıştırma. Metni Türkçe`ye çevirin.

Bu insanlar həyatda özləri üçün yaşayırlar. Eyni zamanda da mənəviyyatsız insanlar həyata heç bir fayda vermirlər. Onlar həyatdan nə mümkünsə alaraq yaşamış olurlar. Yüksək mənəviyyatlı insanlar isə öz həyatlarını dünyaya, həyata və insanlığa həsr edərək yaşayıb, qurub yaradan insanlar olaraq fəaliyyət göstərirlər. Bu insanların həyat ideologiyasında deyilir: Mən yaşayıram ki, insanlığa xidmət edim. Yüksək mənəviyyatla yaşayan insanlar şərəfli həyat yolu keçərək yaradılmışların alisi, kamili və qüdrətli olan insan olaraq daşıyan şəxsiyyətlər kimi hüdudsuz insani yüksəlişə malik

olurlar. Biz mənəviyyatın həyatda yaradıcı rolunu ondan yaranan, insani dəyərlərdən olan əxlaqda və insan davranışında daima görmüş oluruq. Onu da demək istəyirəm ki, həyatda insan mənəviyyatı daima dəyişməz qalmalıdır.

SORULAR:

1. Ses uyumları hangileridir?
2. Başlıca ses olayları hangileridir?
3. Ses bilgisi kuralları hangileridir?

2. BÖLÜM

ANLAMLARINA GÖRE SÖZCÜKLER

SÖZCÜKLERİN GERÇEK VE MECAZ ANLAMLARI

Kelimenin ilk asıl anlamı ve mecaz anlamı vardır. Anadilden gelen , herkese malum olan temel anlam gerçek anlamlı kelimedir. Örnek:

Ablam bayat yemek almaz.

Bayat-yani Taze olmayan. (Gerçek)

Bu bayat konulardan artık bıktım.

Bayat-kullanımını, önemini yitimiş. (Mecaz)

Masaldaki tilkilerden korkulur.

Tilki=hayvan türü (Gerçek) “Akifin çok tilki adam çünkü.

Tilki= Kurnaz, aldatan, hiylebaz. (Mecaz)

Mecaz anlam: Bir kelimenin zamanla sözlük anlamından uzaklaşarak başka bir anlam kazanmasına denir. Mecaz anlatıma canlılık, zenginlik, anlam katar. Askerler buldukları düşmana ait eşyaları göğe **uçurdular.** O, arabayı sanki köprüden uçuracaktı(mecaz). Kuşları uçurdu.(gerçek).Komşu çocuğu her zaman numaralar yapar(mecaz). O 18 numaralı oyuncunun fanyıydı.(gerçek)

TERİMLER

Türkçede bir bilim, sanat, meslek dalıyla ilgili kavramları anlatmak için kullanılan kelimelerdir.

Örnek: Çarpı, bölü, metre, açı, kare ... (Matematik terimleri)

Sesbilgisi, kelime öbeği, sesteş, semantik... (Dilbilgisi terimleri)

Gölet, plato, jeoloji, küresel ısınma, boğaz, ekvator, koy, kutup dairesi ...(Coğrafya terimleri)

Hidroenergetik, molekül, fosfor, volt. ... (Fen Bilgisi terimleri)

Mısra, şiir, düze yazı, serbest yazı, monografi,

Yargıtay, yargıç, infaz etme, müebbet hapis, celse, duruşma ... (Hukuk terimleri)

Alıştırma. Metindeki terimleri bulup anlamlarını yazınız.

1. Liberal fikirleri savunan doktrinleri ifade eden liberalizm, her türlü özgürlüğü savunan bir akımdır. Bireysel özgürlükler temelinde gelişmiştir. Liberalizm; her bireyin inanç, vicdan ve düşünce özgürlüğünün ...

2. Hastalıkların belirtileri değişiktir. Beyin omurilik sıvısı kaybı, Alzheimer hastalığı, Sedef hastalığı, Sıtma ve müzmin hastalıklar üzerine yazılan makaleler.

ÇOK ANLAMLI KELİMELER

Dilimizdeki sözcüklerin çoğu, gerçek anlamları dışında, onlardan büsbütün uzaklaşmamış yan anlamlar da kazanmışlardır. Sözcüklerin bu anlam değişikliklerini cümle içindeki kullanılışlarından anlarız.

Örnek: Yoldan geçenlere baktı. (Bakışı bir şey üzerine çevirmek.)

Her yere baktım ama bulamadım. (Aramak.)

Babam tam beş kişiye bakıyor. (Geçimini sağlamak.)

Evimizin penceresi bahçeye bakıyor. (bir yere doğru olmak.)

DEYİMLER

Her bir dilbilim adamına göre deyimler değişiktir. D.Aksana göre :” Deyimlerin kendi anlamlarından başka bir anlamda kaynaşıp kalıplaşan ve en az iki kelimedenden oluşan kelime öbeklerine denir. Deyimler halk sözleridir. Kısa ve özlü sözlerdir. Mecaz anlam taşırlar.

Örnek: Parmağı ağzında kalmak=Çok şaşırarak

Başı darda kalmak=Çok sıkıntılı duruma düşmek

Her işe burnunu sokmak=Kendisini ilgilendirmeyen işe karışmak

Kelimelerin mecaz anlamlarıyla, deyim anlamlarını karıştırmamalıyız.

Örnek: Defterini ters tutmuşsun. (Gerçek anlam)

Sen de ne ters adamsın. (Mecaz anlam=Huysuz)

Onun düşünceleri bana ters düşer. (Deyim anlamı-Ters düşmek=Karşıt olmak)

Görüldüğü gibi deyimler en az iki kelimededen oluşur ve tek sözcük gibi görev yaparlar.” (18, 123)

Bu arada atasözü ve özdeyiş (vecize) kavramlarını da öğrenelim.

Alıştırma. Metindeki deyimleri bulun.

1. Her bir insan hayatta kendi yerini bulmalı. Fakat kendi yerini, kendine özgü yerini bulmalı.

2. Hiç kimse ebediyen zafer kazanamaz.

3. Bir kimse kendi bilincinden, becerisinden fazla eminse, o her zaman kaybeder.

4. Devlet, ülke ne kadar çok halkı bağlarsa, bir o kadar zengin olur, çünkü onların her biri dünya kültürüne ve uygarlığına kendi katkısını verir.

5. İnsanların manevi değerlerinden dinin farkı, o, dini kökeni ne olursa olsun, her zaman insanları kardeşliğe, birlik ve beraberliğe davet etmiş olmasıdır.

6. Sanatta herkesin kendi yeri var. Hiç kimse bir başkasının yerini tutmuyor.

7. Hiçbir ülkeni kendine düşman saymamalısın.

8. Hayatta şerefle şerefsizliği, kişisel refahla sosyal borcu, açgözlülükle vicdanlılığı karıştırmayınız.

9. Adaletsizlikle adaleti yeniden yapamayız.

10. Ekonomisi güçlü olan devlet her şeye sahip.

11. Barış konuşmalarını cesaretle sürdürebilmek için güçlü orduya sahip olmak lazım.

Haydar Aliyev

ATASÖZÜ

Dilbilimci Prof.Dr. Doğan Aksan şöyle açıklamıştır: “En büyük hikmetleri en sade ve en derin şekilde anlatan atasözleri sınırsız bir dünyadır. Bunlar akılda her zaman canlı, duygu dolu

sözlerdir. Dünyadaki insanların gerçek ruhunun derin, güçlü ve etkileyici bir ifadesi var.

Şarkıyı yerden çalacak kadar güzel ve narin, güçlü bir ulusal karaktere ve renge sahip, bu yüzden çoğu zaman diğer dillere de dönüşüyor. Bilmediğim yaşayan İncil, bütünlük içinde bir hazinedir - Halkın otlarıyla biten ve suyla akan dil. Her biri halk ruhunun derinliklerinden doğan zengin himet hazinesinin bu incileridir. Bu tanımların özetlenmesiyle atasözünün temel özellikleri şu şekilde karakterize edilebilir. Bir atasözü, özlü bir şekilde ifade edilen, ritmik ve kafiyeli bir şekilde düzenlenen, konuşmada tutarlı bir şekilde kullanılan ve öğretici bir anlamı olan bir halk kelimesidir. Atasözü sözlü halk edebiyatının en ilginç türlerinden biridir. Bu tür çeşitli bilim adamları tarafından çalışılmış olmasına rağmen, bu alanda hala birçok belirsiz nokta var. Atasözü halk sözleridir. İnsanların fikirlerini, insanların aklını ifade ederler, bireysel insanların değil. Atasözleri, insanların ahlaki imajını, ideallerini, yaşamın çeşitli yönlerine ilişkin görüşlerini yansıtır. Atasözü her zaman bir genellemedir, ne hakkında olursa olsun, sadece konuşmada, canlı konuşmada somut bir anlamı vardır”. (17,156).

Örnek:

Ne verirsen elinle, o gider seninle.
Nerde birlik, orda dirlik.
Tarlaya saban, sürüye çoban.
Meyveli ağacı taşlarlar.
Can boğazdan gelir.
Her inişin bir yokuşu vardır. ..

Alıştırma. On en güzel atasözünü yazarak anlamını açıklayınız.

ÖZDEYİŞ (VECİZE)

Prof.Dr. D.Aksan : “ Özdeyişlerin birçok yönden atasözüne benzediyini kaydetmiştir. Onlar da derin bir düşüncüyü kısa bir

biçimde anlatırlar. Ama, atasözlerinden farklı olarak, atasözlerinde söyleyenin kim olduğu bilinmediği halde, özdeyişlerde, söyleyenler belli kişilerdir. Bunlar bilge kişiler, bilginler, sanatçılar ve ya devlet adamları olabilir.”.(18, 167)

Hayatta en hakiki mürşir, ilimdir.

Atatürk

Tecrübe, herkesin hatalarına verdiği addır.

Oskar W.

Adalet evrenin ruhudur.

Ö.Hayyam

İKİLEMELER

Anlamı güçlendirmek, pekiştirmek amacıyla aynı kelimenin ve ya yakın ya da karşıt anlamlı kelimelerin, ses benzerliği olan kelimelerin arka arkaya kullanılmasıyla oluşan söz öbeklerine “**ikileme**”

denir.

İkilemeler ayrı yazılır ve aralarına noktalama işareti konmaz.

Kullanıldığı yere göre ikilemeler sıfat, isim ve zarf görevlerinde olabilirler.

Örnek:

Dilim dilim ekmekler vardı. (Sıfat görevinde)

Akıllı uslu çocukları severim.(Sıfat görevinde)

Babam er geç gelecek. (Zarf görevinde)

Sokaklar çör çöp olmuş. (İsim görevinde)

Alıştırma. Metindeki boşlukları doldurunuz.

1. Akrabalarınızla tokalaştığınızda, gülüyüzle ve içtenlikle elinizi uzatın ve kişinin elini sıkıca tutun ve ayrılırken aynı şekilde buluşup ayrılın.

2. Yaşlılarla tanıştığınızda, yaşlı size elini, ona elini uzatmayın ve aynı şekilde kadınlara sözlerle ve gülüyüzle "merhaba" denilebilir.

3. Öpüşme kadınlar için birşeklidir çünkü onlar el sıkışmazlar.

4. Erkekler ve ergenler uzun görmedikleri akrabalarını öpebilir ve kucaklayabilir. Aksi takdirde, ve ergenlerin tokalaşmak yerine herkesi öpmesi ahlaki normlara uygun değildir.

5. Yüz yüze dokunarak, Türk kardeşlerimizde bir buluşma şeklidir ve uzun zamandır görmediğiniz sevgili arkadaş ve akrabalar ileuygulanabilir.

6. Omuz tokat atmak aynı zamanda gençler ve yiğitler arasında bir buluşmar.

7. Gençlerin şekli, gülen bir yüzle tokalaşmak ve aynı zamanda omuza atmaktır.

8. Azerbaycan'da el sıkışarak, ya bir ile teşekkür ederek, ya da başka güzel sözler söyleyerek ayrılmak kibarlıktır. (hudahafiz, iyi yolculuklar, git., vb.)

EŞ ANLAMLI (ANLAMDAŞ) KELİMELER

Yazılışları farklı, anlamları aynı olan kelimelere anlamdaş kelimeler denir.

Örnek:

Kelime=Sözcük

Yiğit=Mert

Mesafe=Uzaklık

Darılmak=Küsmek=Gücenmek

Bıkmak=Bezmek=Usanmak

Saadet=Mutluluk

Sevmek=aşık olmak

Yücelmek=yükselmek

Dava etmek=kavga etmek

Özgür=bağımsız

Kuşku=şubhe

KARŞIT ANLAMLI KELİMELER

Anlamı birbirinin tam tersi olan sözcüklere zıt anlamlı sözcükler denir

Örnek: Tatlı X Acı

Uzun X Kısa

Genç X Yaşlı

Kuru X Yaş

Yumuşak X Sert

Kelimelerin zıt anlamlısını bulurken cümle içinde gerçek anlamda mı, mecaz anlamda mı önce onu tespit edip daha sonra karşıtını bulmalıyız.

Örnek: “Kardeşin ne kadar tatlı,”

cümlesinde “tatlı” sözcüğü, sevimli anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla, buradaki “tatlı” sözcüğünün karşıtı “acı” değil “sevimsiz” sözcüğü olmalıdır.

Alıştırma. Lütfen örnekteki gibi yapınız.

Bizim sınıf temiz mi kirli mi? Sınıf temiz. (sınıf/temiz-kirli)

..... (Mehmet / uzun-kısa)

..... (Gürsel / yaşlı-genç)

..... (araba / yeni-eski)

..... (Nurten / güzel-çirkin)

..... (Kemal / yakışıklı - çirkin)

..... (ev/geniş-dar)

..... (sınıf / gürültülü- sakın)

..... (araba / pahalı-ucuz)

..... (Aygül / evli-bekar)

..... (problem / kolay-zor)

..... (Sona/ çalışkan - tembel)

..... (gömlek / temiz-kirli)

..... (biber/ tatlı - acı)

..... (ağaç / büyük-küçük)

..... (sandalye rengi / parlak - mat)

Alıştırma. Lütfen örnekteki gibi yapınız.

Örnek:

Ben uzun muyum? Hayır uzun değilsin, kısasın. (ben / uzun - kısa)

-, (ben/genç - yaşlı)
....., (ben/ şişman - zayıf)
....., (araba/yeni - eski)
....., (Ayşe / güzel - çirkin)
....., (sen / yakışıklı - çirkin)
....., (Osman/ zengin - fakir)
....., (ev/geniş - dar)
....., (sınıf/ gürültülü - sakin)
..... ? (ev / pahalı - ucuz)
..... ? (ben /evli - bekar)
..... ? (problem/ kolay - zor)
..... ? (o/ çalışkan - tembel)
..... ? (ceket/temiz - kirli)
..... ? (biber/ tatlı - acı)
..... ? (biz / büyük - küçük)
..... ? (masanın rengi / parlak - mat)

EŞ SESLİ (SESTEŞ) KELİMELER

Yazılışları ve okunuşları aynı fakat anlamları farklı olan sözcüklerdir.

Örnek: Köyümüze balık tutmaya gitmiştik.

Çaya iki şeker attım.

Ablam kır saçlıdır.

Bahar gelince kırlar şenlenir.

Çocuklar camı kırdı.

Bu sözcüklerin hangi anlamda kullanıldıklarını anlamak için cümlelerin tamamına bakmamız gerekir.

Alıştırma. Aşağıdaki metinde eş sesli (sesteş) sözcükleri ve anlamlarını yazınız.

Derin hayallere daldım
Geceleyin yola düştüm.
Yüzlerce memleket geçtim.
Bulamadım cevabını.

YANSIMA SÖZCÜKLERİ

Yansıma sözcükleri, canlı ya da cansız varlıkların çıkardıkları seslerin taklit edilmesiyle elde edilmişlerdir.

Örnek: Miyav, hav hav, cız, buv,
düt, pat, çat, fokur, çıtır,
vız, gür, şır, güm, hor ...

Yansıma sözcükleri, yapım eki alarak isim haline dönüşebilirler.

Örnek: Gür+ültü=Gürültü

Vız+ıltı=Vızıltı

Pat+ırtı=Patırtı

Yansıma sözcükleri, ikileme şeklinde kullanılabilirler.

Örnek: Şırıl şırıl, gürül gürül, fokur fokur, çıtır çıtır, pat çat ...

İşin nasıl yapıldığını bildiren sözcükler halinde (zarf olarak) kullanılabilirler.

Örnek: Odunlar çıtırdayarak yanıyordu.

Arı vızıldayarak geçti.

Alıştırma. Aşağıdaki cümleler doğru ise “D”

, yanlış ise “Y” yazalım.1. Lokantada sadece bir çeşit salata var. () 2. İnci pasta yemek istemiyor. () 3. Onur kibar değil. () 4. Ali köfte, Sevgi tavuk istiyor. () 5. Garson kek ve poğaçayı öneriyor. ()

SORULAR:

1. Anlam yönünden kelimeler hangileridir?
2. Hangi tür terimler vardır?
3. Gerçek ve mecaz anlamlı sözcükler hangileridir?

3. BÖLÜM İSİM (AD)

Türkçe'de belli olduğu üzere canlı ve cansız varlıkların, kavramların, duyguların dilimizdeki karşılığı olan kelimeler çeşitine isim (ad) denir. İsimler türlü özelliklerine göre incelenir.

İSİM

İsimlerin bölümleri şöyle açıklanmaktadır: Anlamlarına Göre İsimler ve Yapılarına Göre İsimler

1.Varlıkların Oluşlarına Göre:

1. Basit İsimler

a-Somut İsimler 2. Türemiş İsimler

b-Soyut İsimler 3.Bileşik İsimler

2.Varlıklara Verilişine Göre:

a-Cins İsimler

b-Özel İsimler

3.Varlıkların Sayılarına Göre:

a-Tekil İsimler

b-Çoğul İsimler

c-Topluluk İsimleri

ANLAMLARINA GÖRE İSİMLER

1. VARLIKLARIN OLUŞLARINA GÖRE

A-Somut İsim (Madde İsmi):

Varlıkları duyu organlarımızla anlaşılan, yani elle tutulan , gözle görülen madde halindeki varlıklara, kavramlara verilen isimdir. Örnek: top, silgi, defter, kalem, cam, bahçe, karyola,anne. ..

B-Soyut İsim (Mânâ İsmi):

Varlığını akıl, düşünce, tasarı yoluyla kabul ettiğimiz eduygusal durumlara verilen isimlere soyut isim denir.

Örnek: nezle, ruh, üzüntü, nefret, düşünce, neşe, dostluk, ahbablık, keder....

Alıştırma. Metindeki soyut ve somut isimleri bulup yazınız.

1. O akşam arkadaşım Kerim ve ben belgesel izlemeye karar verdik. Kuzenimin ölen büyük büyük babasından kalma koca bir eski belgesel kutusu vardı. Kutuyu didiklemeye başladık. Fakat ilgi çekici bir belgesel bulamamıştık. En son kutu boşaldığında elim karton kutunun sağ tarafındaki bir yüksekliğe değdi. Kutunun sağ tarafında iki karton arasına bir şey sıkışmış gibiydi. Kutuyu yırttım ve yüksekliğe baktım. Bir CD kutusuydu.(19, 45)

2. Arkadaşınız veya tanıdığınız hasta olduğunda onu ziyaret edin. Hastayı ziyaret etmek için hastaneye gittiğinizde oranın kurallarına uyun.Hastayı ziyaret etmek için uygun bir zaman seçin. Hastanın durumunu sorun ve nazik sözler söyleyin. Konuşarak hastaya moral verin ve şifa bulmasını dileyin. Hastanın ihtiyaçlarını olabildiğince karşılmasına yardımcı olun. Hastayı çok fazla gürültü yaparak rahatsız etmeyin. Tanrı'dan hastaları iyileştirmesini istemek. Hastaya çok yakın oturmayın.

2. VARLIKLARIN VERİLİŞLERİNE GÖRE

A-Özel İsim:

Yalnız olan, diğer bir eşi bulunmayan varlıklara verilen adlardır. Büyük harfle yazılırlar.

Örnek:

-İnsan İsimleri: Ayşe, Elhan, Sabina ...

-Soyadlar: Aksoy, Koç, Demirel, İnönü ...

-Hayvan Adları: Cimcim, Minnoş, Toplan, Kuki ...

-Yer Adları: Bakü, Samsun, Ağdam, Ankara, Binegedi, Sariev, Şuşa..

-Ulus Adları: Türk, Azerbaycanlı, Alman, İngiliz, Arap ...

-Devlet ve Ülke Adları: Azerbaycan, Türkiye, Japonya, Romanya ...

-Dil ve Din Adları: Türkçe, İngilizce, Müslümanlık, Musevilik, Hristiyanlık ...

-Kurum ve Kurtuluş Adları: Bakü Slavyan Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Alman Lisesi, Tömer ,Monoli ...

-Yapı, Kitap ve benzeri Yapıtların Adları: Bakü Tarih Müzesi, Topkapı Müzesi, Kız Kulesi, Ulu Evi....

Pamuk Prenses ...

-Coğrafya Terimlerinin Adları: Karabağ Bölgesi, Alp Dağları, Marmara Bölgesi, Anadolu Yakası Hazar Denizi, Garqar Çayı...

Alıştırma. Aşağıdaki cümleleri örneklerdeki gibi tamamlayalım.

1. Ben seni okulda bekle..... .
2. Biz sizinle gel..... .
3. Sana pasta al..... ?
4. Fakir insanlara yardım et..... .
5. Dünkü konuyu tekrar anlat..... ?
6. Bu akşam dışarıda yemek ye..... .
- 7.Cerenden hoşlanmıyorum, onu yemeğe çağır..... .
8. Ben bu yaz Şuşa'ya git..... .
9. Haft a sonu beraber bir şeyler yap..... ?
10. Haydi futbol oyna.....

2 B-Cins İsim:

Cinsleri aynı olan varlıkların hepsini ya da bireylerinin ortak adıdır. Birden fazla olan varlıkların adın taşır.Eğer isimler cümle başında veya başlık durumunda gelmezse, küçük harfle yazılırlar.

Örnek: sevgi, keder, baba, çim, bakkal, yol ...

3. VARLIKLARIN SAYILARINA GÖRE

A-Tekil İsim:

Çoğul takısı (-ler, -lar) almamış isimlerdir.

Örnek: kitap, bebek, üniversite, sokak, köy...

B-Çoğul İsim:

Çoğul takısı (-ler, -lar) almış isimlerdir.

Örnek: kalemler, bebekler, üniversiteler, sokaklar, köyler....

-ler, -lar ekleri eklendikleri isimlere değişik anlamlar da katarlar.

Örnek:

Türkler asırlar boyu yaşamışlardır. (Aynı soydan olanları belirtmiş.)

Okuldaki Fatihler kaç kişidir? (Aynı özel adı taşıyanları belirtiyor.)

Yarın amcamlara gideceğiz. (Aynı aileden olan, evi aynı kişilerin tamamını belirtiyor.)

Atatürkler ölmez. (Atatürk ve onun yolundan giden kişileri belirtiyor.)

Küçük kardeşim ateşler içinde yatıyor. (Söze abartma, çokluk anlamı katmış.)

Akşamları az yemek yerim, çünkü sağlık için zararlı.

(“Her akşam” yerine geçmiş.)

Otuz iki yaşlarında bir erkekti. (“Aşağı yukarı” anlamını vermiş)

Başbakan orada yoklar mı? (Saygı anlamı vermiş.)

Alıştırma. Metindeki İsimleri(Ad) varlıkların sayılarına göre inceleyin.

İngiliz Reformu Henry VIII döneminde başladı. İngiliz Reformu, Tudor İngiltere'de çok geniş kapsamlı sonuçlara sahip olacaktı. Henry VIII, ilk karısı Catherine of Aragon'dan taht için bir erkek varis üretemedikten sonra kendini kurtarmaya karar verdi. Bir sonraki karısının kim olacağına çoktan karar vermişti - Anne Boleyn. 1527'de Catherine'in artık çocuk sahibi olamayacak kadar yaşlı olduğu düşünülüyordu. Henry VIII bir Roma Katolığıydı ve bu kilisenin başı Roma merkezli papaydı. Roma Katolik inancı ömür boyu evliliğe

inanıyordu. Bırakın desteklemeyi, boşanmayı tanımadı. Dul olanlar yeniden evlenmekte özgürdü; bu tamamen farklı bir konuydu. Ancak kocalar, evliliklerinin yürümediğine karar veremez, eşlerinden boşanıp yeniden evlenemezdi. Roma Katolik Kilisesi buna izin vermedi. Bu, Henry VIII'i zor bir duruma soktu. İki sene sonra durumlar tamamen değişti.

(Seçme hikayeler)

2 C-Topluluk İsmi:

Biçim olarak bu isimler, tekil olduğu halde, birçok teklerin birleşmesinden meydana gelen varlıklara isim olan kelimelere denir.

Örnek: sınıf, demet, kurum, bölük, heyet,.

Aşırılık anlamı verilmek istendiği zaman özel isimler çoğul şekle konulabilir.

Örnek: Gelinlik için tam olarak **Londra`lara** kadar gittiler.

Topluluk isimleri de çoğul eki alarak çoğul olabilirler.

Örnek: demetler, milletler, heyetler, bölükler, kurumlar, halklar...

YAPILARINA GÖRE İSİMLER

1. BASİT İSİMLER

Kök halinde veya çekim eki almış (yapım eki almamış) isimlerdir.

Örnek: bahçe(basit isim) bahçemiz (basit isim)

Kök iyelik eki

sınıfta, dereler, sokaktan, teyzem (basit isimler)

2. TÜREMİŞ İSİMLER

İsim, sıfat ya da fiil köklerine veya gövdelerine yapım eki getirilerek yeni bir anlam taşıyan isimler oluşturulur. Böyle isimlere türemiş isimler denir.

Örnek: Göz+lük =Gözlük (isimden türemiş isim)

Kötü+lük =Kötülük (sıfatdan türemiş isim)

Türk+çe =Türkçe (isimden türemiş isim)

Geç+it =Geçit (fiilden türemiş isim)

Şap+ırtı =Şapırtı (yansımadan türemiş isim)

Fır+ıl+dak =Fırıldak (yansımadan türemiş isim)

Cır+ıl+tı =Cırılıtlı (yansımadan türemiş isim)

Not: Yansıma, doğadaki canlı ve cansız varlıklardan çıkan pat, çat, küt, vız, cız gibi seslerdir.

Alıştırma. Cümlelerdeki boşlukları dolduralım.

Bahar: Önümüzdeki ay tati le çıkıyoruz kızlar, biliyorsunuz. Nereye? Nemide: Ben uzun zamandır Kapadokya'yı görmek isti yorum. Bence oraya gidelim. Vefa: Kapadokya yazın çok oluyor ve orada deniz yok. Antalya'ya gidelim. Gülü: Antalya da çok Bence güzel bir Karadeniz turuna Bahar: Oraları çok merak etmiyorum açıkçası. Bence en iyisi İzmir'e gidelim. Önce Kuşadası'nda denize, sonra Efes'i ve Afrodisias'ı Son iki gün de Balıkesir'e Cunda Adası'na gidelim. Orası oldukça sakın ve bir yer. Nemide: Bence harika bir fi kir! Gülü: O zaman öğleden sonra tati l için alışveriş Bahar: Haydi kızlar, hemen

3. BİLEŞİK İSİMLER

Birden çok kelimenin birleşip kaynaşmasıyla yeni bir anlam kazanmış isimlerdir. Bitişik yazılırlar. Çeşitli şekillerde oluşurlar.

1. İki İsmi Birleşmesiyle Oluşanlar: Kırıkkale, Bakırköy, Fenerbahçe, Beşiktaş, demirbaş, anayasa, ayakkabı..

2. Belirtisiz İsim Tamlaması Şeklindeki Bileşik İsimler: danaburnu, Beylerbeyi, subaşı, denizaltı, ayakkabı, Kuşadası, Sarayburnu, devetabanı, hanımeli..

3. Sıfat Tamlaması Şeklindeki Bileşik İsimler: Uludağ, Sivrihisar, Aktaş Acıgöl, Göyçay.

Kızılırmak, Yeşilirmak, Karadeniz, kabadayı, Akdeniz, Sarıkamış..

4. Bir İsim ile bir Fiilin Kaynaşmasıyla Oluşan Cümle Biçimindeki Bileşik İsimler: gecekodu, kuşkonmaz, mirasyedi, uçaksavar ...

5. İki Fiilin Kaynaşmasıyla Oluşan Bileşik İsimler: kaptıkaçtı, dedikodu, gelgit ...

6. Yansıma Kelimelerinin Birleşmesiyle Oluşan Bileşik İsimler: çıtçıt, çatapat, hırgür, şakşak ...

7. Ses Değişikliğiyle Oluşan Bileşik İsimler:

hasta+hane =hastane

pazar+ertesi =Pazartesi

cuma+ertesi =Cumartesi

sütlü+aş =Sütlaç

güllü+aş =Güllaç

Alıştırma. Cümlelerdeki boşlukları dolduralım.

Sabina: Biliyor musun? Nigar
Gülsüm: Aaaa! Kiminle? O, yeşil gözlü,
..... çocukla mı? Candan: Hayır, onunla
evlenmiyor. Murat'ı tanıyor musun? Gülsüm: Murat'ı mı O da
kim? Sabina: Hani,
....., uzun saçlı,,
şişman ve bir çocuk var ya, bizim
okulda yapıyor. Suna: Gerçekten mi!
Harika! Nigar'ı çok seviyorum, hep mutlu olsun inşallah.

İSMİN HALLERİ (AD DURUMLARI)

İsimler, cümledeki görevlerine ve fiille olan ilgilerine yalın ya da hal eklerinden biriyle bulunurlar. Farklı hallere ismin halleri, bu ekleri almasına da **isim çekimi** denir. İsimlerin cümledeki görevlerini, fiille olan ilişkilerini anlamak için ismin hallerini yani çekimlerini bilmek gerekir. Örnek: kağıt, ahşap, yıldız, durak, bilgisayar veb.

1. yalın hal: ı, yol, saç, okul, mağaza...

2. -i hali: İsmın -i hal eki almış olan biçimidir. Belirtme durumudur. -i hal eki büyük ünlü uyumuna göre -i, -ı, -u, -ü biçimine dönüşür. Sesli harfle biten bir kelimeye ekleniyorsa araya “y” kaynaştırma harfi girer. -i hal eki özel isimlerden kesme işareti ile ayrılır.

Örnek: Dayım evi gezmiş.

Bakü`yü çok severim.

Masayı iter misin?

3. -e hali: Yönelme durumudur. -e hal eki büyük ünlü uyumuna göre -e. -a biçiminde oluyor. Ünlüyle biten bir kelimeye eklenirken araya “y” kaynaştırma ünsüzü girer. -e hal eki özel isimlerden kesme işareti ile ayrılır.

Örnek: Markete gideceğim.

Kayseri'ye gidiyoruz.

Çalışmaya başladım.

4. -de hali: Bulunma hali gibi şekil alır. -de hal eki büyük ünlü uyumuna göre -de, -da şekline dönüşür. Ayrıca sertleşme kuralına uyar ve -te, -ta halini alır. -de hal eki özel isimlere eklenirken kesme işareti ile ayrılır.

Örnek: Metroda arkadaşımı gördüm.

Yemeği salonda yedik.

Tokat`ta olaylar olmuş.

-de halini bağlaç olan “de” kelimesi ile karıştırmayalım. “de” bağlacı ayrı yazılır ve sertleşme kuralına uymaz. -de eki bazen ismin kökünde olabilir.

Örnek: Sözde bana gelecekti. (Buradaki “sözde” kelimesi güya, sanki anlamındadır ve yalın haldedir.)

5. -den hali: Ayrılma (çıkma) durumudur. -den hal eki büyük ünlü uyumuna göre -den, -dan şekline döner. Ayrıca, sertleşmeye uğrar ve -ten, -tan halini alır. Özel isimlerden kesme işareti ile ayrılır.

Örnek: Burdan geçen çocuğu gördün mü?

Denizden balık tuttum.

İşten ayrıldım.

Adana'dan geliyorum.

-den eki almış bütün sözcükler ismin -den hali değildir.

Örnek: maden (İsmin kökünde -den var. Yalın halde.)
candan (Buradaki -dan yapım ekidir. Türemiş isimdir ve yalın haldedir.)

Örneklerden görülüşü gibi isimler, hal eklerini alırken sesli uyumu kurallarına, yumuşama ve benzeşme kurallarına uyarlar.

İSİM TAMLAMALARI (AD TAMLAMALARI)

Türkçe'de isim tamlaması şöyle tanımlanır. Bir ismin bir veya birden fazla isimle tamlanmasından meydana gelen kelime gruplarına **isim tamlaması** denir. İki yere ayrılır: Birincisi tamlayan, ikincisi tamlanandır. Asıl olan ikinci isimdir. Örnek: çelik tencere, deniz suyu, yurdumun toprağı, dağların tepesi.

1-Tamlayan, 2-Tamlanan

Tamlayan: Tamlanan varlığın kime, neye ait olduğunu veya neden yapıldığını, neye benzediğini gösterir. Genelde ilk kelime veya kelimelerdir. Tamlayan ek aldığında -in ve -im eklerini alır. Bu ekler sesli harfle biten sözcüğe eklenirken araya “n” kaynaştırma harfi girer.

Tamlanan: Genelde tamlamalarda sonda bulunan sözcüktür. Tamlamanın temel ögesidir. Tamlanan -i (-ı, -u, -ü), (i)m, -(i)miz, -(i)n, -(i)niz, -leri eklerini alır. Bu harfler ünlü harfle biten bir kelimeye ekleniyorsa araya “s” kaynaştırma harfi girer. Not: Bazı sözcüklerde özel durum vardır. Tamlayan genelde “n” kaynaştırma harfini alır. Ama “suyun tadı, neyin nesi” gibi tamlamalarda görüldüğü gibi “y”

kaynaştırma harfini almıştır. Bir şekilde “, maden suyu” , çeşme suyu” derken tamlanan “s” değil, “y”

kaynaştırma ünsüzünü almıştır. Örnek: Maden suyu insan sağlığı için önemlidir; Çeşme suyu tam köyün ortasında bulunuyordu.

İSİM TAMLAMALARININ ÇEŞİTLERİ

1-Belirtili İsim Tamlaması:

Bir varlığın kime veya neye ait olduğunu bildirir. Belirtili isim tamlamasında hem tamlayan, hem de tamlanan eki alır. Tamlayan ismi **-in,(-ın, -un, -ün)**, tamlanan isim **-i(-ı, -u,-ü)** ekini alır. Her iki ek sesli uyumu kuralına uyar.

Örnek: Dağlar- ın tepe-s-i

tamlayan tamlanan

İlham Aliyev'-in başarı -(s)-ı

kay. h.

Bazısı-n-ın dua-(s)-ı

kay. h.

Şeki (n)-in dağlar-ı

kay. h.

Mikayıl-ın okul-u

Sade.

2-Belirtisiz İsim Tamlaması:

Bir varlığın cinsini, ne işe yaradığını, nerede kullanıldığını bildiren isim tamlamalarına denir. Belirtisiz isim tamlamasında tamlayan ek almaz; tamlanan ise **-i (-ı, -u, -ü)** ekini alır. Tamlayan kelime (ilk kelime), ikinci kelimenin türünü ya da ne işe yaradığını belirtir.

Örnek: Ayak iz-i

tamlayan tamlanan

deniz mavi-(s)-i

Müzik tutku-(s)-u

Okul bahçe(s)-i

Düşünce özgürlüğü-ü

Rüzgar gül-ü

Giriş kap-(s)-ı

3-Takısız İsim Tamlaması:

Bu tamlamada tamlayan da tamlanan da ek almazlar. Benzetmelerin en kısası ve anlamca en güçlüsüdür. Örnek: Demir kapı

Ku tüyü yatak
Altın başak
Pamuk elbise
Pamuk Prenses
Gümüş kolye

4-Zincirleme İsim Tamlaması:

Tamlayan ve tamlanan durumunda ikiden fazla ismin kurduğu tamlamalara denir. Zincirleme isim tamlamasında tamlayan ve tamlanan her ikisi birer isim takımı olabilir.

Örnek: Deniz suyu-n-un sıcaklığı
Yatak örtü-s-ün-ün ucu
Belediye Meclis-in-in toplantı günü
Van kedi-s-inin gözleri
Sınıf-ın öğretmen masa-s-ı

Alıştırma. Metni Azerbaycan Türkçe` sine çevirin.

Sevgili çocuklar, bazen insan bu tür sorular karşısında çaresiz kalır. Böyle bir soru şudur: Ben iyi bir insan olabilmek için ne yapmalıyım? Bu çok fazla çalışma gerektirir. Ancak Ali'nin büyükbabasından öğrendiği önemli bir şey vardır. Ali bugün dedesi ile yürüyüşe çıktı. Uzun zamandır tanışmadıkları Ahmed Amca'yı görmeye gittiler. Ali, her zaman olduğu gibi büyükbabasına akıllı ve ilginç sorular soruyordu. Dedesi bunu çok beğeniyordu, yeni bir şeyler öğrenme fırsatını değerlendirmek isteyen Ali sordu:

-Büyükbaba, iyi insanlar nasıl biri olduğunu bilmek istiyorum, insanların en iyisi hangisi? Büyükbabanın böylesine zor bir soruya cevabı çok değerliydi ve şöyle dedi: -Oğlum, iyi insanlar güzel ahlaklı insanlardır. Ahlak, insanı iyilik yapmaya motive eder ve sahibini güzelleştirir. İnsan nasıl iyi olmalı sorusuna gelince, insan sadece kendisi için değil, ülkesi ve halkı için yaşamalı diyorum, bu nesilden nesile aktarılan bir miras ki, o da bizim millette var. Bu yüksek insani nitelikleri Siz, genç nesil sürdüreceksiniz. Ali dedesinin cevabından, bir

insanı güzelleştiren ilk nedenin doğru ahlaka, güzel ahlaka ve iyi yetiştirilmeye sahip olması olduğunu anlamıştır. Ve şimdi evlatlarım, bu insani nitelikleri kendinizde sürekli olarak biriktirirseniz, gelecekte en değerli ve sevimli insanlar olabilirsiniz ki, millet ve devlet sizinle gurur duysun.

(Seçme hikayeler)

TAMLAMALARLA İLGİLİ ÖNEMLİ BİLGİLER

Belirtili ve belirtisiz isim tamlamasını meydana getiren kelimeler isim yada isim soylu kelimeler olabilir.

kalemin ucu
denizin mavisi
sarıнын tonu
adamın biri

Zamirler, belirtisiz isim tamlamasının hiçbir ögesi olmazlar.

Fiilimsilerle (mastar, ortaç) isimtamlaması kurulabilir.

suyun akışı
bastığın yerleri
düşenin dostu

Zincirleme isim tamlaması (3 isim var)

Belirtisiz isim tamlamalarında ve takısız isim tamlamalarında iki sözcüğün arasına sıfat girmez. Sıfat, bu tamlamaların baş tarafında olabilir.

Örnek: Küçük deri ayakkabı

Sıfat takısız i.t.

Coşkun nehir suları

Sıfat belirtisiz i.t.

İçinde sıfat olan bu tür tamlamalar karma tamlamalarıdır.

2. Devrik cümlelerde tamlayan ile tamlanan yer değiştirebilir.

Örnek: Nerede çantası arkadaşımın? (arkadaşımın çantası)

Anlatamam güzelliğini yurdumun. (yurdumun güzelliğini)

3. Bazı belirtili ve takısız tamlamalarda, tamlayan -den ekini alabilir.

Örnek: Adamlardan biri (“Adamların biri” anlamında)

Belirtili isim tamlaması

Takısız isim İpekten gömlek (“İpek gömlek” anlamında)tamlama-ları Mermerden banyo (“mermer banyo” anlamında)

4. Tamlayan ve tamlanan çoğul eki alabilir.

Örnek: Adamların bazıları (Her ikisi de çoğul eki almış.)

Devler ülkesi (Tamlayan çoğul eki almış.)

Masa örtüleri (Tamlanan çoğul eki almış.)

5. İsim tamlamaları ismin hallerine girebilir. Hal ekleri tamlanana eklenir.

Örnek: Okul bahçesi(n)-e ağaç diktik.

Belirtisiz i.t. -e hal eki

Kaynaştırma harfi

Ağacın altın-da uyumuşum.

Belirtili i.t.

-de hal eki

6. İsim tamlamaları isimlerin tüm görevlerini yapabilirler. Yani, cümlenin öğeleri olan özne, tümleç, yüklem görevine girerler. Bu durumda öğeler bulunurken tamlama bozulmaz. Tek isim gibi düşünülür.

Örnek: Ahmet'in elbisesi yırtıldı.

özne

Özne sorusu “Yırtılan ne?”

cevap “Ahmet'in elbisesi”. Öyleyse özne “Ahmet'in elbisesi” dir. Yani, belirtili isim tamlamasıdır.

Arzu, bu okulun en güzel kızıdır.

yüklem

Tamlamayı bozamayız. Tamamı yüklem görevindedir.

Ali, sınıfın camını kırdı.

tümleç

Tümleç sorusu

“Ali neyi kırdı?” cevabı “Sınıfın camını”

-Belirtili isim tamlaması.

İSİMLERDE KÜÇÜLTME

İsimler -cik, -cek, -ceğiz, -ciğim eklerinden birini alarak sevgi, küçüklük, acıma, küçümseme, alay gibi anlamlar kazanırlar. Bunlara küçültmeli isimler denir.

Örnek: Benim canım babacığım. (Sevgi anlamını taşıyor.)

Çocukcağız çok korkmuştu. (Acıma anlamı veriyor.)

Nehre birçok derecik akıyor. (Küçültme anlamında)

Yavrucak üşümüştü. (Acıma, şefkat bildiriyor.)

Küçültme ekleri ünlü uyumuna uyarlar ve sertleşmeye uğrarlar.

Önemli Not: -cik eki almış, ancak küçültme anlamından çıkıp varlıkların adı olan kelimeler küçültmeli isim sayılmazlar.

Örnek: Arpacık=Göz çıbanı

Bademcik=Boğazımızdaki bir organ

Gelincik=Bir çiçek; bir hayvan

Ayrıca, Gölcük, Çınarcık, Köyceğiz gibi yer isimlerinde küçültme yoktur.

Alıştırma. Metni Türkçe'ye çevirin.

Qoca şahzadə Bezukov uzun müddətdir ki, xəstələnir və ölümlə üz -üzədir. Bütün övladları öləndə mirası necə bölüşdürəcəyini düşünür və qoca bütün pulunu sevimli oğlu Pierre buraxdı. Sankt -Peterburqlu qəbilələrə o qədər də hörmət etməyən Pierre indi əziz idi. Fransa ilə müharibə başlamağa hazırlaşır. Andre, Nikola, Denisof və daha bir çoxları bu savaşa gədirdi. Bütün alaylar hazırlandıqdan sonra döyüş başlayır. Uzun bir mübarizədən sonra Fransız orduları geri çəkildi. Peterburqlu qəbilələrin azsaylı adlarından biri olan Şahzadə Vasili, varlı olduğu üçün gözəlliyi ilə tanınan qızı Yeleni Pierre ilə evləndirmək istəyirdi. Balonları bir yerə toplayan Vasili daha sonra onlardan çəkildi. Fransızlar yenidən hücumə keçəcəklər. Hər şey Osterlic Döyüşündən bir gün

əvvəl hazırlanmışdır. Müharibə başlayandan qısa müddət sonra ruslar böyük itkilər verməyə başladılar. Sonda Rusiya məğlub oldu, İmperator yaralandı, Baş Komandan güllələndi və digərləri qaçdı. Şahzadə Andre döyüş meydanında qaldı və fransızlar tərəfindən əsir alındı. Pyer Dolokofun Eleni ləkələdiyini eşitmişdi və o vaxtdan bəri çox əsəbiləşmişdi. Hamısı birlikdə masa arxasında oturarkən, Dolokofun əlində olan kağızı istədi və Dolokof vermədikdə, Pyer ona duel təklif etdi və bu dueldə onu yaraladı. Dolokof yerdə yaralı halda Nikola onu götürmüşdü. Bu hadisədən sonra Pyer həyat yoldaşı Eleni tərk etdi. Əsirlik xəbəri artıq Andre evinə çatmışdı və oradakı insanları çox narahat edirdi. Həyat yoldaşı Liza doğuş dövrlərinə girirdi. Bir müddət sonra Lizanın ağrıları artdı və doğum vaxtı gəldi. Bu vaxt Andre içəri girdi. Fransızlar onu azad etdilər. Lizanı görəndən sonra çıxarıldı. İçəri girəndə bir oğlan dünyaya gətirən Liza öldü.

SORULAR:

1. Şəkilbilgisi hangi kelime çeşitlerini anlatır?
2. Yapılarına göre isimler hangisidir?
3. Anlamlarına göre isimler hangisidir?

4. BÖLÜM SIFAT (ÖNAD)

Varlıkları niteleyen ya da belirten sözcüklerdir. Yani varlıkların rengini, durumunu, biçimini bildiren; yerini, sayısını, sırasını belirten ya da soran sözcüklerdir. Sıfatların ardından mutlaka bir isim gelir.

SIFAT ÇEŞİTLERİ

Anlamlarına Göre Yapılarına Göre

- 1.Niteleme Sıfatları 1.Basit Sıfatlar
- 2.Ünvan Sıfatları 2.Türemiş Sıfatlar
- 3.Belirtme Sıfatları 3.Bileşik Sıfatlar

- A)İşaret Sıfatları
- B)Soru Sıfatları
- C)Belgisiz Sıfatlar
- D)Sayı Sıfatları
 - a)Asıl Sayı Sıfatları
 - b)Kesir Sayı Sıfatları
 - c)Sıra Sayı Sıfatları
 - d)Üleştirme Sıfatları

ANLAMLARINA GÖRE SIFATLAR NİTELEME SIFATLARI

Varlıkların rengini, durumunu, biçimini; kısaca nasıl olduklarını bildiren sıfatlardır.

Örnek: Kırmızı gül, yamuk çizgi, yalnız adam, doğru söz, erimiş yağ,

kalabalık çarşı, temiz oda, soğuk hava, şapkalı adam, kılçıklı balık, sönmüş ateş ...

Bir sıfatın niteleme sıfatı olup olmadığını anlamak için sıfatın yerine “nasıl” sorusunu getiriniz. Cevap alıyorsanız, o sıfat niteleme sıfatıdır.

Örnek: Doğru söz. -Nasıl söz? -Doğru söz.

Sıcak hava. -Nasıl hava? -Sıcak hava.

Niteleme sıfatı olan kelimeler (güzel, acı, büyük, küçük...) sadece isimle birlikte sıfat tamlaması biçimindeyse niteleme sıfatı olurlar. Bunun dışında bir fiili niteliyorlarsa zarf olurlar veya çekim eki alarak isimleşirler.

Örnek: Asif tatlı sözlerle beni kandırdı. (İsmi nitelediği için sıfattır.)

sıfat

Tatlıyı çok severim. (Çekim eki alarak isimleşmiş isim sıfatlar çekim eki almazlar.)

Selim benimle tatlı konuştu. (“Konuştu” fiilini nitelediği için zarftır) zarf

Alıştırma. Metindeki Niteleme sıfatları bulup ve inceleyin.

Aynı kişiliğe, inançlara ve hedeflere sahip insanların arkadaş olduğunu bilmemiz gerekir. Çocuklarım, bu derste size harika bir arkadaşlıktan bahsetmek istiyorum: Okulda bir veli toplantısı vardı. Ali'nin velisi de geldi. Her çocuk kendi velisinin yanına oturdu. Toplantıdan önce Ali, arkadaşı Kamal'ın yanında oturuyordu. Öğretmen geldiğinde çocukları sınıftan koridora çıkardı. Çocuklar koridorda endişeyle velilerini bekliyorlardı. Toplantının velilerin sınıftan çıkmasıyla sona erdiği anlaşıldı. Ali annesinin yanına gitti ve şöyle dedi:

-Anne, sanırım öğretmenim benden memnun olduğunu söyledi. Çünkü sınıfımızın en ahlaklı ve mükemmel öğrencisi olan Kamal'ı örnek olarak seçip ve onunla arkadaş olmuştum. Ben onu çok seviyorum. Gülsüm teyze oğluna şunları söyledi:

-Oğlum, öğretmen senin gerçekten çalışkan olduğunu söyledi. Kamal'ı arkadaş olarak seçmek ve sevmek çok güzel. Onunla arkadaş etmekle aydınların söylediği bir söze itaat

etmiş oldun: "Doğru inançlara ve ahlaka sahip biriyle oturup kalkarsanız, doğru inançlara ve ahlaka sahip olacaksınız."

(Seçme hikayeler)

BELİRTME SIFATLARI

Varlıkların işaret yoluyla yerlerini gösteren, sayılarını bildiren, durumlarını belli belirsiz ya da soru yoluyla belirten sıfatlardır.

Belirtme Sıfatlarının Çeşitleri:

1-İşaret Sıfatları

Varlıkların yerini işaret yoluyla gösterirler.

Örnek: Bu kitap Yakınımızda olan varlıklar

Beriki ev için kullanılırlar.

Şu sokak

Öteki adam Biraz uzaktakiler için kullanılırlar.

Öbür çanta

O dağ -Daha uzakta olan varlıklar

Oradaki ağaçlar için kullanılırlar.

Bunların dışında -ki veya -deki yapım ekleri isimlerin sonuna gelerek yer belirten sıfatlar türetirler.

Örnek: Bahçedeki ihtiyar, akşamki sohbet,

işaret s. işaret s.

dolabın içindeki kutu, karşıdaki sokak,

işaret sıfatı işaret s.

balkondaki kedi...

işaret s.

İşaret sıfatı olan kelimeler (bu, şu, o, öteki, beriki...) bir ismin önünde değillerse sıfat olamazlar.

Örnek: Bu benim mi? Bu cümlelerdeki altı çizili

Şunu uzatır mısın? sözcükleri sıfat değil işaret

Ötekini isterim. zamiridirler; çünkü ismin

Berikinin adı nedir? yerine kullanılmışlardır.

2-Soru Sıfatları

Önüne geldikleri ismi soru yoluyla belirtirler.

Örnek: Nasıl soru? Kaç Lira? Hangi sokak? Kaçar kilo? Ne zaman?

Ne iş? Ne çeşit kalem? Ne kadar zaman?

Önemli Not: Ne, kaç, hangi, nasıl gibi soru kelimeleri bir ismin yerini tutuyorlarsa soru zamiri; fiili etkiliyorlarsa soru zarfi olurlar.

Örnek: Kaç bebek var? (İsmi etkilediği için sıfattır)

Hangisi senin? (İsmin yerine geçtiği için zamandır)

Oraya nasıl gittin? (Fiili etkilediği için zarftır)

3-Belgisiz Sıfatlar

Varlıkları tam olarak değil de belli belirsiz belirten sıfatlardır.

Örnek: Birkaç çocuk, biraz ekmek, her çocuk, bazı günler, kimi zaman, filân yer, fazla para, çoğu insan, az yemek, başka gün, filânca saat ...

Belgisiz kelimeler ismi belirtiyorsa sıfat, ismin yerini tutuyorsa zamir, fiilin ya da sıfatın anlamını etkiliyorlarsa zarf olurlar.

Örnek: Çok kitap okudum. (İsmi etkilediğinden belgisiz sıfattır.)

Çoğunu okudum. (“Çok kitap” yani isim yerine kullanıldığı için belgisiz zamirdir.) Çok konuşur. (“Konuşur”

fiilini etkilediği için zarftır.) Biraz çirkin yelekmış. (“Çirkin sıfatını etkilediği için zarftır.)

Ahştırma. Sorulara cevap verip defterinize yazınız.

İyi insanlar hangi insanlardır?

İnsanların en iyisi nasıl olmalı?

Bir insanı güzelleştiren nedenler?

Hastaneye giderken nelere dikkat etmelisiniz?

Hastayla nasıl konuşulur?

Hastanın ihtiyaçlarını karşılamak için ne yapılmalıdır?

Bir misafır davet edildiğinde ne yapmalı?
Misafırın davet edildiği eve girmek isterseniz ne yapmalısınız?
Spor kültürü nereden başlar?
Hayatta sporun amacı?

4-Sayı Sıfatları

Varlıkları sayılarla belirten sıfatlardır

A) ASIL SAYI SIFATLARI

Varlıkları tam sayılarla belirten sıfatlardır. Ya bir kelime (bir, iki, üç...) halinde, ya sıfat tamlaması biçiminde, çarpımlı sayılar (beş yüz, üç bin, sekiz yüz milyon...) halinde, ya da kelime grubu (on üç, elli yedi, yüz on beş...) halindedir.

Asıl sayı sıfatları hem yazıyla hem de rakamla yazılabilir.

rnek: 15 metre, otuz beş yaş, üç gün, 80 kilometre...

“Bir” sayısı asıl sayı sıfatı olabildiği gibi bazı durumlarda belgisiz sıfat da olabilir.

rnek: Sınava bir gün kaldı. (Gün sayısı tam olarak belli.)
asıl sayı s.

Bir gün size gelirim. (Hangi gün geleceği tam olarak belli değil) belgisiz s.

B) KESİR SAYI SIFATLARI

Varlıkların bölümlerini gösteren sıfatlardır. Rakamla veya yazıyla yazabilirler.

rnek: Çeyrek ekmek yedim.

Paramızı %65 faizle bankaya yatırdık.

Yüzde beş kişi bu bilgileri bilmez.

Elmalar 2,5 kilo geldi.

Örneklerde görüldüğü gibi kesir sayılarının ardından daima isim gelmiştir yani sıfat tamlaması şeklinde dir. Aksi halde sıfat olmaktan çıkar, isimleşir.

rnek: Paranın yarısı (Belirtili isim tamlaması)

Elmanın çeyreği (Belirtili isim tamlaması)

Arsanın yüzde beşi (Belirtili isim tamlaması)

C) SIRA SAYI SIFATLARI

Varlıkların sıralarını belirten sıfatlardır. Sayıların sonuna - (i)nci eki getirilerek yapılır: birinci, onuncu, yüzüncü, kırkınıcı...

-(i)nci yapım ekidir. Dolayısıyla, bu kelimeler de türemiş kelimelerdir.

Sıra sayı sıfatları çeşitli şekillerde yazılabilirler. “1”, “birinci”, “1'inci”.Örnek: Birinci çocuk, 1 çocuk, 1'inci çocuk, 18'inci gün, 18 gün, on sekizinci gün,

IV Murat, 15 yüzyıl, sekizinci sokak...

Ayrıca, sıra sayı sıfatı anlamına gelen kelimeler de vardır: ilk gün, sonuncu çocuk, ortanca kardeş...

D) ÜLEŞTİRME SIFATLARI

Varlıkların eşit bölümlere ayrıldığını belirten sıfatlardır. Asıl sayıların veya bazı kesir sayılarının sonuna -er, -ar eki getirilerek yapılır. Bu ekler yapım ekidir. Kelime türetirler.

Üleştirme sıfatları genelde yazıyla yazılırlar. Rakamla yazılacaksa -er, -ar eki kesme işareti ile ayrılır.

Örnek: Üçer kişi, beşer çocuk, 10'ar sıra, on beşer bin Lira. 7'şer kalem...

Üleştirme sayıları fiilden önce tekrarlanarak söylenirse hâl zarfı olurlar.

Örnek: Öğrenciler üçer üçer oturdular.
hâl zarfı

ÜN VAN (SAN) SIFATLARI

İnsanların rütbe, memuriyet, derece ve sosyal durumlarına göre adlarına takılan saygı ve tanıma sözleridir. Bunlar bir çeşit niteleme sıfatıdır.

Ünvan sıfatları, büyük harfle başlanarak yazılır ve kişi adlarından önce veya sonra gelebilirler.

Örnek: Bayan Şima Osman Gazi
Öğretmen Nilufer Mahmut Han
Şehzade Cem Kösem Sultan
Doktor Can Mustafa Paşa
Kanuni Sultan Süleyman Evliya Çelebi
Alemdar Mustafa Paşa

Alıştırma . Metindeki sıfatları bulup türlerine göre inceleyin.

Hocalı soykırımını Azerbaycan tarihine en korkunç ve trajik sayfalardan biri olarak girmiştir. Azerbaycan milli lideri Haydar Aliyev, Hocalı soykırımının onuncu yıldönümü münasebetiyle Azerbaycan halkına hitaben yaptığı konuşmada, etnik temizlik ve soykırım politikasına maruz kaldığını söyledi. Azerbaycan halkı tarihi topraklarından kovulmuş, mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler olmuş ve tüm bunlara Ermenilerin katliamları eşlik etmiştir. Azerbaycanlıların tarihi ve etnik topraklarından sürülmesi Sovyet döneminde de devam etti.1948-1953 yıllarında 150.000 Azeri Ermenistan'dan sürüldü ve Azerbaycan'ın Kür-Araz ovasına yerleştirildi. 1988'de tarihi topraklarında yaşayan 250.000 Azerbaycanlı bölgeden kovuldu ve Ermenistan mono-etnik bir devlet haline geldi. 1988 yılından bu yana Dağlık Karabağ çevresinde meydana gelen olaylar, köy ve kasabaların yıkımına, on binlerce masum insanın ölümüne ve yüz binlerce Azerbaycanlının tarihi topraklarından kovulmasına neden olmuştur. Fakat 2020'de Milli Ordumuzun güçlü kahraman askerleri sayesinde Karabağ yeniden Azerbaycan`a kavuştu.

**YAPILARINA GÖRE SIFATLAR
BASİT SIFATLAR**

Yapım eki almamış, bileşmemiş, kök durumunda olan sıfatlardır.

Örnek: Düz yol, kırmızı gül, çok iş, çok para, kaç gün, acı söz...

TÜREMİŞ SIFATLAR

İsim soylu kelimelerden ya da fiillerden yapım ekleriyle türetilen sıfatlardır.

Örnek: şeker-li kahve, kış-lık kömür, ses-siz insan, akşam-ki film, duvar-daki

tablo, soğu-k su, dol-u bardak, üz-ücü olay, sarı-şın kız, gül-en gözler,

çalış-an memur, ince-cik kumaş, kuru-muş dere, tanı-dık yüz, ara-madık yer, ter-temiz yatak, büyü-k ev, taş-kın davranış, dal-gın adam, sap-a yol,

kıs-ık ses, çal-ar saat, dön-ek kişi, para-sal durum...

BİLEŞİK SIFATLAR

Birden çok sözcüğün oluşturduğu sıfatlardır. Anlamca ve yapıca kaynaşmış bileşik sıfatlar bitişik yazılır. Yapıca kaynaşmamış grup halindeki sıfatlar ayrı yazılır.

Kaynaşmış Bileşik Sıfatlar: ağırbaşlı genç, yurtsever insan, birçok kitap, derlitoplu insan, kavuniçi kazak, konuksever kişiler, herhangi gün, ikizkenar üçgen, boşboğaz çocuk, açık göz insanlar...

Gruplaşmış Bileşik Sıfatlar: eli açık insanlar, uzun ağaçlı yol, bitmez tükenmez acılar, eğri büğrü ağaç, karlı, soğuk bir gün, penceresi küçük ev, irili ufaklı adalar, zarif güzel kadın...

SIFATLARDA DERECELENDİRME

İki varlığın niteliklerinin karşılaştırılması sırasında ortaya çıkar. Beş şekilde olur:

1. Derecesiz Sıfatlar: Büyük çanta, güzel kız...
2. Eşitlik Derecesi (kadar, gibi): Benim kadar akıllı çocuk, saray kadar büyük ev, Ali gibi iyi insan...
3. Üstünlük Derecesi (daha): Benden daha akıllı adam, çiçekten daha güzel çocuk...
4. En üstünlük Derecesi (en): En akıllı adam, en kuvvetli insan...

5. Aşırılık Derecesi (çok, pek): Çok güzel resim, pek becerikli çocuk...

SIFATLARDA PEKİŞTİRME

Niteleme sıfatları türlü yollarla anlamca kuvvetlendirilir. Buna “sıfatlarda pekiştirme” denir.

Pekiştirme yolları şunlardır:

1. Niteleme sıfatının ilk ünlüsüne kadar olan bölüm alınır, sonuna m, p, r, s ünsüzlerinden biri getirilir ve sıfatın baş tarafına eklenir.

Örnek: te-r-temiz tertemiz ev
sa-p-sarı sapsarı kayısı
pe-r-perişan perperişan bay
ma-s-mavi masmavi deniz
ya-p-yalnız yapıyalnız kız
i-p-ince ipince kumaş
ye-m-yeşil yemyeşil çayır
sa-p-a-sağlam sapaşğlam yumurta
ses türemesi

2. Sıfatların ikilenmesiyle pekiştirme yapılır.

Örnek: iri iri taşlar
güzel-güzel çocuklar
buzlu buzlu su
al al elmalar

3. Yakın anlamlı veya zıt anlamlı kelimelerin, sesleri benzeşenlerin ikilenmesiyle pekiştirme yapılır.

Örnek: eski püskü elbise
iri yarı adam
süklüm püklüm duruş
irili ufaklı taşlar
akıllı uslu çocuk

4. İsimler tekrarlanarak pekiştirilmiş sıfatlar elde edilir.

Örnek: sepet sepet yumurta
avuç avuç su

sıra sıra çiçekler
paket paket kitaplar

5. Pekiştirmenin daha canlı olabilmesi için ikilenen sıfatların arasına “mi”

getirilir.

Örnek: taze mi taze ekmek

sağlam mı sağlam masa

yeşil mi yeşil gözler

soğuk mu soğuk hava

üzgün mü üzgün insanlar

Alıştırma. Cümlelerde boş yerlere uygun kelomeler yazınız.

Yirminci sonunda meydana gelen bu trajedi, sadece Azerbaycan halkına değil, tüm insanlığa işlenmiş en ağır suçlardan biridir. Hocalı Soykırımını, Hatın, Hiroşima, Nagazaki, Songmi gibi yüzyılın korkunç trajedilerine denk ermenilerin Hocalı şehrini alma amacı neydi? Bu, bir yandan Karabağ'ın kesiminde Azerbaycanlılardan oluşan stratejik önemli bir engeli ortadan kaldırmak, diğer yandan Hocalı'yı yeryüzünden kesinkaldırmaktı. Çünkü Hocalı öyle.... yerleşim yeriydi ki eski çağlardan günümüze Azerbaycan'ın tarihi ve kültürel yansıtıyordu. Bu özel kültürHocalı-Gedebey kültürü geçmiştir.

SIFATLARDA KÜÇÜLTME

Sıfatların sonunda -cik, -ce, -(i)msi, -(i)mtrak ekleri getirilerek küçültme yapılır. Bu ekler eklendikleri sıfatlara “küçüklük, gibi, yakın, benzeri” anlamları katarlar.

Küçültme ekleri yapım ekleridir. Bu ekleri almış sıfatlar da türemiş sıfatlardır. Örnek: biraz+cık birazcık su

ekşi+msi ekşimsi yoğurt

kısa+cık kısacık saç

ufak+cık ufacak çocuk (k harfi düşmüş)

büyük+ce büyükçe ev (sertleşme var)

iri+ce irice taş

sarı+mtmak sarımtrak elbise
çocuk+msi çocuksu davranış (-msi ekinin baş
kısmı düşmüş)
az+cık azıcık yemek (ses türemesi var)
Küçültme sıfatları bazen sevgi, acıma anlamları da taşırlar.
Örnek: Minicik elleri donmuştu.
Sıcacık davranışıyla kalbimi kazandı.

SIFAT TAMLAMALARI

Sıfatların, isimleri veya isim görevindeki sözcükleri nitelemesi veya belirtmesiyle oluşan tamlamalara sıfat tamlaması denir. Sıfat tamlamalarında tamlayan sıfat, tamlanan isimdir. Sıfat tamlamaları tamlayan ve tamlanan ekleri (**-in, -i**) almazlar. Bu yüzden taksız isim tamlamalarına benzerler. Örnek: hızlı bisiklet, yeşil yaprak, her insan, bazı çocuklar, üç kalem, güzel manzara, hangi sıra, kaç gün... Sıfat tamlamalarının sıfat olan bölümü hiçbir zaman çekim eki almaz. İsim olan bölümü çekim eki alabilir. Örnek: Dalgalı denize girmem. Bazı insanlar huysuz olur **-e hali** çoğul eki sıfat tam. sıfat tam. Yırtık kitaptan hoşlanmam. **-den hali** sıfat tam.

Eğer bir sıfat çekim eki almışsa, o sıfat olmaktan çıkar, isimleşir. Örnek: Bir güzeli bir çirkine verseler.

isim. Güzellerin talihi az olur.

Belirtili isim tamlaması

Maviyi sevmem, yeşili severim.

isim isim Tatlı ye, tatlı konuş. (“tatlı” çekim eki almamış ama ardından isim isim zarf gelmediği için sıfat değildir.)

Sıfat tamlamaları tek bir isim sayılır. İsim tamlamalarında tamlayan, tamlanan veya hem tamlayan hem tamlanan olurlar. Örnek: Komşunun eski evi tamlanan bölüm sıfat tamlaması. belirtili isim tamlaması

Sarı evin kapısı. Tamlayan bölüm sıfat tamlaması

belirtili isim tamlaması

Çarşıdaki çocuğun yeşil gömleği

tamlayan, sıfat tamlanan, sıfat
tamlaması tamlaması

belirtili isim tamlaması

Bir ismi birden fazla sıfat tamlayabilir.

Örnek: Uslu, çalışkan, terbiyeli çocuk

(Hepsi niteleme sıfatı olduğu için aralarına birgöl konmuş.)

Şu ulu ağaçlar -niteleme sıfatı (Farklı tür sıfatlar olduğu için
belirtme sıfatı aralarına birgöl konmaz.)

Bir sıfat birden fazla ismi tamlayabilir.

Örnek: Karşıdaki caddeler, sokaklar temizdir.

Sıfat tamlaması (2 tane ismi tamlamış)

SORULAR:

1. Anlamına göre sıfatlar hangileridir?
2. Yapılarına göre sıfatlar hangileridir?
3. Sıfat tamlamalarının cümlede görevleri nedir?

5. BÖLÜM ZAMİR (ADIL)

İsim olmadıkları halde ismin yerini tutan, ismin yerine kullanılan sözcüklere veya eklere zamir denir.

ZAMİR ÇEŞİTLERİ

Sözcük halindeki zamirler Ek halindeki zamirler

-Kişi (şahıs) zamirleri -İyelik zamirleri

-İşaret (gösterme) zamirleri -İlgi zamiri

-Soru zamirleri

-Belgisiz zamirler

SÖZCÜK HALİNDEKİ ZAMİRLER

1-Kişi zamirleri:

Kişi zamirleri insan isimlerinin yerine kullanılan zamirlerdir. Üçü tekil, üçü çoğul olmak üzere altı tanedirler. Ayrıca “kendi” kelimesi de şahıs zamiridir.

Şahıs zamirleri Eski Türkçe`de: **Tekilde**-ben(men, min), sen(sen, sin), o(ol), **Çoğulda** biz (biz, miz,) siz (siz, sinler, senler); onlar(olar, anlar).

Kişi zamirleri tıpkı isimler gibi ismin hallerine girerler:

Yalın hal Ben Sen O Biz Siz Onlar

-e hali Bana Sana Ona Bize Size Onlara

-i hali Beni Seni Onu Bizi Sizi Onları

-de hali Bende Sende Onda Bizde Sizde Onlarda

-den hali Benden Senden Ondan Bizden Sizden Onlarda

Not: “Ben” ve “Sen” zamirleri -e haline girerken değişikliğe uğrarlar. “Bana” ve “Sana” halini alırlar.

“O” zamiri -e ve -i hallerine girerken “n” kaynaştırma harfini alarak “Ona” ve “Onu”

halini alır; -de ve -den hallerine girerken “n” ses türemesi ile “Onda” ve “Ondan” halini alır.

“Kendi” kişi zamiri de iyelik ekleri alır ve şahislara göre çekimlenebilir:

- 1.tekil şahıs= Kendim (“m” iyelik eki)
- 2.tekil şahıs= Kendin (“n” iyelik eki)
- 3.tekil şahıs= Kendisi (“s” kaynaştırma harfi “i” iyelik eki)
- 1.çoğul şahıs= Kendimiz (“miz” iyelik eki)
- 2.çoğul şahıs= Kendiniz (“niz” iyelik eki)
- 3.çoğul şahıs= Kendileri (“leri” iyelik eki)

Kişi zamirleri isim tamlaması kurarlar.

rnek: Benim ablam

Onların bahçesi

Sizin bahçeniz

Senin kitabın

Kendi kitabı

Söze nezaket, saygı katmak amacıyla bazen “sen” yerine “siz” kullanılır.

rnek: Size bir şey sorabilir miyim? (Nezaket)

Siz daha iyi bilirsiniz. (Saygı)

Bbrlenmek veya alçak gönüllülük için “ben” zamiri yerine “biz” zamiri kullanılabilir.

rnek: Biz, malın iyisini anlarız. (Bbrlenme)

Biz onlarla yarışabilir miyiz hiç! (Alçak gönüllülük)

Tanrı, bayrak, yurt, millet gibi kutsal şeylerden bahsederken “siz” değil, “sen” kullanılır.

rnek: Tanrım, sana sığındım.

Bayrağım, sen milletimin sembolsn.

“Biz” ve “siz”

şahıs zamirleri çoğul eki alırlar.

rnek: Bizler, sizler

2-İşaret (gösterme) zamirleri:

Gösterilerek belirtilen varlıkların adları yerine geçen zamirlerdir. Yakını işaret etmek için “bu” , biraz tedekini işaret

etmek için “şu” , uzakdakini işaret etmek için “o” kelimeleri kullanılır. Çoğulları “bunlar, şunlar, onlar” dır.

İşaret zamirleri ile işaret sıfatları aynı kelimelerdir. Bu ikisini karıştırmamak için bazı kolaylıklar öğrenelim:

-İşaret sıfatları çoğul olamazlar. Hiçbir zaman çekim eki almazlar.

-İşaret sıfatları isimden önce gelirler ve o ismi göstererek belirtirler.

-İşaret sıfatları ile isim arasına hiçbir zaman noktalama işareti girmez.

Örnek:

Bu kitap benimdir. Bu benimdir.

sıfat zamir (“kitap” yerine geçmiş)

Su kalemi verir misin? Şunu verir misin? sıfat zamir (“kalem” yerine geçmiş)- “O” ve “onlar”

sözcükleri işaret zamiri de olur, şahıs zamiri de olurlar.

“O” ve “onlar”

sözcükleri insan için kullanılıyorsa şahıs zamiridirler; cansız varlıklar, hayvanlar, bitkiler için kullanılıyorsa işaret zamiri olurlar.

Örnek:

O, kitap okumayı sever. (Kişi zamiridir. İnsandan bahsediyor.

İsimle arasına virgül girmiş.)

O kitap okunmadı. (İşaret sıfatı. Arada virgül yok ve kitapı işaret ediyor.)

O, kitap değil, defterdir. (İşaret zamiridir. Cansız varlığın

-defterin- yerine kullanılmış.)

Araya virgül konmuş)

- “Bu, şu, o”

sözcüklerinden başka da işaret zamirleri vardır.

“Öteki, beriki, bura, burası, şura, şurası, ora, orası, öyle, şöyle, böyle” sözcükleri de işaret zamiridir. Bu sözcükler gerekli ekleri alarak işaret zamiri olarak kullanılırlar.

Örnek: Kapları şuraya koyuver.

Orası çok güzelmiş.

Ötekini verir misin?

Eriğin böylesini görmemiştim.

Şurası bozulmuş.

Berikini uzatıver.

-İşaret zamirleri ismin hallerine girerler.

Yalın hal Bu Şu O Bunlar Şunlar Onlar

-i hali Bunu Şunu Onu Bunları Şunları Onları

-e hali Buna Şuna Ona Bunlara Şunlara Onlara

-de hali Bunda Şunda Onda Bunlarda Şunlarda Onlarda

-den hali Bundan Şundan Ondan Bunlardan Şunlardan

Onlardan

Not: “Bu, şu, o”

kelimleri -i ve -e haline girerken “n”

kaynaştırma harfini alırlar.

3-Soru zamirleri:

Soru yoluyla isimlerin yerini tutan zamirlerdir.

“Ne, kim, kaç, hangisi”

gibi kelimelerdir.

Örnek: Ne aldın?

Neyi beğendin?

Kim geldi?

Kimde alıyorsun?

Hangisi sana aittir?

Hanginiz anlatacaksınız?

Kaçı senindir?

Soru sıfatıyla soru zamirini karıştırmayalım. Soru sıfatı olan kelimeler çekim eki almazlar.

Örnek: Hangi çocuk çalışkandır? (Arkasından isim gelmiş.)

sıfat isim

Hangisi çalışkandır? (İsmin yerine geçmiş.

“Hangi çocuk”

zamir yerine kullanılmış.)

Kaç yumurta kırıldı?

sıfat isim

Kaçı kırıldı?

zamir

4-Belgisiz zamirler:

İsimlerin yerini belli belirsiz biçimde tutan zamirlerdir.

Başlıca belgisiz zamirler şunlardır: herkes, kimse, biri, kimi, çoğu, hepsi, tümü, birisi, birazı, birkaçı, bazısı, başkası, şey, falan...

Örnek: Hepsiyle görüştim.

Kimse görmedi.

Tümü sınıfı geçti.

Bazıları sıcak sever.

Kimileri aç kaldı.

Birazını bana ver.

Araba falan istemem.

Şeyi uzatır mısınız?

Belgisiz zamirlerden bazıları iyelik eklerinden sıyrılıp bir ismi nitelerlerse belgisiz sıfat olurlar.

Örnek: Birkaç roman okudum.

sıfat

Birkaçını okudum.

zamir

Biraz ekmek yedim.

sıfat

Birazını yedim.

zamir

Alıştırma. Metindeki Zamirleri bulup inceleyin. Metne sorular uygulayın.

Bu yüzden öncelikle sizlerle etik ve estetik eğitimler yapacağız. Bir süre sonra, bu kültürün mücadelenize ne kadar güç verdiğini kendiniz göreceksiniz. Bir sporcunun ilk kültürü, mücadeledeki değerli zaferi ve yenilgisi ile kanıtlanır. Mücadelede ilk kültürünüzü gösterdiğinizizi bilmelisiniz. Lozan'da

bir gürüşçiye insancıl hareketlerinden dolayı bir hediye de verildi. Bu gürüşçi, bacağı ezildiği için rakibini kollarındaki doktora götürdü, bu da gazetecilerin ve yarışma organizatörlerinin dikkatinden kaçmadı.

Evlatlarım, zamanı geldiğinde önce milletinizin kültürünü, sonra da gücünüzü tüm dünyaya ilan edeceğinize inanıyorum. Atalarımıza dayanan mücadele kültürümüzü birçok ülkede ifade etmeye devam edeceğinize inanıyorum. Bugün size bu mücadele kültürünü öğretiyoruz ve yarın bu mücadele kültürünü dünyanın herhangi bir yerinde pratik çalışmanızla yaşamın her alanında ifade edecek ve diyeceksiniz:

Ben Azerbaycanlı'yım!

Spor ancak o zaman spor olur ki o, hem kültürden, hem de sağlıktan oluşsun.

Spor, milli duyguları taşıdığı ve millileştiğinde, gençliğine hizmet ettiğinde bir spor haline gelir.

Bugün dünyaya kimliğini ilan edebilecek oğullar Sizlersiniz.

İnanıyorum ki Sizlerle pek çok kültür ve spor zaferine imza atıp tüm dünyaya şunu söyleyeceğiz: Yiğitten başka yiğit yoktur!

(Seçme hikayeler)

EK HALİNDEKİ ZAMİRLER

1-İyelik zamirleri:

Bir ismin sonuna gelen ve varlıkların kime, neye ait olduğunu gösteren eklere iyelik ekleri veya iyelik zamirleri denir. Bu ekler zamirle yapılan belirtili isim tamlamalarında tamlanan ismin sonuna gelirler. Bu durumda çoğu kez tamlayan görevindeki zamir düşer.

Örnek: Benim kalemim sadece "kalemim" de diyebiliriz.

Belirtili isim tam. Çünkü -im eki kalemin bana ait olduğunu belirtiyor. Buradaki -im eki iyelik zamiridir.

Senin evin evin

Onun çantası çantası Altı çizili ekler

Bizim bahçemiz- bahçemiz iyelik zamirleridir.

Sizin üniversiteniz-üniversiteniz

Onların elleri elleri

Not: İyelik eki “-im” ile ek fiil olan “-im”
ya da fiillerin sonundaki 1 tekil kişi eki olan
“-im”

i karıştırmayalım.

Örnek: Ben bir öğretmenim. (Ek fiil)

Öğretmenim çok iyidir. (İyelik zamiri)

Okula erken giderim. (1 tekil şahıs fiil çekim eki)

2-İlgi zamiri “-ki”:

Belirtili isim tamlamalarında söylenmemiş tamlanan ismin yerini tutan zamirdir. Bazen de daha önce söylenmiş ismin yerine geçer.

Örnek: Benim montum yeni, seninki eski.

“Senin kalemin” demek yerine “seninki”
denmiş. Yani, -ki zamiri “kalemin” sözcüğü yerine
kullanılmış.)

Bizim evimiz sizinkinden büyüktür.

(“Sizin eviniz” yerine “sizinki” denmiş.)

Buradaki kalemler kayboldu. Oradakiler duruyor mu?

İşaret sıfatı türeten -ki İlgi zamiri. “Kalemler”
eki. Kalemler işaret et- sözcüğünün yerini tutuyor.
miş. “Buradaki kalemler” sıfat tamlamasıdır.

Bizim araba öyle eskidi ki sizinki bile yeni kaldı.

Bağlaç olan “ki” dir. İlgi zamiri olan -ki
bu bir sözcüktür. Ayrı ekidir. “Araba”
sözcü-yazılır. Cümleleri günün yerine kullanıl-
birbirine bağlar. mıştır. Bitişik yazılır.

SORULAR:

1. Şahıs zamirleri nasıl çekimlenir?
2. Anlam yönünden zamirler hangileridir?
3. Zamirlerin cümledeki görevleri nedir?

6. BÖLÜM FİİL (EYLEM)

Haraket, iş, oluş bildiren kelime çeşitine **fiil** denir. Fiiller, varlıkların yaptıkları işi, onlarla ilgili oluşları zamana ve şahsa bağlayarak anlatan kelimelerdir. Bu kelimelerden her biri içinde buldukları cümlenin temelidir.

Ablam dinleniyor.

durum

Bir yer düşünüyorum yemyeşil

iş

midesi bozulmuş

oluş

İş bildiren fiiller genellikle bilinçli yapılan eylemler olup insanlara özgüdür. Oluş fiilleri, doğa eylemleridir. Filler, bütün nesnelere yer ve zaman içinde her türlü yapma, olma durumları için kullanılır. Fiil kök ve gövdeleri de anlamlı fakat tek başına kullanılmayan kelimelerdir.

Alıştırma. Uygun fiilleri yazınız.

1. Bol bol
2. Altı ayda bir doktora
3. Ailenize ve dostlarınıza zaman
4. Haftada bir kez balık
5. Akrabalarınızı
6. Dengeli
- bol bol su
7. Her gün en az altı saat

FİİLLERDE MASTAR (EYLEMLİK)

Filler isimlendirilirken fiili meydana getiren kök veya gövde kısmına **-mek, (-mak)** ekinin getirilmesi sonucunda oluşur.

Koş-mak

Yaz-mak

Masterlar atıldıktan sonra geriye kalan kısım fiillerin kök ya da gövdesidir.

At-mak fiil
Yaş-mak fiil değil
Koru-mak fiil
atıl-mak.....

FİİLLERDE KÖK, GÖVDE, TABAN

Türkçe`de Fiillerde mastar eki veya çekim ekleri alındığı zaman geride kalan bölüme fiil tabanı denir. Fiil tabanı kök veya gövde halinde olabilir.

Örnek: Kaçmak kaç (kök durumunda çünkü basit kelime)
Söyle söylerim (gövde durumunda çünkü türemiş)
Konuşmak konuş (kök-basit kelime)

Türemiş fiillerde çekim ekleri ve mastar eki atıldıktan sonra geriye kalan öge-**fiil gövdesi** denir. Örnek: Okutmuştuk-fiilindeki -k, -tu, -muş çekim ekleri atıldıktan sonra geriye kalan “okut” ögesi fiil gövdesidir.

Görüş-müş
Giyin-di
Bas-tı

FİİLLERDE ZAMAN

Türkçe`de Filler kullanış sahasına çıkabilmeleri için karşılaştıkları hareketlerin işin, oluşun nesnelere bağlanması; hareketi nesneye bağlayan çekimli şekillere girmesi gerekir. Fiillerde geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek ve geniş zaman olmak üzere dört temel zaman vardır.

FİİLLERDE KİŞİ

Fiillerin kendi öznelerini bildirmek üzere şekillenmesine fiilin şahsı denir. Şahıslar aynı zamanda o şahsın tekil ve çoğul oluşunu, yani sayısını da belirtirler.

I-, II-, III şahsın tekil ve çoğulunda olurlar. Kişi zamirlerini yerini tutmak üzere, fiillere getirilen bu ekler, sesli uyumu kuralına uyarlar. Bu ekler hareketin, işin, oluşun hangi şahıs

tarafından yapıldığını gösterir. Fillerin aldıkları şahıs ekleri, kiplere ve zamanlara göre dört değişik şekildedir.

Tekil

I- geldi-m

II- geldi-n

III- geldi

Çoğul

I- geldi-k

II- geldi-niz

III- geldi-ler

Örnek: En önemli koşul insanlara karşı nazik ve sabırlı **davranman**. Bu niteliklere sahip olan herkes onu **sevdi**. Öğrenci derslerini iyi **okudu**.

FİİLLERDE KİP

Haraketin, işin, oluşun veya bunlarla ilgili bir isteğin, bir dileğin, bir şartın belirtilmesi için fiilin girdiği şekillere kip denir. İki türlü kip vardır:

Haber Kipleri

Dilek Kipleri

HABER KİPLERİ

Bir haraketin, bir işin, bir oluşun bir zaman içinde haber verilmiş biçimine haber kipi denir. Örnek:

Bir gün kar yağar. Giden gitmiş. Gezer bu çocuk yalın yalın..

Haber kipleri:

- a) –di`li geçmiş zaman kipi
- b) –mış`lı geçmiş zaman kipi
- c) Şimdiki zaman kipi
- d) Gelecek zaman kipi
- e) Geniş zaman kipi

Şahıslara göre çekimlenmesi: koşuyorum, koşuyorsun, koşuyor.

DİLEK KİPLERİ

Harakete, işe, oluşa gereklilik, şart, emir gibi anlamlar katılmış fiil şekillerine dilek kipi denir.

Not: Fiiller, aldıkları kip, zaman eki aldıkları için basit zamanlıdır.

Alıştırma. Lütfen gelecek zamanın olumsuzu yapınız.

1. Ben hiç sigara iç..... .
2. Siz beni hiç anla..... .
3. Öğrenciler sınıfta konuş..... .
4. Sen bana hiçbir zaman yalan söyle..... .
5. Benden izinsiz hiç birşeye dokun
6. Ahmet yarın doktora git..... .
7. Ali annesini hiç üz..... .
8. İnsanlar birbirlerini öldür..... .
9. Biz gelecek hafta pikniğe git..... .
10. Ben sana yardım et..... .
11. Sinan yarın futbol oyna..... .
12. Yarın sabah erken kalk..... .
13. Yarın gece televizyona bak..... .
14. Gelecek yıl Türkiye'ye git..... .
15. Gelecek bayram seni ziyarete gel..... .
16. Gelecek ay hiç sinemaya git..... .
17. Ben boşa vakit geçir..... .
18. Siz bu yarışmaya katıl..... .
19. Ben insanlarla tartış..... .
20. Siz otobüse bin..... .

GENİŞ ZAMAN:

Haraketin işin, oluşun geçmişte yapıldığını, şimdi yapılmakta bulunduğunu, gelecekte tekrarlanacağını heber verir.

Fiil kök veya gövdesine **-(r)** eki getirilerek yapılır.

Sesli uyumuna göre sessiz harfle biten fiil kökü ya da gövdesine **(-a)r, (-e)r, (-i)r, (-ı)r, (-u)r, (-ü)r** eklerinden uygun

olan gelir. II şahıs eklerini alır. Örnek: **yazarım**, **yazmam**, **yazar** mıyım?, **yazmaz** mıyım?

Eski Türkçe`de geniş zaman çok da farklı değildir. Sadece, **u**, **ü** sesi daha çok kullanılır. Örnek: Toprakta neler **yatur**. Aşkın **aldu** benden beni .

Alıştırma boşluklara geniş zaman eki getiriniz.

1. Yatmadan önce büyükanne ve büyükbabanın, baba ve annenin yüzünü öp.... ve yürekten "İyi geceler" söyle...

Aynı zamanda evdeki yakınlarına, kız ve erkek kardeşlerine bu kelimeleri söyle....

2. Mümkün olduğunca erken yatağa gir.....

3. Yatmadan önce ışıkları, ocağı ve kapıları kapat.....

4. Yatmadan önce tüm uzuvları yıka....

5. Yatarken sağa dön.... ve yanağınızı sağ elinize koy.... uyu.....

7. Yüz üstü uyuma....

8. Sabah kalktığımızda herkesi kibarca selaml..... ve "günaydın" de....

Alıştırma Lütfen sorulara cevap veriniz.

Mahallede oynarken ilk önce nelere dikkat etmeli?

Bir oyunda anlaşmazlık yaşandığında nasıl davranmalıyız?

Sporda kazandığın enerjini ve becerilerini nereye harcamalısın? Mütevazılık insana ne verir? Dürüst olmanın özelliği bize ne kazandıracak? Kim hayatındaki dürüst işlerinden bahseder? Dürüst olmak için insanda hangi nitelikleri oluşturur?

DİLEK KİPLERİ

Harakete, işe, oluşa kendi gösterdiği hareketle ilgili bir dileği bildirir.

Dilek-Şart Kipi:

Şart Kipinde fiil kök veya gövdesine **-se**, **-sa** eki getirilerek oluşur. Harakete, işe, oluşa kendi gösterdiği hareketi, işi, oluşu şart koşar veya bunlarla ilgili bir dileği bildirir. I.Şahıs eklerini

alır. Örnek: yazsam, yazmasam, yazsam mı?, yazmasam mı?
Bir kötülük **yapsa** hiçkimse onu affetmeyecek.

Gereklilik Kipi:

Haraketin, işin, oluşun meydana gelmesi gerektiğini bildirir. Fiil kök veya gövdesine **-meli, -malı** eki getirilerek oluşur. II. şahıs eklerini alır.

Örnek: gelmeliyim, gelmemeliyim, gelmemelisin, gelmemeli, gelmemeliyiz, gelmemelisiniz, gelmemeliler; konuşmalıyım, konuşmamalıyım, konuşmalı mıyım? konuşmamalı mıyım?

Emir Kipi:

Haraketin, işin, oluşun meydana gelmesini emreder. Bazen dilek, yalvarma anlamları da katar. III. Şahıs eklerini alır. I. şahısta ek yok. bildirir Örnek: Konuş, konuşma, konuşsun, konuşmasın, konuşsun mu? konuşmasın mı?

Alıştırma. Koşmak, yazmak, becermek, yapmak, öğrenmek. fiillerin kiplerine göre, olumlu ve olumsuz hallerine, soru, olumsuz soru şekline göre çekimleyiniz.

Alıştırma. Fiilin kiplerini, zamanları bulun.

Doğru şaka

Ali sabah uyanınca ellerini yıkadı ve kahvaltı için masaya oturdu. Büyükannesi, sevgili torunu Ali'ye sordu:

-Yavrum, neden yorgun görünüyorsun, gece iyi uyumadın mı?

Ali cevap verdi:

-İyi uyudum büyükanne, ama biraz düşünceliyim.

Babaannesi ona nedenini sorduğunda, Ali cevap verdi:

-Babaanne, bugün okuldaki herkes birbiriyle şakalaşmalı. Kamal ile de ben şaka yapmak istiyorum. Ama aklıma iyi bir şaka gelmiyor.

Büyükannesi torununa şunları tavsiye etti:

-Bak oğlum, şakanın bir sınırı olmalı. Arkadaşınıza zarar vermeden herkesin önünde şakalar yapmamalısınız. En önemli şey şakalarınızda yalan söylememek. Bu, söylediklerim bize de

kendi velilerimizden kalan bir tavsiyesidir. Ayrıca bunu siz de dinleyerek, bu güzel insani değerleri arkadaşlarınıza, gelecekteki çocuklarınıza ve torunlarınıza aşılayacağınızı da söylüyorum.

Ali, büyükannesinden güzel ahlaki tavsiyeler duymaktan çok mutlu oldu ve ekmeğini yedi ve iyi bir ruh hali içinde okula gitti.

Alıştırma. Sorulara cevap yazınız.

1. Kendin hakkında bilgi veya özgeçmişin.
2. Bir günlük yaşam tarzın.
3. Velilerinden memnun musun?
4. Öğretmenlerinden memnun musun?
5. Arkadaşların var mı? Onlar kim?
6. Vatan ve toprak kavramı hakkında neler söyleyebilirsin?
7. Bizi Yaratan ve dünya hakkında ne söyleyebilirsin?
8. Kur'an-ı Kerim hakkında ne söyleyebilirsin?
9. Ahlaki değerler, vicdan, dürüstlük, şevk, iyilik, dostluk hakkında ne söyleyebilirsin?
10. Sevgi ve haysiyet kavramları hakkında ne söyleyebilirsin?

BİLEŞİK ZAMANLI FİLLER

Basit zamanlı fiillere geniş zaman anlamı veren veya şart bildiren şekillerine birleşik zamanlı fiiller denir.

Üç türlü birleşik zaman vardır:

1. Hikaye birleşik zaman
2. Rivayet birleşik zaman
3. Şart birleşik zaman

Hikaye Birleşik Zaman: basit zamanla bildirilmiş bir fiilin eskiden geçmiş gibi anlatılmasına denir.

Basit zamanlı fiilin III.tekil şahıs –di eki getirilerek yapılır. Bu ek sesli uyumu kuralına ve sert sessizlerin benzeşmesi kuralına uyar. Emir kipi dışında bütün kiplerin hikaye birleşik çekimi vardır. I.şahıs eklerini alırlar.

-di ekinden önce -y sessiz harfi girer. Geldi, gitti, sordu, tükendi...

Rivayet Birleşik Zaman: basit zamanlı fiilin üçüncü tekil şahsına -mış eki getirilerek yapılır. Bu ek sesli uyumu kuralına uyar, fiile bitişik yazılır.

Örnek: yazmıŝmıŝım, yazmamıŝmıŝım, yazmış mıymışım?, yazmamıŝ mıymışım?

yaz-fiil kökü

-mış- geçmiş zaman eki

-mış- rivayet birleşik zaman

-ım- I.şahıs eki

Dünya, bu gül kızın başına yıkılmıŝmıŝ.

Yazıyor-muşum(Şimdiki zaman rivayet)

Yazacak-mışım-(Gelecek zaman rivayet)

Yazar-mışım (Gelecek zaman rivayet)

Alıştırma. görmek, bakmak, konuşmak, darılmak, başlamak fiillerini birleşik zamanda kullanınız.

Alıştırma. Metni Azerbaycan Türkçe'sine çeviriniz.

Bir sporcunun savaşa yüksek derecede hazır oluşunun ikinci bileşeni, sporun teorik kısmı olarak da adlandırılabilir. Bilecek zihin veya düşüncedir. Sporculara kenardan bakarak fiziksel ve psikolojik olarak hazır olduklarını hissedebilirsiniz. Bununla birlikte, sporcunun zeka gerektiren YMH'nin ikinci bileşenine tam olarak hazır olması daha önemlidir. Bazen sporcuda her şey yerinde gibi görünür, ancak sonuç olarak hiçbir şey alınmaz. Bunun sebebi nedir? Bu şu şekilde açıklanabilir: Mücadele için uygun bir teknik ve taktik plan yoktur. Bilge zaferler kalıcıdır. Bu tür sporcular birkaç kez büyük zaferlerin zirvelerinde kalıyor ve burada tesadüfi olmadıklarını kanıtlıyor. Ancak plan yapmadan, akıllarını kullanmadan, zorla ve zorla şans eseri kazananlar, orada sadece bir kez durabilirler. Bu

nedenle, aklınızı kullanmadan mücadelede tutarlı bir zafer beklemenin faydası yoktur.

FİİLLERİN YAPISI

Tüm kelime çeşitleri gibi Fiillerde yapılarına göre üçe bölünürler:

1.Basit fiiller

2.Türemiş fiiller

3.Bileşik fiiller

1-Basit Fiiller:

Buna kök fiiller de denir. Kök halinde bulunan fiillere basit fiiller denir. Anlamı ve yapısı bozulmayan basit fiiller, bir ya da iki hecedir.Örnek: bak, sor, gül, oku, gör, oyna, otur....

2-Türemiş Fiiller

İsim soyundan kelimeler ve fiil köklerine yapım ekleri getirilerek yapılan yeni anlamlı fiillere denir.

İş-le, iyi-leş, aç-ıl, söyle-n, çek-iş, çocuk-laş. Veb.

Görüldüğü gibi fiiller, isim soyundan kelimelere (isim ve sıfatla), fiil köklerinden türemektedir.

İsimden fiil türeten ekler:

-le-eki(isimve sıfatlara) getirilir

su-la, kara-la, çaba-la....

bu ek hatta yansımalarda kendini çok gösterir.hav-la, miyav-la, vız-la...

-lan eki isimlere getirilir.

ev-len, us-lan, hasta-lan, kuşku-lan

-leş-eki isim ve sıfatlara

Güzel-leş, mektup-laş, söz-leş....

-da, -de eki-(şarıl-da, cızır-da, mırıl-da, uğul-da)

-e eki (yaş-a, koş-a, kan-a)

-er eki (boz-ar, konuş-ar, sar-ar, ak-ağar)

-kır eki (hıç-kr, fiş-kır, püs-kür)

-l-eki (ince-l, ufa-l, doğru-l)

Ve benzer ekler türemiş eklerdir.

Fiilden fiil türeten ekler:

Fiil kök veya gövdelerine yapım ekleri getirilerek yapılır. Bu ekler sesli uyumu kuralına uyarlar. Ekler:

-e eki (tık-a, at-a, koş-a, gül-e)

-ele-(kov-ala, şaş-ala, it-ele)

-ın eki(gez-in, kaç-ın, döv-ün)

-ış-eki (gör-üş, bak-ış, yaz-ış)

-ir eki(düş-ür, kaç-ır, duy-ur)

-il eki, (diz-il, yaz-ıl, duy-ul)

-dır eki(yaz-dır, süz-dür, koş-tur)

-t eki (yürü-t, korku-t, başla-t)ekleri de fiilden yarılan ekerdir.

3-Bileşik fiiller:

Üç şekilde inceleyebiliriz.

Yardımcı fiille yapılan bileşik fiiller: İsim soylu sözcüklere hareket, iş, oluş anlam katan ve asıl görevi bu olan kelemelere denir. Birleşik fiilleri meydana getiren **Başlıca yardımcı fiiller şunlardır:**

olmak, etmek, eylemek, kılmak, olmak.

Örnek: evlat edinmiş, rahmet eylesin, mecbur kılıyor, kahroldu.

Bu fiillerle kullanılan isim soyundan kelimelerde herhangi bir ses değişikliği olursa, yardımcı fiil bitişik yazılıyor.

Örnek:

emretti-emir+etti

neşretmek-neşir+etmek

hissetmek-his+etmek

sabretmek-sabır+etmek

keşfetmek-keşif+edildi

affetmek-af+etsek

Birleşik fiillerin isim soylu ilk kelimelerinde ses değişikliği meydana gelmiyorsa, yardımcı fiil ayrı yazılır.

Gayret etmek, terk etmek, ifade etmek, yardımcı olmak, iyi oldu, var olmak, hitap etmek, vaz geçmek, arz eyledi....

“Olmak” yardımcı fiili- kendi bildirdiğinden ayrı bir zamanla ilgisi bulunan ve başlama, bitirme, davranma bildiren karmaşık fiiller meydana getirir. Örnek: gelmez oldu, gider oldu, uşer oldu, yarışır oldu, yüzer oldum. Olumlu, olumsuz, olumlu soru, olumsuz soru şekilde kullanılabilir.

Kaynaşmış birleşik fiiller. Bazı yardımcı fiiller deyim şeklinde olur. Anlam kaynaşması şeklinde meydana gelen fiillerdir. Her zaman ayrı yazılır. Örnek: kulak verdi, göze geldi, çile doldurdu, bel bağlamak, can vermek, kafa patlatmak, kalp kırmak, göz atmak vb...

Alıştırma. İçinde yardımcı fiiller bulunan 10 tane atasözü yazınız.

İki fiilden oluşan birleşik fiiller

Bu şekilde iki fiilden yapılan özel anlamlar bildiren fiiller bunlardır:

1. Yeterlik fiili
2. Tezlik fiili
3. Sürerlik fiili
4. Yaklaşma fiili
5. İsteklenme fiili
6. Beklemezik fiili

Yeterlik fiili: Bir fiil kökü veya gövdesine geniş düz sesli – e(a) eki ile birlikte ”bilmek” fiili getirilerek yapılır. Fiilin gösterdiği harekete, işe, oluşa gücü yetme, başarma, becerme anlamları katar, bitişik yazılır. Kalabilmek, yürüyebilmek, gelebilmek veb. Yapabildim, yapamadım, yapabidim mi?, yapamadım mı?

Tezlik fiili: Bir fiil kök veya gövdesine “-ı”- vermek fiili getirilerek yapılır. Fiilin gösterdiği harekete, işi oluşa ansızın, çabuk, kolay, taz bir vakitte yapıldığını anlamı kazandırır. Örnek: bırakıverdim, yazıverecekler, okuyuversen, geliverdi,

alıvermek...Okuyuverdim, okuyuvermedim, okuyuverdim mi?
Okuyuvermedim mi?

Sürerlik fiili: Bir fiilin kök veya gövdesine –e(a)eki getirilerek “durmak”, “gelmek”, “gitmek”, “görmek”, “kalmak” fiillerinden biri yapılır. Fiilin gösterdiği hareketin işin, oluşun sürüp geldiğini, sürüp gittiğini anlatır. Örnek: Bu yürek durmayagörsün. Nihayet bir yerde, yolun ortasında kalakaldı. Sadece olumlu ve olumlu soru şeklinde olurlar: gidedurdum, gidedurdun mu?Daha çok emir, istek, gereklilik kipinde bulunurlar.

Yaklaşma fiili: Bir fiilin kök veya gövdesine istek kipi ve III.şahsına “yazmak” fiili getirilerek yapılır. Fiili gösterdiği hareketin, işin, oluşun yapılmasına az kalma, yaklaşma anlamlarını kazandırır. Örnek: öleyazdım, gidiyazdım, düşeyazdım. Sokakta hızlı yürürken düşeyazdım.

İsteklenme fiili6 Bir fiilin kök veya gövdesine “eçeği” ya da “-esi” eki ile “gelmek” fiili getirilerek yapılır. Örnek: göresim geldi, gülesi geldi, göreçeğim geldi. Anlamı: istek, dilek kazandırır.

Alıştırma. Metindeki filleri yapısına göre araştırın.

Nevruz ve Yeni Yıl gibi tatilleri birlikte kutlamak takımın genel gücünü artırır.

1993 yılında ekip adına Nevruz'u kutlamak istediğimde çocuklardan birinin takım adına yanıma gelip "Öğretmenim yarın tatile ne getirmeliyiz?", diye sorduğunu hatırlıyorum. Yarın yanınızda bir bayram şiiri getirmeniz gerektiğini söyledim. Şiir yarışması yapacağız. O yıl Nevruz bayramının bereketinde masanın etrafında oturan ekip şiir yarışmasıyla çok mutlu bir gün geçirdik. Bu, kulüpte yeni bir gelenek yarattı. Takımda 5-6 yıl sonra 10-15 şiir bilen sporcular bulundu. Şiir yarışması kurallarına göre, son şiir değilse, masa etrafında oturan takım kazanan sayılırdı. Kurallara göre, önceki yıllarda ve bayramlarda okunan bir şiire bu yıl tekrarı izin verilmezdi. Bu yarışma sporcunun entelektüel gelişimini ve konuşma

kültürünü arttırırsa, tatil sırasında gezi, yürüyüş, sinema, tiyatro ve sirk gibi eğlence merkezlerinde bir arada olmak takımın bütünlüğünü ve gücünü arttırırdı.

(Seçme hikayeler)

EK FİİLLER

İsim ve isim soyundan kelimelerin sonuna gelerek onlara zaman ve yargı anlamı katan eklere Ek-fiil denir.

-dır eki- isim cümlesinin yüklemi fiille ilişkisini kesmediği için nesne almıştır. Örnek: Yalçın kayalar vardır., Onun ablası bizim öğretmendir.

İsim cümlesinin yüklemine ek-fiil almış “var” kelimesi meydana getirdiği için dolaylı tümleç olabilir.

-du ek-fiil- Duyulabilen en yüksek sestir. , Bu kadın onun eşidi. V.b.

Türkçe`de başlıca ek-fiiller bunlardır:

-idi, -imiş, -ise, -sin, -dir, -sınız, -dirler.

Türkçe`de “var”, “yok” kelimeleri ek-fiille çekimlenir., yüklem olur. “Yok” kelimesi “var” kelimesinin olumsuzudur. Bu iki kelime isim, sıfat olarak kullanılır, ek-fiilin bütün kipleriyle birleşir. Örnek: Varsa hünerin, var her yerde yerin.

Ek-fiilin –di-li geçmiş kipi: çalışkandım, çalışkan değildim, çalışkan mıydım, çalışkan değil miydim?

Ek-fiilin –miş-le geçmiş kipi: çalışkanmışım, çalışkan değilmişim, çalışkan mıymışım? çalışkan değil miymişim.

Ek-fiilin –sa, -se ile şart kipi: çalışkansam, çalışkan değilsem, çalışkansam mı?, çalışkan değilsem mi?

Ek-fiilin geniş zaman kipi: isim kök veya gövdesine getirildiği zaman, varlığın ne durumda bulunmakta olduğunu bildirir. Örnek: çalışkanımdır veya çalışkanım .çalışkan değilim, çalışkan mıyım? çalışkan değil miyim?

Bu gazetelerde yazmış olduğu makaleler en önemli eserleridir.

Ek-fiil cümlede, isimlere, sıfatlara, mastarlara, sıfat-fiillere, tamlamalara, gruplara eklenebilir: Kötü söz sahibinindir. Çalışan insan bizdendir. Yere bakan, yürek yakandır. Ek-filler, isim ya da isim soylu kelimelere gelerek onları cümlelerin yüklemi yapar. Bütün bahçe, Japon fenerleriyle süslüydü. Kanun karşısında bunların hepsi birdir.

Alıştırma. Verilen kelime guplarından küçük metin veya hikaye kurun.

1. Rehin almak, özellikle komşular, kabahati vardı, birkaç ay sonra, endişe içinde, karanlık rüzgarlı, iskelede yürürken, oç almak, uğradığı hüsrana, hasta babası, kesin olarak, oysa gerçekte, sabaha doğru, mücadele ederken, başkalarının düşünceleri....

2. Bu durumda, çocukların hepsi, karşılıklı iyilik, boşa giden yıllar, çıkarsız yaşamak, arkadaş çevresi, kuşku içinde, savaş sırasında, çaresiz kalan, Bakü sevgisi, yaşam tarzı, tartışma çıktığında, talihsiz olayın sonucu, kendisine yapılan haksızlık..

Alıştırma. Aşağıdaki metinde ek-fiil almış kelimeleri bularak inceleyiniz.

Hayırseverliğin insan ahlaki değerlerinin temeli olduğunu söylemek istiyorum. İnsanoğlunun temel değeri olarak kabul edilen hayırseverlik misyonu nesilden nesile aktarıldı ve miras olarak gelecek nesillere aktarmalıyız. Hayırseverliğin bir kişiye ne verdiği sorusuna şu cevabı veriyorum: Yardım ve hayırseverlik bir kişinin manevi gıdasıdır. Çocuklarımızı sadece tüm canlıların maddi beslenmesiyle değil, aynı zamanda insan olarak "Manevi" beslenmeyle yetiştireceğiz. Bu durumda çocuklarımız vatanına, halkına, ailesine ve velilerine sadık bir kişi olarak oluşacaktır.

Sporda, ritüeller eğitimi geliştirmenin bir yolu olarak çok önemli bir rol oynar. Törenlerin temel amacı, sporcunun kendini kontrol etme yeteneğini geliştirmektir. Sporda ritüellere ve törenlere özel bir yer vermek günümüzün bir

gereğidir. Ritüeller, sporcunun içindeki insanı eğitmek için çok güçlü bir araçtır ve aynı zamanda insanlar arasında bir itibar yaratmanın bir yoludur.

SORULAR:

1. Yapı yönünden filler hangileridir?
2. Fiilin kaç zamanı vardır?
3. Fiilin cümledeki görevi nedir?

7. BÖLÜM FİİL (EYLEM)-II FİİLDE ÇATI

Fiillerin özne ve nesne ile olan ilişkilerine göre aldıkları farklı biçimlere çatı denir.

NESNELERİNE GÖRE FİİL ÇATILARI

1. Geçişli Fiiller
2. Geçişsiz Fiiller
3. Oldurgan Fiiller
4. Ettirgen Fiiller

Geçişli Fiiller

Cümlede, öznenin yaptığı iş canlı veya cansız başka bir varlığı etkiliyorsa, kullanılan fiille geçişli fiil denir. Başka bir deyişle, nesne alan fiiller geçişli fiillerdir. Nesnelere belirtme eki (-i) almış ya da yalın halde bulunabilir.

Örnek: Gizem pencereyi açtı. (Nesne: pencereyi)

Duygu kitap okuyor. (Nesne: kitap)

Onur ders çalışacakmış. (Nesne: ders)

Doktor sıradaki hastayı çağırdı. (Nesne: hastayı)

Bahçıvan çiçekleri dün sulamıştı. (Nesne: çiçekleri)

Geçişsiz Fiiller:

Geçişsiz fiillerde öznenin yaptığı iş canlı ya da cansız başka bir varlığı etkilemez. Genellikle bir oluş ve hareket bildiren fiiller geçişsizdir. Kısaca, nesne almayan fiiller geçişsizdir.

Örnek: Ağaçtaki bütün elmalar çürümüş.

Yaşlı adam yürürken hemen yoruluyordu.

Toplantıya öğrenciler de katılmalı.

Herkes, kaza yerine gitmişti.

Ağaçlar susuzluktan sararacak

Oldurgan Fiiller:

Geçişsiz olan fiillerin kök veya gövdelerine -dir, r, -t çatı ekleri getirilerek geçişli fiil haline dönüştürülmesiyle elde edilen fiillere oldurgan fiiller denir.

Örnek: Asya erken yattı. (geçişsiz fiil)
Annesi Asya'yı erken yatırdı. (oldurgan fiil)
Çocuklar büyüyor. (geçişsiz fiil)
Halam, beş çocuk büyütüyor. (oldurgan fiil)
Askerler her sabah koşar. (geçişsiz fiil)
Yüzbaşı, askerleri her sabah koşturur. (oldurgan fiil)

Ettirgen Fiiller

Geçişli olan fiillerin kök ve gövdelerine -dir, -r, -t çatı ekleri getirilerek elde edilen, geçişlilik derecesi artırılmış fiillere ettirgen fiiller denir. Bu tür fiillerde işin başkasına yaptırılması söz konusudur.

Örnek: Usta duvarı boyuyor. (geçişli fiil)
Annem duvarı boyatıyor. (ettirgen fiil)
Bağırırsan sesini duyarım. (geçişli fiil)
Bağırırsan sesini duyurursun. (ettirgen fiil)
Halam eteğini dikiyor. (geçişli fiil)
Halam eteğini diktiriyor. (ettirgen fiil)

ÖZNELERİNE GÖRE FİİL ÇATILARI

1. Etiken Fiiller
2. Edilgen Fiiller
3. Dönüştü Fiiller
4. İşteş Fiiller

Etiken Fiiller:

Gerçek öznesi belli olan fiillere etken fiiller denir. Etken çatılı fiil kullanılan bir cümlede, işi yapan bellidir. Özne, cümlenin içinde yer almasa da, fiilden gizli özneyi anlayabiliyorsak fiil erken çatılı demektir.

Örnek: Kondüktör biletlerimize baktı. (Özne: Kondüktör)
Diplomalarını alınca doktor olacaklar. (Gizli özne: Onlar)
Sürekli yiyor. (Gizli özne: O)
Çalışkan insanlar başarılı olur. (Özne: Çalışkan insanlar)
Herkes bu konuda üzerien düşeni yapacak. (Özne: Herkes)

Alıştırma. Verilen Askeri terimleri Azerbaycan Türkçesiyle karşılığını yazın

1. Onbaşı-gizir
2. Yüzbaşı-
3. Binbaşı-
4. Teğmen-l
5. Asteğmen-
6. Üsteğmen-
7. Çavuş
8. Subay-zabit
9. Astsubay-
10. Kurmay subay-
11. Yarıbay-
12. Albay-
13. Tuğgeneral-
14. Korgeneral-
15. Orgeneral-
16. Mareşal-
17. Amiral-
18. Kolordu-
19. Kışla-
20. Revir-
21. Tabur-
22. Zaptiye-
23. Alay-
24. Askeri bölük-
25. Tümen-
26. Askeri Üs-
27. Havacılık Akademisi -
28. Çevik kuvvetler-
29. Kara kuvvetler-
30. Genelkurmay Başkanı-

Edilgen Fiiller:

Gerçek öznesi belli olmayan fiillere edilgen fiiller denir. Edilgen çatılı fiil kullanılan bir cümlede, bu işi yapan belli değil. Edilgen fiillerde gerçek özne bulunmaz, özne görevini yüklenen nesnelere bulunur. Özne görevini yüklenen nesnelere sözde özne denir. Edilgen fiiller, etken fiillere -(i)l veya -(i)n eki eklenmesiyle yapılır.

Örnek:

Kitaplar öğrencilere dağıtıldı. (Sözde özne: Kitaplar)

Kirlenen örtüler atılmış. (Sözde özne: Kirlenen örtüler)

Kapılar saat 18'de kapanacak. (Sözde özne: Kapılar)

Çocuklar tiyatroya götürüldü. (Sözde özne: Çocuklar)

Satılan mal geri alınmaz. (Sözde özne: Satılan mal)

Dönüşlü Fiiller:

Öznenin yaptığı iş yine kendisini etkiliyorsa kullanılan fiile dönüşlü fiil denir. Dönüşlü fiil oluşturmak için -(i)l, -(i)n, -(i)ş ekleri kullanılır. -(i)l, -(i)n ekleri edilgen fiiller için de kullanıldığından karışıklığa yola açabilir. Bu nedenle sadece eklere bakmakla yetinmeyip aynı zamanda cümlenin anlamına da bakmak gerekir.

Örnek: İçlerinden biri ileriye atıldı. (Atmak-atılmak)

Çok çalışırsan yorulursun. (Yormak-Yorulmak)

Her sabah yıkanırım. (Yıkamak-Yıkanmak)

Aceleyle giyinmişti. (Giymek-Giymek)

Partiye giderken taktı, takıştırdı. (Takmak-Takıştırmak)

İşteş Fiiller:

Bir eylem birden çok özne tarafından karşılıklı olarak ya da toplu olarak yapılıyorsa, bu tür eylemleri gösteren fiillere işteş fiiller denir. İşteş fiili oluşturmak için -(i)ş eki kullanılır.

Örnek: Onlarla yeni tanışmıştık. (Tanımak-Tanışmak)

Hasretle kucaklaştılar. (Kucaklamak-Kucaklaşmak)

Yine görüşelim. (Görmek-Görüşmek)

Adama bakıp, gülüştüler. (Gülmek-Gülüştürmek)

Birazdan çarpışacaklar. (Çarpmak-Çarpışmak)

Alıştırma. Metinde öznelerine göre fiil çatılarını bulun.

Sıtma atakları, güçlü titreme, yüksek ateş ve baş ağrısı ile kendini gösterir. Nöbetler arası 3 günlük sıtmada 3 saat, 4 günlük sıtmada 72 saattir. Tropikal sıtmada sıcaklık eğrisi belirsizdir, bu nedenle patojenin gelişim aşamaları farklıdır.

3 ve 4 günlük sıtmada, ateşin başlamasından önce 1-3 gün süren bir prodormal dönem vardır. Hastada rahatsızlık, halsizlik, uyuşukluk, iştahsızlık ve uyku vardır. Çoğu sıtma atakları günün ilk yarısında aynı anda meydana gelir. Başlangıçta 35-40 dakika, bazen 2 saate kadar süren bir soğukluk hissi, şiddetli titremelerle başlar, aynı zamanda sıcaklık yükselir, titremeler 40-410C'ye yükselir, şiddetli baş ağrısı, taşikardi, bulantı ve kusma meydana gelir. Nöbetin yüksekliğinde, hasta güçlü bir ateş hisseder, ancak cilt kurur, dokunulamayacak kadar sıcak olur, vücut şişer, dudaklar kurur. Güçlü bir susuzluk hisseder. 5-9 saat sonra aşırı terleme meydana gelir, sıcaklık normalin altına bile düşer.

FİİLİMSİLER

Fiil kök veya gövdelerinden türeyen sözcüklerdir. Fiilimsiler kişi ve zaman ekleri almazlar. Bu sözcükler, ilerde cümle çeşitleri konusunda göreceğimiz gibi, bileşik cümlelerde yan cümleciğin yüklemi olurlar. Fiilimsiler aldıkları eklerle ve cümledeki görevlerine göre üç bölüme ayrılırlar:

- 1. İsim Fiiller (Mastarlar)**
- 2. Sıfat Fiiller (Ortaçlar)**
- 3. Bağ Fiiller (Ulaçlar)**

İSİM FİİLLER (MASTARLAR)

İsim gibi kullanılan fiillerdir. İsim fiilleri oluşturmak için -mak, -ma, -iş ekleri kullanılır.

Örnek: Herkes, hızlı ve güzel yazmak ister.

Futbol oynamak hepimizi yordu.

Aslında ders çalışmamak niyetindeydim.

Öğretmeni dinlemekte yarar var.
Artık uyuma vakti geldi.
Onu görmeyi çok istemişler.
Çöpçüler temizlemeye başladılar.
Bizi inişten çok, çıkış zorladı.
Kitap satışlarımızda büyük artış olacak.
Açılışa çok kişi katıldı.

SIFAT FİİLER (ORTAÇLAR)

Sıfat gibi kullanılan fiillerdir. Diğer fiilimsilerden farklı olarak, zaman kavramı taşırlar. Bağlı oldukları zamana göre üçe ayrılırlar:

1. Geniş Zaman Ortacı
2. Gelecek Zaman Ortacı
3. Geçmiş Zaman Ortacı

Geniş Zaman Ortacı:

-(a)r, -an, -ıcı ekleri kullanılır. Olumsuzu -maz, -ma ekleriyle yapılır. Ortaç görevini yapabilmesi için bir ismin önüne gelerek sıfat görevini üstlenmelidir.

Örnek: Akar su (Akmak-Akar)

Çalar saat (Çalmak-Çalar)

Bilir kişi (Bilmek-Bilir)

Sönmez ateş (Sönmek-Sönmez)

Tükenmez kalem (Tükenmek-Tükenmez)

Gelen ressam (Gelmek-Gelen)

Görünen köy (Görünmek-Görünen)

Koşmayan futbolcular (Koşmak-Koşmayan)

Üzücü haberler (Üzmek-Üzücü)

Doyurucu kahvaltı (Doyurmak-Doyurucu)

Geçici heves (Geçmek-Geçici)

Gelecek Zaman Ortacı:

-acak (-ecek) eki kullanılarak yapılır. Olumsuzunda -ma, (-me) eki kullanılır.

Örnek: Çalışılacak konu (Çalışmak-Çalışılacak)

Ödenecek borç (Ödemek-Ödenecek)

Kırılacak eşya (Kırılmak-Kırılacak)

Gönderilmeyecek paket (Gönderilmek-Gönderilmeyecek)

Atılmayacak eşyalar (Atılmak-Atılmayacak)

Alınmayacak malzeme (Alınmak-Alınmayacak)

Geçmiş Zaman Ortacı:

-dık, (-dik, -duk, -dük), -mış (-miş, -muş, -müş) ekleri kullanılarak elde edilir. Olumsuz yapmak için -ma, (-me) eki kullanılır.

Örnek: Tanıdık insanlar (Tanımak-Tanıdık)

Bildik konu (Bilmek-Bildik)

Görülmedik davranışlar (Görülmek-Görülmedik)

Okudukları gazeteler (Okumak-Okudukları)

Bitmiş eser (Bitmek-Bitmiş)

Birikmiş ödevler (Birirmek-Birikmiş)

BAĞ FİİLLER (ULAÇLAR)

Daha çok zarf tümleci olarak kullanılan fiillerdir. Kullanım alanları oldukça geniştir. Fiillerden, edatlardan, isim-fiillerden, sıfat-fiillerden türeyebilirler. Bağ fiil oluşturmak için kullanılan ekler şunlardır: -ip, -erek, -ken, -ince, -r... -mez, -eli, -inceye dek, -ene kadar, -esiye, -dikçe, -diğince, -diği sırada, -meden, -dikten sonra,

-diği için, -eceği için, -den dolayı, -diği gibi, -diği kadar -eceği kadar, -di mi, -e kadar, -i gibi, -diği halde, -diğinde (-diği zaman)

Örnek: Polisler suçluyu yakalayıp karakola götürdüler.

Bütün hafta boyunca çalışıp sınavda başarılı oldu.

Sağlığına dikkat ederek daha uzun yaşayabilirsin.

Onunla görüşmeden buradan ayrılmı.

Eve dönerken bakkaldan ekmek almış.

Yolu bilmediğim halde kaybolmadım.

Size geldiğimizde her şeyi anlatacağız.

Tatilden döndükten sonra işe koyuldular.

Sana baktıkça dedeni hatırlıyorum.
Buraya geleli neredeyse bir yıl oldu.
Elektrik kesilince ortalık karardı

Alıştırma. Metni Azerbaycan Türkçe` sine çevirin

Tedavi. Sıtma reçeteli ilaçlarla tedavi edilir. İlacın türü ve tedavi süresi, teşhis edilen sıtma formuna, hastanın enfekte bölgedeki ilaca duyarlılık derecesine, hastanın bireysel özelliklerine, yaşına, alerjilere duyarlılığına bağlıdır. Tropikal sıtmanın kötü huylu formlarının tedavisinde, sıtma önleyici ilaçlar, günde iki kez, vücut ağırlığının kilogramı başına 5-10 mg'lık bir dozda parenteral olarak uygulanır.

Önleme .Önleme, enfeksiyonu önlemek için sıtma önleyici ajanların kullanılmasıdır, ancak tam koruma sağlamaz ve sıtma taşıyıcısı olan sivrisinekler tarafından ısırılma riski taşıyan insanlar için tamamen etkili veya uzun vadeli bir çözüm değildir. Sıtmayı önlemenin üç yolu vardır:

SORULAR:

1. Nesnelere göre fiil çatıları hangileridir?
2. Öznelerine göre fiil çatıları hangileridir?
3. Fiil kipleri hangileridir?

8. BÖLÜM

ZARF-EDAT-BAĞLAÇ-ÜNLEM

ZARF (BELİRTEÇ)

Türkçe`de fiillerin, fiilimsilerin, sıfatların ya da görevce kendine benzeyen kelimelerin (Zarfların) anlamlarını güçlendiren veya sınırlayan kelimelere denir. Örnek: Öğrencilerimin yarışmada kazandığı ödül beni **çok** heyecanlandırdı. **Biraz sonra** üniversiteye gideceğim. İsim soylu kelimeler, bağ-fiiller ya da edatlar cümlede zarf görevinde bulunabilir: Bu akşam arkadaşşıma uğrayarak iki gün yol kazanırlar. Zarflar zaman, yer, hal ve miktar belirten isimlerdir. Sıfatlar tek başına kullanılamaz. Fillere çekimsiz bağlanırlar. İsim oldukları zaman çekim eklerini alırlar. Örnek: **Çok** uyumalısın. İçeri girdi. Dün onu sokakta gördük. Çocuklar **erken** yatmalı. **Arasına** geliyor ve **sessizce** gidiyor.

Anlamına göre zarf çeşitleri:

1. **Zaman zarfı**
2. **Hal-Durum zarfı**
3. **Yer-Yön zarfı**
4. **Azlık-Çokluk (Miktar) zarfı**
5. **Soru zarfı**

Zaman zarfı: Fiillerin ya da fiilimsilerin anlamlarını zaman bakımından sınılayan zarflara denir. Sorusu “ne zaman?” dır. Bunlardır: yarın, bugün, demin, dün, hemen, henüz, şimdi, önce, sonra, geç, erken...

Ayrıca birtakım zaman ve mevsim isimleri de zaman zarfları gibi kullanılır:

Sabah, akşam, sabahleyin, akşamleyin, gece, gündüz, yazın, kışın, ilk baharda....

Hal-durum zarfı: hal ve tavır gösteren zarflardır. Sorusu “nasıl tarzda”dır. Asla, katiyen, böyle, öyle, öylece, hızlı, açıkça, sert, gelerek,

Bazen yapım ekleri getirilerek kullanılan hal zarfları vardır.

İsimlerin ulaçların tekrarlanmasıyla, yansımalarla, edatlarla zarfları kurulabilir: güzel güzel konuştu, tatlı tatlı güldü, koş-a koş-a gel,

Yer-yön zarfı: fiilin belirttiği hareketin, işin, oluşun yerlerini ve yönlerini bildiren zarflardır. Sorusu “nereye?, nerede?” dir. Bunlardır: aşağı, yukarı, dışarı, içeri, geri, uzak, yakın, doğru, taraf....Bu çocuklar hep dışarı koşarlar. Elinden alıp onu yukarı çekti.

Azlık-çokluk(miktar) zarfı: Bir sıfatın, bir fiil veya fiilimsinin anlamını azlık-çokluk bakımından sınırlandıran zarflardır. Sorusu “ne kadar?”, “ne derece?” dir. Bunlardır:

Hayli, az, çok, fazla, daha, iyi, kısmen, hemen hemen, oldukça, pek az, pek çok, çokça,

Şimdiki gençler az çok biliyor. Ne kadar çok konuşursan, 0 kadar batarsın. Hemen hemen onları takip etti.

Soru zarfları: bir fiili, fiilimsiyi, sıfatı, zarfı soru yoluyla belirleyen zarflardır. Bunlardır: nasıl, niçin, acaba, hani, ne kadar, ne diye...Bu kişiler niçin geldiler ki? Hani söyleyecektin bütün sırlarını?

Bazen “niçin?” sorusu anlamına gelen ne, neden soruları da verilir. Örnek: Ne bakıyorsun? Ne gün geleceksin?

Zarfların Yapıca Çeşitleri:

Basit, Türemiş ve Birleşik Zarflar

Basit zarflar: Anlam ve yapısı bozulmayan kök halinde bulunan zarflardır. Az, çok, er, beri, geç, çabuk vb....

Yaptıklarımız asla unutulmaz. Ben onu daima seveceğim.

Türemiş zarflar: yiğit-çe, düşer-cesine, yaz-dıkça, görmeden, koş-a, sabah-leyin, usul-ca....

Birleşik zarflar: Birden fazla kelimenin kaynaşmasıyla veya gruplaşmasıyla meydana gelen zarflardır.

İsim tamlamasında oluşanlar: söz gelişi, sabah vakti, akşam vakti,

Sıfat tamlamasında oluşanlar: yalınayak, çok defa, başıboş, iç içe, sabaha karşı...

Alıştırma. Metni Türkçə`ye çevirin

Ucqr kəndlərdə həkim çatışmamazlığına görə xəstələr çox əziyyət çəkməli olurlar. Dünya miqyasında bu problem hər zaman həll olunmamış qalacaq. O, işinin öhdəsindən gələ bilmədiyi üçün yoldaşları onu məsuliyyətsizlikdə günahlandırdılar. M.Rauf öz əsərlərində ən çox mühakimə, cəza və mübahisə mövzularından bəhs etmişdir. Onun dolaşq həyatı, təzadlı fikirləti və nəticəsi məlum olmayan işləri hamını şübhələndirirdi. Məsələn, 1912-ci ildə yazdığı “Yargı” adlı hekayəsində atasına olan münasibətini qələmə almışdır. XI əsrin sonunda yaşayıb yaratmış yazıçı öz əsərlərində təbiət gözəlliklərindən daha çox bəhs edərdi. İçəridə uzun bir stol, başında da yumursifət, topabıqlı, qalstukunun düyünü boynunun altında itmiş, yarı dalğın, yarı utancaq bir adam.

EDAT (İLGEÇ)

Kendi başlarına anlamları olmayan, kendi başlarına kullarılmayan, cümlede başka kelimelere anlam ilgisi kuran kelimelere edat denir. Bunlardır: gibi, kadar, için, göre, karşı, diye, sonra, halde, dolayı, sanki...

Uçak ile ulaşmak. Ders için yola çıkmak. Onun kadar hiçkimseyi sevmedim. Bize göre üzölmeyin.

Yapıca edatlar basittir. Türemiş ve birleşik edat yok.

Hakka doğru gitmek. Köpekler bile yediğı kabı itmez.

Edatlar, anlamlı kelimelerle gruplaşarak cümlede özne olurlar. Körle yatan şaşkı kalkar.

Alıştırma. Metindeki edatları bulun. (Metni öğrenin)

Birden yak sesleri duydu: birisi merdivenle kalkıp kapıyı itti. Kapı açılmadı. Gelen her kimse, kafasını köpek deliğinden içeri sokup hırıltıyla nefes almaya başladı. Alimi titreme tuttu, kılıcını var gücüyle köpek deliğine fırttı ve dengesini kaybedip düştü. Yere düşürdüğü kılıcını bulup almaya gücü yetmedi. Dehşete düştü: peki ya birden o gulyabani odaya sokulursa?

Alim sürünerek yatağının altına girdi, sesini çıkarmaya cesaret edemeden bir köşede sıkışıp kaldı. Tamamen kendini yitirmişti. Çok geçmeden uykuya daldı, sabaha kadar kımıldamadan uyudu. Sabah alimin arkadaşları geldi. Yatak odasına girince gördüklerine inanamadılar: köpek deliği kan içindeydi. Korkup gürültü çıkardılar. O, gürültü sesine uyanıp yatağın altından çıktı. Tüm vücudu titriyordu. Arkadaşlarına gece gulyabaniyle olan mücadelesini dili titreyerek anlattı. Arkadaşları donup kaldılar. Evi ararken duvarın köşesinde, zeminin üstünde yırtık hasır şapka gördüler.

BAĞLAÇ

Başlıbaşlarına anlamları olmayan, fakat cümleleri veya eş görevli kelimeleri ya da kelime gruplarını anlamca, biçimce birbirine bağlayan kelimelere bağlaç denir. Cümlede ulaç (bağ-fiil) da bağlaç görevi görür.

Bağlaçlar da edatlar gibi sıfat ve zarf grupları kuramazlar. Edatlar kelimeler ve kelime grupları, cümlelere anlam ilgisi kazandırır. Bağlaçlar ise kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri birbirine bağlar.

Bağlaç Çeşitleri:

Karşılıklı görevli bağlaçlar: lakin, fakat, meğer, ancak, oysaki, habuki, bilakis...

Gülüyor, oynuyor, koşuyor oysaki habersizdi. Meğer onun babası bizim komşumuzdu.

Bağlama görevli bağlaçlar: ve, veya, yahut, ile, ki..

Tarik ile tahsin kardeşdiler.

Bağdaşma görevli bağlaçlar: hatta, hem, hem de, ..

O, hem okuyor hem de çalışıyordu.

Sebeğ görevli bağlaçlar: zaten, zira, çünkü, mademki...

Benim mademki kendi ablam varmış neden başkasın arayım.

Şart görevli bağlaçlar: eğer, şayet, yoksa, illa ..

Eğer onun akli varsa bu zor işi üstlenmez.

İlla da adap, diye ihtiyar adam çocuklara seslendi.

Sonuç görevli bağlaçlar: şimdi, böylece, şu halde, bunun için. Böylece tüm adı geçen kişiler toplantı salonuna toplandılar. Bunun için İstanbul'lu biriyle katılmalı.

Bağlaçlar yapıcı basit, türemiş ve birleşik olurlar.

Alıştırma. Metindeki bağlaçları bulup inceleyin

Kaplan şaşkınlıkla kendine gelemedi, gözleri büyüdü, sonra acı içinde çığlık attı ve boş yere düğümleri çözmeye çalıştı. Çocuk kaplanı elleri acıyana kadar dövdü. Sonra kaplanı tarlanın kenarındaki ateşe sürükledi ve ateşe attı. İpler alev aldı ve kaplan acı ve korku içinde çığlık atarak alevlerin arasından atladı ve götürüldü. Kaplanın altın derisi sonsuza dek siyah yanmış iplerle kaplıydı. Bu nedenle, şimdi kaplanın tüm vücudu siyah çizgilerle dolu. Çocuğun kaplanı ustalıklı aldattığını görünce zevkle güldü. O kadar çok güldü ki ayağa bile kalkamadı ve yere düştü, tüm ön dişlerini kırdı. Bu nedenle, bugün bile Vietnam'daki tüm kafataslarının ön dişleri yoktur.

ÜNLEM

Kendi başına cümle değerinde olan, bir heyecanın etkisiyle ağızımızdan çıkacak, korkma, sevinç, şaşma, yardım isteme, kızma, sevinç, çağırma, acı, duygularını canlı bir şekilde anlatmaya yarayan kelimelere denir. Örnek: oh, vay, eyvahlar olsun, paldır, yanıyoruz, vay vay....ve b. a!, oh, of..v.b.

Ünlem çeşitleri:

1.Asıl ünlemler: Birinci çağırma kullanılan ya da konuşmanın taşkın duygularını anlatan ünlemlerdir. A!, ay!, ya!, ah!, vah!, vay!, deh!, yaa!, eyvah!, ey! ve.b....

Vay!vay!Küle göreceğ işareti çekecek, köşklü gidecek.Ha babam, ha!..

2.Yansımalardan meydana gələn ünlemlər: Canlı varlıqların seslərini, cansız varlıqların seslərini, gürültülərini taklit edən ünlemlərdir:

Şangır!, küldür!, çat!, yetiş! yaa!, şıkır şıkır!.....

3.Ünlem olaraq kullanılan kelimələr: Allah!, Tanrım!, Türk Milleti!, Çabuk!, yaşasın! Küçük Bey!.....

Ünlemlər yapısına görə ikiye ayrılır:

Basit ünlemlər: Kök halində bulunurlar.Örnek: hey!, şişt!, oy! Vay!Ah!ey!.....

Birleşik ünlemlər: iki və ya daha çox kelimenin yardımıyla yapılırlar.Örnek: hav hav!gürük gürül!, öhö öhö!, defol! Vah vah!....Yaa! bu haberi duymadım.

Ahştırma. Metni Türkçə`ye çevirin.

Qrammatikanın öyrədilməsinin zəruriliyini indi hər kəs qəbul edir. Ancaq tədrisin necə aparılması ilə bağlı fərqli fikirlər var. Qrammatika digər əsas dil bacarıqlarından asılı olmayaraq tədris edildikdə, şübhəsiz ki, bütünlüklə ayrılan dil bacarıqları və bir -birini tamamlamalı olan bacarıqlar hətta mənfi transferə səbəb ola bilər. Bu səbəbdən qrammatika tədrisində və qrammatikada vahid metod əsas götürülməli və oxu, yazma, dinləmə və danışma bacarıqları birləşdirilməlidir. Qrammatika tədrisində əvvəl qaydaları təqdim etmək və sonra qaydaları gücləndirmək üçün nümunələr vermək əvəzinə; nümunələr verilməli və bu nümunələrə əsaslanaraq qaydalara çatılması təmin edilməlidir. Bu üsul müasir təhsil üçün də uyğundur və daha təsirli - daimi öyrənmə təmin edir.

SORULAR:

1. Zarfların yapıca çeşitləri hangisidir?
2. Anlamına görə edatlar hangileridir?
3. Bağlaclar ve türleri hangisidir?

9. BÖLÜM

CÜMLE (TÜMCE BİLGİSİ) VE CÜMLENİN ÖĞELERİ TEMEL ÖĞELER (SENTAKS)

Bir maksadı, bir duyguyu anlatmak için kurulan kelime, ya da kelime dizisine Cümle denir. Cümleler büyük harfle başlar, sonlarına nokta(.) konur. Soru(?) ve ünlem (!) işaretleri de birer noktadır. Cümlenin yapısında bir veya birden çok kelime bulunabilir. Örnek: Benim. Kötüdür. Okumuşum. Bu cümleler tek kelimelik cümlelerdir. Bir yargıyı tamve eksiksiz anlatabilmektedir. Tek kelimelik cümleler isim, sıfat, fiil olabilir. Cümledeki kelime sayısı anlatımıyapılacak dugunun, düşüncenin, olayın, dileğin, haberin özelliğine bağlıdır. Örnek:

Dile gelmeye başladı. Ey, Türk millet, kendine dön!

Cümlenin temel öğeleri iki gruba ayrılır:

1. Temel öğeler(Yüklem ve Özne)

2. Yardımcı öğeler (Nesne ve Tümleçler)

Öğe: Cümleyi meydana getiren tek veya çok kelimelik parçalar ve unsurlara verilen adlardır.

YÜKLEM

Cümlede hareketi, işi, oluşu zaman ve şahısla ilgili olarak bildiren anlatılmak istenen düşünceyi sonuca bağlayan kelime grubudur.

O, güzel elbise **giymişti**. Sonbaharı hiç **sevmem**.

Cümlenin diğer üyelerinin bulunması için önce yüklem bulunması gerekir. Yüklem olabilen dilbilgisi birlikleri kelime ya da kelime grubu olarak karşımıza çıkabilir. Karşılaşacağımız yüklem, fiil, fiilimsi, ek-fiil olabilir. Örnek: biridir, yenidir, gelesidir, yapacaktır, içindir., işler....

İsim ve sıfat tamlaması da, kelime grupları da cümlede yüklem olurlar. Yüklem cümlede temel öğe, yardımcı öğeden sonra gelir. Cümlenin sonunda bulunur.

Bazı öğrencileri notu **düşüktür**. Kendini hiç **yormuyordu**. Köyde yağmuru izlemek daha farklı **oluyor**.

Bazı cümlelerde yüklem olmayabilir. Bu cümlenin yüklemi, cümlenin gelişinden bellidir. Bir cümlede peşpeşe yüklem gelebilir, o zaman aralarına virgül (,) **ve** bağlacı konur.

Çocuk konuşur, gülür ve çırpınırdı.

ÖZNE

Yüklemden sonra gelen cümlenin ikinci önemli ögesidir. Cümlede yüklem bildirdiği hareketi, işi, oluşu karşılayan öznedir. Okuyorum **ben**. Sen gülüyorsun.

Bütün cümlelerde özne bulunur. Ancak özne bulunmayan cümleler de var. Bunlar gereklilik kipinin üçüncü tekil şahsının genel kullanışı ile edilgen çatılı fiillerde hiç özne almayan fiillerle kurulan cümlelerdir. Bu hafta maça gitmeli. Sabah erkenden yola çıkıldı. Cümlede özneyi bulmak için yükleme “**kim?**”, **ya da** “**ne?**” sorularından uygun olan sorulur, alınan cevap özneyi verir. İsim cümlelerinin öznesi, belirtisiz nesne ile karıştırılmamalı, bu durumda yükleme bakılmalı, geçişsiz fiille kurulan cümlelerin ve isim cümlelerinin ve isim cümlelerinin nesne almadığı unutulmamalıdır.

İsim cümlelerinde özneyi bulmak için “**...olan ne?**” ya da “**olan kim?**” sorularından sorulur.

Örnek: **Ahmet bey**, emekli maaşını fakir çocuklara dağıttı.(özne grubu)

Yetmiş beşlik **olan kim?**- Ahmet Bey(özne)

Gerçek özne: Yüklemi isim soylu bir kelime ya da etken bir fiil olan cümlelerin öznesi gerçek öznedir. **Asker Ferit**, tıpkı kafese konmuş terbiyeli bir kaplanı andırıyordu.(özne grubu)**Bu sokak, bu ışıklar** herkesi kendiliğinden kapıya koşturuyordu. (özne grubu)

Gizli özne: Bazı cümlelerde özne belirtmediği halde yükleme getirilen şahıs eklerinden buluruz. Yüklem şahsı kaçınıcı şahıs ise gizli özne, o şahsı bildiren şahıs zamiridir.

Gittim (ben), gittin (sen), gitti (o), gittik (biz)...artık her Sabah bu rüyayla kalkıyordu.(**kim?-gizli özne-o**)

Bu torpaklar üstünde, en büyük zevkle bazı oyunlar oynuyoruz.(**Biz-gizli özne**)

Sözde özne: Edilgen çatılı fiillerin öznelerine sözde özne denir. Aslında nesne olan bu kelimeler, olma ifade eden edilgen çatılı fiillere denir. (pasif özne). **Bütün bu ayakkabılar** her an değişen isteklerimize mevsimlere ayrı ayrı hazırlanmıştı.(s.ö.)

Cümlede öznenin belli bir yeri yok. Cümlenin her yerinde kullanılabilir.

NESNE

Çeşitli çatılı fiillerde öznenin yaptığı işten, hareketten doğrudan etkilenen kelime ya da kelime grubuna denir. “**Neyi, kimi?**” sorusu verilir. **İnsanı** yıkan onun gururudur. Gece soğuk olmasın diye **camı** kapatıyorum.

Çeşitli çatılı fiillerle kurulan cümleler nesne alabilieler. Ekli ve eksiz olmak üzere nesnelere ikiye ayrılır. Nesnenin iki çeşiti vardır: **Belirtili ve belirtisiz nesne.**

Belirtisiz nesne: Hal eki almamış, yalın haldeki nesnelere. Bu durumdaki nesnelere belirsiz, genel bir varlığı ya da kavramı gösterdikleri için bu ismi alırlar. “ne?” sorusu verilir. Sinemada bir kadın **patlamış mısır** çıtlıyordu.(ne?-neyi?). Volkan gizli sesler çıkarıyordu.(ne?-b.siz. nesne)

Belirtili nesne: İsmi -i, (ı, -u,-ü) hal ekini almış nesnelere. Belirtili nesnelere, belirli bir varlığı ve kavramı bildirdikleri için bu ismi alırlar.

Cümlede belirtili nesneyi bulmak için özne ve yüklemle birlikte “neyi?”, ya da “kimi” sorularında uygunu verilir. Örnek: O, cümleyi söylerken dikkat etmelisin! (neyi?). Bahar kitapları arkadaşına geç vakitte geriverdi.(neyi?)

Selimi, annesi çok severdi fakat o olaydan sonra bir daha yüzünü görmedi. (kimi?) Bilim, her olayın sebebini gösterendir. (neyi? -b.li nesne grubu)

TÜMLEÇLER

Cümleleri çeşitli anlam ilgileriyle tamamlayan kelimelerdir. Yüklemin bildirdiği işi, hareketi, yer, yön, zaman, azlıkçokluk, araç, sepep gibi çeşitli yönlerden tamamlayan kelime veya kelime gruplarıdır. İkiye ayrılır:

Dolaylı tümleş

Zarf tümleci

Dolaylı tümleş: İsmi e, -de, -den hal eklerini alarak yöneldiği bulunduğu ayrıldığı yeri bildiren ögelere denir. Dolaylı tümleşte yükleme “nereye, nereden, kime, kimde, kimden?” Güneş sabahları altın çubuklar halinde **balkonda** saçıyordu. (d.t.).**Bahçede** kimse yoktu.(d.t.).**Kırk dört günlük süren savaştan** zafer kazanarak çıktık.(d.t.) Her saniye yağın yağmura düşmemek için **durmaya** mecbur olduk.(d.t.). Aniden, dağın tepesine kalktığımızda rezgar **esmeye** başladı. (d.t)

Zarf tümleci: Cümlede yüklemin anlamını zaman, hal, yer, yön, nicelik, nitelik ilgileriyle tamlayan kelime ya da kelime gruplarına denir. “ne zaman, ne kadar” sorusunu cevaplar. Alınan cevap zarf tümlecini verir. Semiha Hanım, onu **hemen** hastaneye gönderdi.(z.t.) **Parası biraz arttığına** hiçkimseyi görmez oldu. (z.t.).

Bunun dışında zarf tümleci zaman, hal, azlık-çokluk, nitelik belirtir. Arada bu yerlerde **durmadan** yağmur yağıyordu.

Edat(ilgeç) tümleci : Yükleme “ne ile, kim ile?, niçin?” soruları sorulur. Cümlede edat tümleci olarak kullanılan kelime ya da kelime grupları yükleme son çekim edatlarıyla bağlanır. -la, -le, için, ile, gibi, doğru, sonra, diye, dek...Örnek: **Kadir`le okula gitmek için** bir hayli uğraşıldı. H.Aliyev, **bilim adamlarıyla** özel toplantıda halk için çok konuları tartıştırdı. Seni sevinçlerin **en büyüğü ile** ellerime aldım. **Ne işi varmış suyun içinde?** diye konuştu.

Tümleşlere ait örnek cümleler: **Kesinlikle** bilmeliyiz ki iki parça halinde yaşayan milletler zayıftır, hastadır.(z.t.).

Huduttan huduta atılmışsın sen.(d.t.).**Gece,(z.t.) o şəhrin kapısından(d.t.)** çıktı. **Kara taştan(d.t.) su damla damla(z.t.)**akardı.

Alıştırma. Aşağıdaki cümlelerin öğelerini gösteriniz. Nisan'dı. Uzak bir Amerikan kasabasında bir otelde oda ayırtmıştım. Odaya girdiğimde kömür deposunun camının açık olduğunu gördüm. Bu yüzden her gün pencereyi açar ve her seferinde kömür deposunu görürdüm. Birden pencerenin yanında bir masa gördüğümde bunu düşünüyordum. Masanın üzerinde bir vazö ve vazunun içinde bir demet gül vardı. Masada bir de ünlü yazarın eseri vardı. V.Hügo'nun "Sefiller" romanı ve yanında da küçük bir not kağıdı. Kağıtta şu sözlər yazılıydı:"Oraya bəkmək yerinə buraya bəkmək! İmza: Odanın öncəkı sahibi! O kədar mutluydum ki o haftanın nasıl geçtiğini bile bilmiyordum. Haftanın sonunda odadan gül yerinə bir demet kəranfil ilə çıktım. Şimdi bu olayı hər hatırladığımda və sanırım benim gibi kaç kişi "odanın öncəkı sahibinin" "hayatını kurtardı"...

Alıştırma. Metni Türkçeye çevirin ve öğrenin

Hekayə bu cür danışılr: "Toros dağlarından Aralıq dənizinə qədər, Değirmenoluk kəndinin insanları kəndlərindən başqa yerə çıxmırdılar. Buna görə də buranın qanunları və adətləri ilə yaşayırdılar. Abdi Ağa bu qanunları və adətləri özü qurur və həyata keçirirdi. Kənardan heç kim kəndə gəlib müdaxilə edə bilməzdi. Kəndin uşaqlarından İncə Memed günlərdir Abdi Ağanın tarlasını becərir, amma Abdi Ağa davamlı olaraq anasını və özünü döyür. Memed artıq dözə bilməyəcəyini anladıqda hər şeyi qoyub Kəsmə kəndinə qaçar və orada yaşayan bir kəndli Süleymana sığınır. Memedin bu qaçış hərəkəti əslində bütün kəndlilərin arzusudur. Memed qışı Cutting fermada keçirir. Orada çobanlıq edir. Anası və kəndi üçün darıxsə da, geri dönməmək əzmindədir. Bir gün kənddən bir tanış onu görür və bu xəbəri Memedin anası Dönəyə çatdırır. Ancaq xəbər kənddə yayılır və Abdi Ağa vəziyyəti

öyrənir. Daha sonra Abdi Ağa Süleymanın qapısında dayanıb Memedi kəndə aparır. Bir neçə ildən sonra Memed dostu Mustafa ilə birlikdə ilk dəfə şəhərə gedir. Yolda heyran olduqları yaxşı və cəsur quldur Koca Ahmetlə tanış olurlar. Şəhərdəki həyat Memedə çox təsir edir. Ağasız və hər kəsin azad olduğu bu həyat Memedi özünə cəlb edir. Memed sevgilisi Hatiçenin Abdi Ağanın qardaşı qızı ilə evlənəcəyini öyrənəndə Hatiçeni qaçıрмаq üçün kəndə qayıdır və birlikdə qaçırırlar. Hatiçə və Memed qaçdıqdan sonra Ağanın adamları və qardaşı oğlu onları tutub tapmaq üçün onları izləyir.

Cümle dıışı unsurlar: Ara Söz

Cümlede, yukarda sıraladığımız öğelerin dıışında bir de yüklemle bağılılığı olmayan öğeler de vardır. Bunlara cümle dıışı unsurlar denir. Bağılaçlar, ünlemler veya ünlem grupları, seslenme grupları cümle dıışı unsurlardır. Genellikle, cümlelerin başlarında sonlarında ya da cümle aralarında bulunurlar. Ara sözler bazen parantez içerisinde de cümlede yer alabilirler. Örnek: Senin gözlerinden bir şey kaçmaz ki(**usulca, kendi kendine**)paranın kokusunu almış oldu.

vay, vay1 Halbuki sizing kanınız çok sulu. Dünyanın en güzel yerine **Karabağ`a Şuşa`ya** gitmek ister misiniz? O günün gecesi **sen de unutmamışsın** nasıl ağladını sessiz sessiz.v.b.

Alıştırma. Metni Türkçeye çevirin

İdmanda iradə idmançının qarşısına qoyulan vəzifələri aşmaqla formalaşır. Həyatda isə insan qarşılaşdığı problem və çətinlikləri aşdıqca iradə formalaşır və güclənir. İdmanda iradə həm də özünü tərbiyə etməkdən, özünü idarə etməkdən, özünü tərbiyə etməkdən və intizamdan irəli gəlir. İdmanda bir məqsədə çatmaq yalnız idmançının öz həyat tərziini təyin etməsi və onu pozmadan hər gün yerinə yetirməsi ilə mümkündür. İdmançı üçün gündəlik həyat qanun olmalıdır. Bir məşqçinin ən böyük xüsusiyyətlərindən biri idmançıların sağlamlığını izləməsidir. Məşqçi və həkim idmançıları ildə ən

azı iki dəfə müayinə etməlidir. Bu baxımdan hər bir idmançının qeyd dəftəri olmalıdır. Bukletdə idmançının ilk məlumatları və idmançının inkişafı, sinə, boy və ağciyər tutumu və s. daxildir. İdmançının sağlamlığına diqqət yetirməyi öyrətmək üçün məşqçi həkimlə işləməlidir. Bunun üçün idmançıya insan anatomiyası və fiziologiyası haqqında məlumat verilməlidir.

Müəllim və məşqçilərə yuxarıda göstərilən keyfiyyətləri aşılamaq üçün idmanda daha çox nəzəri təhsil və maarifləndirmə aparılmalıdır.

SORULAR:

1. Cümlenin temel ögeleri hangileridir?
2. Cümlenin yardımcı ögeleri hangileridir?
3. Cümlenin yapıcı çeşitləri?

10. BÖLÜM

YÜKLEMİN ÇEŞİDİNE GÖRE CÜMLELER

Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli fiil olan cümlelere denir.

Yüklemi çekimli fiil olan cümlelere denir.

İnsan aklın sınırlarını zorlamadıkça hiçbir şeye erişemez.

Seçilmiş birkaç kitaptan güzel ne olabilir.

İsim Cümlesi

Yüklemi isim olan cümlelere denir.

Ülkemin bütün çocukları birer çiçektir.

Bazen düşünmeden konuşmanın cezası sonradan düşünmeye mahkum olmaktır.

ÖĞELERİNİN DİZİLİŞİNE GÖRE

Kurallı (Düz) Cümle

Yüklemin, cümlenin sonunda olduğu cümledir.

Çorbaya katmak için iki dolaptan dal maydanoz aldım.

Devrik Cümle

Yüklemi sonda olmayan cümledir.

Yandı bu sabah içim..

Kaçırdılar onu geceleri hep benden.

Eksilteli Cümle

Yüklemi olmayan, bitmemiş cümledir. Sağ tarafın beyazı....

Arabamı hiçkimsenin ardından...v.b.

Alıştırma. Metindeki cümleleri öğelerinin dizilişine göre inceleyin.

Okulun Size verdiği bilgi ve okuryazarlık, Sizi her zaman yükselmeye motive edecek öğretmenlerden de aldığınız bir güçtür. Bu nedenle okula kutsal bir ocak, öğretmenlere kutsal bir varlık olarak bakmalısınız. Bu nedenle, her biriniz okulun temizliğine ve güzelleştirilmesine kişisel olarak katılmalısınız. Her biriniz düşünmeli ve kendinize bir soru sormalısınız. Okulu temizlemek ve güzelleştirmek dışında başka ne

yapabilirim? Cevabı bulduğunuzda, onu uygulamaya koymanız gerekir. Bu sayede gelecekteki yaşam tarzınızı şekillendirecek olan okul hayatında aktif bir rol alırsınız. Bu şekilde, kendiniz için yaşayan bir kişi olarak değil, yaratılanı koruyan, inşa eden ve yaşayan bir kişi olarak oluşturulacaksınız. Böyle bir okulun temel amacı, size neden doğduğunuzu ve dünyada ne yapacağınızı öğretmektir. Bu bilgi size anne babanız kadar kutsal saydığımız öğretmenler tarafından verilecektir. Öğretmenler hakkında bir söz vardır: "Bir ebeveyn sizi dünyaya getirerek kutsallaştırılırsa, öğretmen de size dünyada nasıl yaşayacağınızı öğretmekle kutsallaştırılır." Bu nedenle, hem ebeveynlere hem de öğretmenlere hayatta aynı kutsallıkla bakmalısınız.

ANLAMINA GÖRE CÜMLELER

Yüklemin bildirdiği hareketin, işin, oluşun bildiriş şekli farklıdır. Cümlenin anlam özelliği, bu bildiriş farklılığından doğmaktadır. Duygularımızın, düşüncelerimizin anlatılması her zaman aynı özellikteki cümlelerle olmaz. Anlam yönünden cümleler altıya ayrılır:

Olumlu Cümle: Yüklem gösterdiği hareketin, işin, oluşun yapıldığını ya da olduğunu bildiren cümlelerdir. Türkçe’de bütün fiil kök gövdeleri olumludur. Olumsuzluk eklerle yapılır. Örnek: Ömer Seyfettin iyi bir yazar ve iyi öğretmen olmuş. Biz, ne kitap, ne de bir defter aldım.

Olumsuz Cümle: Yüklem gösterdiği

Alıştırma. Metni Türkçeye çevirin

Bir alim var idi. Bir gün bir talebesi yanına şikayete geldi ve “her defa dersə gəlib-getməkdən bezmişəm, çünki beynimdə heç nə qalmır” - dedi.

Alim kirli bir səbət götürüb tələbəsinə verdi bir az irəlindəki su quyusunu göstərib: “get o quyudan bu səbəti doldur gətir” - dedi.

Tələbə alimin dediyi kimi etdi. Səbəti su ilə doldurdu, ancaq geri qayıdana qədər səbətdə su qalmadı.

Alim tələbəsini 3 dəfə də suya göndərdi. Tələbə isə hər dəfə səbəti su ilə doldurur, ancaq hər dəfə də boş səbətlə geri qayıdırdı. Boş yerə suya gedib gəldiyini düşünən tələbə, nəhayət, alimin deyəcəyi son sözü gözləməyə başladı.

Alimin son sözü bu idi: Əsas məsələ quyuya boş və ya dolu gedib gəlməkdə deyil, əsas məsələ quyuya gedib, gəlməkdir. Bax, suya salıb çıxardıqca səbətin də təmizləndi”.

Olumsuz Cümle: Yüklemin göstərdiği hareketin, işin, oluşun yapılmadığını ya da olmadığını bildiren cümlelerdir.

Yüklem kök veya gövdesine olumsuzluk eki “-me,(-ma)”

Eklenir. Olumlu isim cümlesi “**yok, değil**” ya da “sız” eki eklenerek türemiş sıfatlar ek-fiil olarak olumsuz cümle kurarlar.

Gerçekten, eski tadı yok bu sokakların.

yarın bu işi yapmayacağım. Senin gibi değil, o bakarsın gidivermemiş.v.b. Yolu geçmek için sağdan sola çizgi yok.

Soru Cümle: : Yüklemin gösterdiği hareketin, işin, oluşun yapılmadığını ya da olup olmadığını soru yoluyla belirtir. bildiren cümlelerdir.

Soru ekleri veya soru edatı –“**mi**” ile yapılır. ya da soru sözcükleriyle oluşturulan cümlelerdir. Bakü olmayınca okumayacak mısınız? Yarın üniversiteye gelecek mi? Seni hangi rüzgar attı? Onun güzel yeşil bahçesini kim dağıttı?

Bazı cümlelerde kuruluş ve biçim yönünden soru bildiren sözcükler olmasına rağmen bu cümleler yanıt istemedikleri için anlam olarak soru cümlesi sayılmaz. Böyle cümlelere **sözde**

soru cümlesi denir. Nasıl yollardan geldin, bilmiyorum. Gece yarısı ay çıkmıyor mu, içime bir huzur doluyor. v.b.

Şart Cümlesi: Yüklemin gösterdiği hareketin, işin, oluşun yapıldığını ya da olduğunu şart şeklinde belirtir. Şart cümlesinden sonra ünlem, üç nokta, veya nokta işaretlerden biri konur. Yükleme **-sa, -se** eki getirilerek yapılır. Köyden kaçsam bu bahar. Varsam senin olduğu yerlere. Kalksak, gitsek sislere. Eğer o yeniden gelirse kapıdan kovarım. İnsanlar melek olsaydı, dünya cennet olardı.

Ünlem cümlesi: Bir duyguyu, bir dileği, coşkuları, ruhsal durumları belirten ve seslenme niteliğinde olan kelimelere kurulan cümlelerdir. Kullanışta çoğu zaman ünlem, sonra o duyguyu ve dileği açıklayan bir cümle getirilir. Daha çok cümle sonunda kullanılan ünlemler de vardır. Örnek: Eyvah! çocuk uyanacak. İşime karışmayın, be! Canım kardeşim! Ne soğuk, ne korkunç bir akşam! Ya, Rabbim! yardım et!

Emir cümlesi: Bir hareketin, işin, oluşun yapılıp yapılmamasını ya da olup olmamasını emir şeklinde bildiren cümlelerdir. Örnek: Ağlama ölü için, ağlagil deli için. Sen bunu yapmalısın! Çabuk ol! Git! Cehennem ol da gel! Verin bana o, kansız. Yükleme emir kipi olmasına rağmen bütün anlatımlar ya da deyimler emir cümlesi değildir. Gece gündüz sen çalış, yine de zarar et!.v.b.

Alıştırma. Metindeki cümleleri anlamlarına göre inceleyin

Seni hastaneye götüren araba bahçeden çıkar çıkmaz seninle vedalaştım. Çünkü geri dönüşü olmayan gidişleri çok iyi biliyorum, Peder. Sen de gidiyordun, dönmeyecektin. Gözlerimi kapattım, tüm anılarımızı zihnimde geçirdim... Hepsini bir bir yeniden yaşadım... Hayatta daha iyi yapabileceğim bir şey yok baba. Anılarla avlanmak, dondan korunmak için geçmişin sıcaklığına sığınmak. Sonra başımı göğe kaldırdım ve ne kadar zor olursa olsun gülümseyerek "Seni hep

güzel hatırlayacağım yakışıklı çocuk" diyerek veda ettim. Ama ruhla değil, bedenle. Ellerinle, gözlerinle, sevgi dolu gözlerinle, kollarınla, gülüşünle... Ayrılıklarda gülmeyi çoktan öğrendim baba. Anneme sordunuz, kızım nasıl bu kadar derin yazabiliyor, sanki bin yıldır dünyanın acısını yanında taşıyormuş gibi... Evet baba. Doğru biliyorsun. Bin yıldır dünyanın acısını bilirim ve bilmeseydim, onu bu kadar sakın karşılayamazdım.

(Seçme hikayeler)

YAPISINA GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Cümleler yapısına göre aşağıdakilere ayrılır:

Basit cümle

Sıralı cümle

Bağlı cümle

Birleşik cümle

Basit Cümle: Türkçe`de Basit cümleler bir tek düşüncüyü , bir tek duyguyu yargıya bağlayan cümledir. Şu halde basit cümlede tek bir yüklem bulunur. Birden fazla özne, nesne, tümleç bulunabilir. Anlamca başka bir cümlecğin tamlayanı ya da tamlananı değildir. Basit cümleler tek kelimelerden oluşacağı gibi, birçok kelimedenden de oluşabilir. Bugün saatlerce ders çalıştım.

Komşukızlarla tatile çıkacağız.

Gidiyoruz.

Eski ve açık arabayla binmişler.

Her inişin bir yokuşu.

Sıralı Cümle: Bir birleşik, bir basit cümleden oluşmuştur. Çocuklar, kadınlar, gençler sokakta küme küme dururlar. Yedi, içti, sokakta yürüdü. Sıralı cümle, üç basit cümleden oluşmuştur. Biraz yürüdü, bir tahta perdeye arkasını dayayarak dinlenecekti.(37, 234)

sıralı cümle bir birleşik, bir basit cümleden meydana gelmiştir. Onlar iliklerine varıncaya kadar bütün özünü sömürdüler, posanı benim şama attılar.

Bağlı Cümle: Anlamca ilgili basit ya da birleşik cümlelerin bağlaçlarla bağlanmasıyla oluşur. Bağlı cümle ile sıralı cümle arasındaki tek fark, bağlı cümlelerin bağlaçlarla, sıralı cümlelerin noktalama işaretleriyle birbirine bağlanmasıdır. Örnek: Yaşı elliyi geçmişti ama kalbi henüz bir yaşına girmişti. Çıkarken haber verdiğim kapıcı kadın herhalde çabuk döneceğimi söylemiş **ve** kendi anahtarını bu gelene vermişti. Bağlı cümle, anlamca ilgili iki birleşik cümlenin “**ve**” bağlacıyla birbirine bağlanmasından meydana gelmiştir. Bir gün sizi alır **ve** şehrin yarım saat ötesinde iki heybetli **ve** kasvetli dağın arasında yola koyuldular. Bağlı cümle iki birleşik cümlenin “**fakat**” bağlacın yardımıyla da yapılabilirler. Bir eski kafesin içinde boynu bükük duruyordu **fakat** onun kıymetini bir de bu yetime sorsanız.

Birleşik cümle: Bazı cümleler, birden çok duygu ve düşüncüyü ifade eder. Dilimizdeki zengin fiilimsi varlığı en geniş ve karışık ifadeleri daha yalın anlatma imkanı vermiştir. Hayatta daha iyi yapabileceğim bir şey yok baba ama anılarla avlanmak, dondan korunmak için geçmişin sıcaklığına sığınmak varmış birleşik cümleleri iyi anlamak için **temel cümle** ve **yan cümle**ye ayırmak gerekir. **Yıllarca önce yaşamış (y.c.)bir anı yeni baştan yaşarsınız. (t.c.).** Birleşik cümlelerde ek-fiil ya da fiille kurulan asıl yargı da yan cümlecisi meydana getirir. Her birleşik cümlede bir çekimli fiil yada fiil görevli yüklem bulunur. Güzel yüzünü süsleyen siyah saçlarını rüzgarda savurarak siperlerin üzerinden atlıyordu.

Temel cümle: Birleşik cümlede asıl yargıyı bildiren ve öteki cümlelerin yargılarını kendi etrafında toplayan çekimli fiil yada fiil görevli yüklem bulunur. Örnek: **Anneme sordunuz,** kızım nasıl bu kadar derin yazabiliyor, sanki bin yıldır dünyanın acısını yanında taşıyormuş gibi. İkincisi, eğer sporcu

etik, estetik konuşma ve **çalışma kültüründen acizse, ruhu azalır.v.b.**

Yan cümle: Bir yargı ve duyguyu kendi başına tam olarak bildirmeyen ve temel cümleye bağlayan cümlelere denir. Yan cümleler temel cümlenin etrafında toplanan fikirleri bildirir. Yükleme isim-fiil, sıfat-fiil, bağ-fiil olur. Örnek: Türk evlatları bu iman ile şimdi vatanlarının düşmanlarına saldırmaya koşuyorlardı. (y.c.) **İki gönül bir olursa** herşey yolunda gider. (y.c.)

Birleşik Cümle Çeşitleri

Birleşik cümle genel bir kavramdır. Birleşik cümlede yan cümleler değişik özellikteki kelime gruplarından oluşur. Üç çeşide ayrılır: Girişik cümle, Şart cümlesi, İlgî cümlesi(Ki'li birleşik cümle).Girişik cümle yan cümleli temel cümleye göre bir öğelerden birinin tamlayanı durumunda olmaktadır. Yan cümle temel cümlenin öznesi, nesnesi, tümleci görevinde olurlar. Ahlaki olmayan gençlik sefalet mahkumdur. **Şart cümle:** bu birleşik cümle şekli Türkçe'nin en eski cümle çeşitlerinden biridir. Ağılda oğlak doğsa, arıkta odı öner.toprağa bakarsam dua alırım.

Bir dilek, bir duygu anlatılmak istenirse şart cümlesi temel cümleyi almaz. İki günde eskisinden kötü olmasa. Ya gelmeyecek olursa!

Ki'li birleşik cümle(İlgî Cümlesi): Temel cümleye göre herhangi bir öğe durumunda bulunan veya bir öğenin açıklayıcısı olan bir cümlenin “ki” bağlaçla bağlanmasından oluşur. Her iki cümlede yükleme mastar, ortaç, ulaç, ek-fiil olabilir. Azerbaycan Türkçe'sinden farklı olarak “ki” bağlaçtan sonra virgül konmaz. Sarışın kız üşümüş olacak ki birden ayağa kalktı. Öncelikle şunu bilmemiz gerekir ki bir sporcu ruhen yükselmediği takdirde sporunun zirvelerine ulaşamaz. Çünkü sınıfımızın en ahlaklı ve mükemmel öğrencisi olan Kamal`i` örnek olarak seçti ki onunla arkadaş olsunlar.

SORULAR:

1. Cümle ve türleri?
2. Anlamına göre cümleler hangileridir?
3. Yüklem çeşidine göre cümleler hangileridir?

11. BÖLÜM

ANLATIM BOZUKLUĞU

ANLAMLA İLGİLİ YANLIŞLAR NELERDİR

Türk dilbilimcisi “Yazılı ve sözlü anlatım” kitabında anlatım bozukluğu konusu çok net şekilde açıklamıştır. O kitabında şöyle yazmıştır: “Gereksiz Sözcük Kullanımını, Türkçe`de aynı anlama gelen kelimelerin aynı cümlede cümlede kullanılmasıdır , Anlamca Çelişen Sözcüklerin Birlikte Kullanılması`nı Anlam olarak birbirine ters düşen kelimelerin aynı cümlede kullanılmasıdır.Karşıt sözcüklerin birbiri ile kullanılması değildir, anlam karışıklığı oluşması gerekir. Derin bu saate kadar kesin köye gitmiş olabilir.

İzlediğimiz belgeselde dağcılar yaklaşık olarak tam on iki saat tırmandılar. Mantık Hatası: Cümlede olaylar veya durumlar sıralanırken hata yapılmasıdır. Özel hastanede doktor, amcamın ölebileceğini hatta sakat kalabileceğini söyledi. (Ölmek sakat kalmaktan daha kötüdür, sakat kalabileceğini hatta ölebileceğin, olmalıydı.) İnsanlar değil üç gün, bir hafta bile susuz yaşayamaz. (Değil bir hafta, üç gün bile, olmalıydı.) Üniversitemizde yapılan toplantıda önümüzdeki ayın programını öğrencilere hatırlatmaya çalıştık. Sözcüğün yanlış anlamda kullanılması

Türkçe`de anlamca ya da yazım açısından yakın olan sözcüklerin birbirinin yerine kullanılmasıdır. Hatıra ormanı için çok sayıda çam fidanı ekildi. (Çam ekilmez dikilir.)

Spor yapması istediği kiloya düşmesine yol açtı. (Yol açtı olumsuz anlamlıdır, sağladı olmalı.)Anlam Belirsizliği

Açıklık ilkesine ters düşer.Üniversiteye her gün ondan önce gitmelisin. (Saat ondan önce mi, o kişiden önce mi).Yaşlı adamın elini tutarak karşıya geçti. (Yaşlı bir kişi adamın elini mi tuttu, yaşlı adam birinin elini mi tuttu). Nereye gittiğini merak ettim. (senin mi onun mu)” diye yazmıştır. (33, 231).

Alıştırma. Metindeki cümleleri anlamına göre inceleyiniz

Bu sergi savaşa karşı çıkmak ve bizlere ders vermek için açmışlar. Burada rahat yürüyoruz ama dünyanın başka yerlerinde acı çeken insanlar var. Aslında biz insanlar bir vücut gibi olmalıyız. Bir kişi acı çektiğinde, diğeri onu hissetmelidir. Aksi takdirde, dünya hasta insanların eylemleriyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ali oğlum, Ahmet amcası ona seslendi: Dünyanın yıkımdan kurtuluşu insanın eğitimindedir. Biz insanlar manevi olarak ne kadar yükselirsek, dünyamız o kadar güzel ve müreffeh olur. Bugün siz bunu öğrenmek için buradasınız. Ben inanıyorum ki siz manevi yükselişe bizden fazlasıyla sahip olacaksınız. Ve kötülük, ilgisizlik, savaş gibi dünyanın olumsuz ahlaki niteliklerini ortadan kaldıracaksınız. Bir koç kendisine verilen bu harika fırsatı görmezse ve bundan bir sonuç çıkarmazsa, bu, sporcunun bunu bilmeyeceği ve hakemlerde veya başka bir yerde yenilginin nedenini arayacağı anlamına gelir. Bu, sporcunun kendine olan güvenini, atletik kariyerinin zirveye ulaşmadığını ve sporu terk edeceğini hissedeceği noktaya kadar kaybetmesine ve aynı zamanda sporcuyu kalbinde sır olarak saklamasına neden olacaktır.

Deyimlerin Yanlış Kullanılması:

Birden karşıma çıkınca ayaklarımın bağı çözüldü.
(dizlerimin bağı çözüldü)

Ne yaparsa en güzelini yapar, her şeyi eline yüzüne buluşturırdı.

Sevinçten etekleri tutuşmuştu.

Haydi şimdi seç pirincin taşını. (ayıkla pirincin taşını)

DİL BİLGİSİ İLE İLGİLİ YANLIŞLAR

Özne Eksikliği: Memlekette bulanıklık yoktu bugün.
Tersine karanlıktan sıyrılmış bugün. Bu cümlelerdeki anlatım bozukluğu her iki cümlede özne yokluğu gözükmektedir. Özneler yalın halde olmalı.

Nesne eksikliği: Sonuç olarak bu önerilerimde bir sporcunun her bireysel antrenmanın bir bilim olduğunu, sadece antrenman yaparak beceri alışkanlıklardan oluşmaması gerektiğini söylemek istiyorum. Öğeler arasında bağlantı kurulmamış.

Yüklem eksikliği: Bütün memleket koruyucu doktorluğa olan ihtiyacı tesbit ve gidermeye çalışmalıdır. Tesbit edilmeli olmalı. Fakat burda yoktur. Aslında bir sporcuda ustalık bilimden, yani sporcuda aklın ortaya çıkmasıyla oluşan teorik antrenmandan ve pratik antrenmanda bir beceri haline gelir.(antrenmandan doğar) olmalı aslında yazılmamış.

Yardımcı eylemleri doğru kullanmamak:

Semet'ten kuşku ettiğini benden gizledi. Çocuk banyo etmekten çekindi.

Kelimeleri birbirine karıştırarak kullanmak: Bu iki olay arasında ayrıntı, var bunu sezmedin mi?. Antrenmanda kazanılan seviyesini becerilerin ve gücünü de sadece sporcuyu yarışmada test ederek belirleyebiliriz.(kelimeler karışık)

Yüklem uyuşmazlığı: Fakir görünümlü biriydi bu. Boyu uzun, bedeni de pek şekill değildi. 9kısaydı olmalı aslında)

Cümlede kullanılan kelimeler Türkçenin söz dizimine göre doğru yerde kullanılmalıdır. Doğru kullanılmayan kelimeler ifade bozukluğuna neden olur. Özellikle cümlelerde isimlerden önce zarf kullanımı bu başlıkta görebileceğiniz hastalıklardan biridir.Anlatım bozukluğu olmasın diye yazılış zamanı dikkatli olmak gerekir.

SORULAR:

1. Anlamla ilgili yanlışlar hangileridir?
2. Dilbilgisi ile ilgili yanlışlar hangilerdir?
3. Anlatım bozukluğunun türleri hangileridir?

TESTLER

Testleri çözelim(İsim)

1. Aşağıdaki cümlelerde hangisinde iyelik eki almış birden çok sözcük vardır?

- A) Rakiplerini zayıf ve güçlü olarak ikiye ayırıyor.
- B) Mücadelenin tüm gidişatına odaklanabiliyor musun?
- C) Rakibinin ne tür görüntüsü veya davranışı senin için çok heyecan verici.
- D) Rakibin puanla öne çıktığında kendini gergin hissediyor .
- E). Rakip öne çıktığında bu mücadelenin üstesinden gelebiliyor musun?

2. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde belirtme durumu eki alan bir ad kullanılmamıştır?

- A) Psikolojik hazırlığın hakkında ne söyleyebilirsin?
- B) Mücadeleyi kendi aklımızla mı, antrenörle mi, ya da başka birinin fikriyle mi sürdürmeliyiz?
- C) Genel olarak mücadeleye iyi şekilde hazırlanmalıyız.
- D) Zaferlerinin sebebi bana göre daha çok çalışmak.
- E) Yenilmelerinin sebebi ise ona göre akşamları uyumaktı.

3. Aşağıdaki dizelerden hangisinde

"çoğul, iyelik ve hâl eki"

nin bir arada kullanıldığı sözcük vardır?

- A) Mücadelenin bu kısmı senin için zordu çünkü bu bir - başlangıçtı
- B) Yarışmanın görüşmeleri Ahmet için zor, ilk oyunu olduğu için.

C) Mücadelede puan kazandığında onu tutmaya mı, yoksa artırmamaya mı çalışırsın?

D) Mücadelede oyunlar sana kazandığın puanları tutmaya çalışıyorlar.

E) Mücadelede zamanı oyuncular durmadan rakibi izliyor.

4. Aşağıdaki dizelerden hangisinde

"topluluk ismi" kullanılmıştır?

A) Onların büyük ustaları, hassas bir besteci duyumuyla hissetmişler

B) Vücudun her hareketini yeni müzik sesi gibi hissetmişler

C) Böylece ruhun, zihnin ve cismin aynı bir ritimde mükemmel birliğini oluşturmuşlar.

D) Askeriyede yasalarından biri şuydu: İyi bir ordunun hedefi olmadıkça asla mücadele edemez!

E) Asya ülkelerinin okullarında yüksek enerjiye sahip olmak becerisini şekillendirmişler.

6. Bu cümlelerde sözcüklerden hangisinin kökü, sözcük türü yönüyle farklıdır?

A) Benim sonuç olarak görüşüm, bu ülkelerde ulusal sporun yaşamasıdır.

B) Aynı ülkelerde spora bir sanat dalı olarak yaklaşımı ve sanatın hala yaşamasıdır.

C) Spor, iki veya daha fazla bireyin ruhsal, zihinsel ve fiziksel mücadelelerinden oluşmaktadır.

D) Elbette kendilerini manevi mücadeleye hazırlamayan sporcular, çatışmalarda mağlup olacaklar.

E) Sanki savunma amaçlı yapılan büyük bir kalenin kapıları savaş sırasında açık bırakılmış.

6. Aşağıdaki dizelerin hangilerinde hâl eki almış birden çok sözcük vardır?

- A) Bu zaman muazzam, kalın kale duvarları önemini kaybedecek ve elbette bu durumda da zafer söz konusu olamaz.
B) Sporcunun tek taraflı teknik ve fiziksel eğitimi, dövüş sırasında kapısı açık bırakılan aynı kaleye benzer.
C) Selim'in eğitiminin psikolojik hazırlıktan olduğunu sonunda anladık.
D) Uzun yollardan ayırma beni, lütfen.

7. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde iyelik eki almış sözcük yoktur?

- A) Her birimiz hayatta zayıf bir vücuda sahibiz.
B) Biz fakat güçlü bir ruha sahip insanların savaşları kazandıklarına inanmıyoruz.
C) Dün sabah fiziksel olarak çok daha güçlü rakipleri kazandıklarının şahit olduk.
D) Aksine, fiziksel olarak güçlü olanlar ve ruhen zayıf olanlar yenildi.
E) Benim dünyam farklıdır, şair gibi

8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde deyimler yok

- A) Bu nedenle ruhun insan yaşamında güçlü bir faktör olduğunu anlamak zor.
B) Tarihsel olarak, etrafındakileri ruhlarının gücüyle uyandırmak isteyen insanlar olmuştur.
C) Böyle insanlardan biri büyük şairimiz Nesimi'dir.
D) Tarihimizde göz attığımızda halk kahramanlarımız çok.
E) Kendi kudretli ve güçlü ruhuyla tarihimizi yazmış.

9. Aşağıdaki dizelerden hangisinde

"-e, -a" eki eklendiği isme "yönelme, yaklaşma" anlamı katmamıştır?

- A) Üst komşum sesimi duyunca camı açtı.
- B) Bugün derse geç saatlerde girebildi.
- C) Öğretmenler topluma ve insanlara fayda sağlar, inşa eder, yaratır ve yaşar.
- D) Bu da insanlar ve millet için parlak bir gelecek anlamına gelir.
- E) Onu da belirtmeliyim ki spor artık güç mücadelesinden zihin ve ruh mücadelesine geçmiş.

10. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde deyim yok.

A) Beynimizi ve ruhumuzu çalıştırmzsak, gece gündüz çektiğimiz eziyet hiçbir fayda vermeyecek.

B)Sporda zihin ve ruhun büyük bir rol oynadığını bir kez daha vurgulamak isterim

C) Öğretmenler bu nitelikleri düzenli olarak öğrencilere aşılmasını sağlamalıdır.

D) Şiiri sevmeyen yok

E) Her raporun kendine özgü yazma biçimi var.

Testleri çözelim (Sıfat)

1. Bu cümlelerde hangisinde sıfat yok.

A) Ülkemizin gün geçtikçe ekonomi açıdan güçlenmesini hayatın her alanında görülür.

B) Bunun kanıtı, bölgelerin bayındır hale getirilmesidir.

C) Bilim merkezlerinin kurulması fikri benimdir.

D) Bu çalışmada devletimizin ve bizzat Cumhurbaşkanımızın özel ilgisi var.

E) Bu gelişmenin önümüzdeki birkaç yıl içinde gerçekleşmesi söz konusu.

2. Numaralanmış sözcüklerden hangi ikisi sıfat göreviyle kullanılmıştır?

A) Bizim ülkemizin spor alanı da çok gelişimli.

B) Cumhurbaşkanımız gençlere i özel ilgi göstermektedir.

C) Onlarla sık sık yaptığı toplantılar, çok değişikti.

D) Şimdi anlatacağım konu onu ilgilendirirdi

E) Bazen, bir resim bin kelimeye bedeldir.

3. Aşağıdaki atasözlerinin hangisinde sıfat kullanılmamıştır?

- A) Çok yaşayan bilmez, çok gezen bili
- B) Çürük tahta çivi tutmaz
- C) Çivi çıkar ama yeri kalır
- D) Ucuz et tatsız olur
- E) Havlayan köpek isirmaz

4. Aşağıdaki dizelerden hangisinde sıfat, isim tamlamasını nitelemiştir?

- A) Kanatlanan /bühteleşen dağların karşısında
- B) Kaçıp gidecek yeniden, / yalnız ırmak dalgasında
- C) Yeni görevidir şübhesiz / bugün dağlarda kavuşan
- D) iyilik verdi geri bakmadan, / Yeşil çölünde bahçenin
- E) Koca çınnarın altında, / Karşı yakanın üstünde

5. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde belirtme sıfatı kullanılmamıştır?

- A) Buradaki altın kurallardan biri, bu işe dünya düzeyinde hazırlanmaktadır.
- B) Bunu yapan ilk siz olacaksınız.
- C) Ancak kendi seviyenizde hazırlanırsanız kaçınıcı olacağınız bilinmemektedir.
- D)Onu gör, dinle, duy ve takip et!
- E) Bazı öğretmenler, başka bir ülkede hazırlık yapmanın zor olduğunu

6. Aşağıdakilerden hangisinde ikileme sıfat göreviyle kullanılmıştır?

- A) Aslında öyle eninde sonunda yapılacak.

B) Eğitim seviyesi, eğitim organizasyonuna ve yüksek seviyeye sahip olmasına sıkı sıkı bağlıdır.

C) Bununla koçlarımıza sporcuları orda burda çok yormamalarını söylemek istiyorum.

D) Kendi memleketimizde düzenlenen üst üste oyunlar sergileniyor.

E) Dün sabah gökyüzü ıslıl ıslıl parlıyordu.

7. Aşağıdaki dizelerden hangisinde sıfat nitelediği isimden sonra gelmiştir.

A) Spor günümüzde sadece sağlık ve yüksek sonuçlardan ibaret onur çelengi değildir.

B) O hatta yüksek kültür, sanat ve sağlığı birleştiren harika bir yaratıcılık birikimidir.

C) Ona bu prizmadan bakmadığımız belli

D) Her zaman sporun doruklarına özlemlerle bakanlardan olacağız.

E) Bugün artık devlet düzeyinde ortam hazırlanmış ki spora talep olunan şekilde hazırlanalım.

8. Aşağıdakilerden hangisinde işaret sıfatı kullanılmıştır?

A) Ona büyük ilgi ve özen gösteriyordu.

B) Bu işin karşılığında kendilerini iyi şekilde gösterecekti.

C) Milli bayrağımızı yükselterek halkımızın yüzünü ak, başını yüce tutacaklar.

D) Fakat bu çekilmez çile olmasın isterdim.

E) O, olanlardan habersizce koşuyordu.

9. Aşağıdaki atasözlerinin hangisinde sıfat kullanılmamıştır?

A) Onlar bu birliğin sonu olmadığını söylemişlerdi. B) Hemen hemen her sağlıklı çocuktan bir sporcu yetiştirmek mümkün.

C) Okulda öğrenilmesi ve geliştirilmesi gereken çok şey var

D) Beceriler daha sonra yıllar içinde büyütülür ve geliştirilir.

E) Böylece Ahmet`e gerçek beceriler sunmalı oldu.

10. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde bir sıfat birden fazla ismi nitelemiştir?

A) Ruhsal, fiziksel ve zihinsel birlik yaratmak çok zor.

B) Psikologlar, bu kadar test kapmalı.

C) Onun arkadaşı yüksek bir psikolojik ve fiziksel eğitime sahip oldu.

D) Kışın tatil için otele rezervasyon yazdırdı.

E) Bahçesinde altın, gümüş kaplı süslü duvarlar göz alıyordu.

Testleri çözelim(Zamir)

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde belgisiz zamir "özne" görevinde kullanılmıştır?

A) Bu üç kuvvetin aynı anda uygulama becerisi vardır.

B) Ferit`in gösterilmesi gereken yetenekleri çok.

C) Bu nedenle bazen idrakla kazanılan sonuçlar inanılmaz derecede yüksek olur.

D) Uzun yıllar ve sürekli çalışmalardan sonra eseri ortaya koydu.

E) Haftanın bir günü psikolojik hazırlık günü olarak planlanmalıdır.

2. Yukarıdaki dizelerde aşağıdaki sözcük türlerinden hangisine yer verilmemiştir?

A) Pazar günü Defne ders hazırlık üzerinde çalışmalı ve arttırmalıdır.

B) Bu nedenle Malik antrenmandan yapacağı işe hazırlanmalıdır.

C) Sporcu, antrenmana geldiğinde spor kıyafetini giyer ve oyuna odaklanmalı.

D) Ben bugünün eğitimime başlıyorum.

E) Kendimi iyi hissediyorum fakat amacıma ulaşmama için var.

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde zamir yok.

A) Bugünün eğitiminde öğrenilebilecek ve geliştirilebilecek her şeye mükemmel şekilde hakim olmaktır.

B) Beni hedefimden uzaklaştırabilecek insanlardan uzak tut!

C) Şarkısını söyleyerek eğitimine büyük bir güven ve şevkle başladı.

D) Bu metni okuyan ve anlamını anlayan bir çocuktur.

E) Yüksek düzeyde yarışma yapar ve düzenlerdi.

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde zamir isim cümlesinde tamlama olarak kullanılmış?

A) Genel olarak, sokakta kendi gücünü sergiliyordu.

B) Çocukların her biri, üçlü - ruhsal, zihinsel ve fiziksel gücü birleştirirdi.

C) Genel mücadelede eğitim seviyesini yüksek tutar.

D) Ders sonuçlarını kazandığında gazetecilere duygularını şöyle anlatmıştı.

E) Demir parçasının kaldırmaya hazırlanırken aniden ayağı burkulmuş.

5. Zamirin sorduğu sorunun anlamı aşağıdaki dizelerden hangisindedir?

A) Beynimde bir kan nabzı hissettim ve birdenbire içimde tamamen sakinleştim.

B) Her şey bana net ve parlak gözüküyor.

C) Sanki yüzüme büyük bir ışık seli yöneltilmişti.

D) Şu anda bana öyle geliyor ki dünyanın tüm gücünü toplamıştım.

E) Annemin herşeye sahip olacak gücü vardı, sadece yaşlıydı.

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili zamir diğerlerinden farklı bir görevde kullanılmıştır?

A) Benim kanatlarım oluşmuş, diyerek sokağa koştu çocuk.

B) Sınava hazır olduğumu hissediyorum.

C) Kısa bir süre önce soğuk suda yüzmeye başladı.

D) Pek hazırlık yapamadım, kusura bakmayın.

E) Sonra ise kendini yarışmaya hazırladım. onları

7. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük farklı bir tür ve konumda kullanılmıştır?

A) Büyük başarı kazananların ardı durmuyordu

B) Ya sus, ya da konuştuğunda akıllı ol.

C) İnsan ne söylediğini iyi bilmeli.

- D) Zekası olmasına rağmen hiç birşey söyleyemedi.
E) Bu yüzden ben nu hiçbir zaman kabullenemedim.

8. Aşağıdaki dizelerin hangisinde soru anlamı bir soru zamiriyle sağlanmıştır?

- A) İnsanda yüksek ruh sonsuz güç sağlayabilir mi?
B) Onun çizelgesindeki bölgüler, beyin yarım kürelerinde bulunan bölgülere benzer mi?
C) Odasını büyütme ve geliştirirse o zaman huzurlu olabilir mi?
D) İnsan neden dünyaya gelmiş ve ne yapacaktı?
E) Hangim müziklerden hoşlanırsın?

9. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde zamir yok?

- A) Bu tür insanlar hayattaki en güçlü insanlardır.
B) İyi müzik dinlediğimizde veya iyilik yaptığımızda, ruhumuz dinlenir.
C) Ondan aldığımız ev satılık değilmiş.
D) Bu varlık, çeşitli duygusal uyanış durumlarını yaşar.
E) Ne de bilmiş, ne de büyümüş de küçülmüş bir kız

10. Bu şekilde oluşturulmuş bir sözcük aşağıdaki cümlelerin hangisinde tamamlayıcı olarak kullanılmıştır?

- A) İnsanlar benim eserlerimi okusunlar
B) Onun söylediğine göre bu olağanüstü keşfi geceleyin bulmuş.
C) Yüzüne baktığında korkmuş balıkların ne kadar hızlı yüzdüğünü görüyordum sanki
D) Bilgisayarda kendine özgü bir kullanma becerisini bulmuştur.

E) Daha sonra bu keşif sayesinde mühendis büyük başarılar elde etmiş.

Testleri çözelim (Fiilimsiler)

1. Bölümlerde sözcüklerden hangi ikisi fiilimsi değildir?

A) Araştırmanın sonucu burada esas neden duygusal uyanışın seviyesidir.

B) Elbette dikkat faktörü de hesaba katılmalıdır.

C) Ancak dikkatin kendisi de büyük ölçüde duygusal uyanışla bağlıdır.

D) Bu spordaki psikolojik yük, fiziksel yükten daha büyük.

E) Duygusal uyanış düzeyini ölçmek nasıl mümkün olabilir?

2. Cümlelerde kelimelerden hangisi sıfat-fiildir?

3.

A) Eski zamanlarda bile tıbbın gelişmediği zamanlarda doktorlar bir kişinin nabızla ne istediğini belirleyebiliyorlardı.

B) Sanki insanların kalplerine bakıyorlardı.

C) Zengin bir çiftin ünlü doktor ve bilim adamı evlerine davet etmiş

D) Oğullarının ağır hasta olduğunu söylerken içi yandı.

E) İbn Sina hastaya geldiğinde, gencin anne-babasından onu hastayla yalnız bırakmasını ister.

4. Cümlelerde kelimelerden hangi ikisi fiilimsi değildir.

A) İlk sözlerini dikkar çekecek şekilde planlaştırdım.

B) Bir soru sorabilir ve bir nesne alabilirsiniz.

- C) Önemli kişiler Sona'nın işini hall etti.
- D) Gerginlik bitmemiş yeni bir kavgaya neden oldu.
- E) İyi kullandığım ev aletleri bozulmazsa sendendir.

5. Numaralanmış kelimelerden hangisi fiilimsi değildir?

- A) Hastanın nabzının çok hızlı attığını duyan doktor, bu şekilde durdu.
- B) Kızın ismini netleştirmiş, ardından aynı şekilde kıza seslenmiş
- C) Yaşadığı sokak ve mahalleyi öğrenmiş.
- D) Genç adamın anne ve babasına oğullarının hasta olmadığını söylemiştir.
- E) Bu örnek bize herşey öğretti.

5. Bu cümlelerden hangisinin yüklemi addan türemiş bir eylemdir?

- A) Kişideki nabız atışlarının sayısını bilmekle duygusal uyanışı belirle.
- B) Öne sürülen bu teklif öğretmenindir.
- C) Bir oyuncunun filmi senaryodan belli.
- D) Ödül verilen kişi herkes tarafından alkışlandı.
- E) Dinleyicilerin dinlemeye en hazır oldukları an ilk gördükleri andır.

6. Aşağıdakilerden hangisinin yüklemi birleşik fiildir?

- A) Gülemediği film sadece onu ağlattı.
- B) Hastaneye gittiğinde hastanı kontrol etmek gerekir.
- C) Ev okula kadar yakın veya uzak olduğunu belirler.
- D) Deneyimli sporcular psikolojik eğitimi çok ciddiye alırlar.

E) O sadece seni aramalı bence.

7. Aşağıdakilerden hangisinin yüklemi birleşik fiildir?

A) Genellikle, Covid-19 çocuklar arasında çok zayıf yayılmış.

B) Profesyonel sporcular, nabızı ölçmeden antrenman seviyesini hissederler.

C) Her sporcu kendi gözlerinde rakibini küçük ve güçsüz görmeye başlar.

D) Bazı kadınlar içlerinde bir boşluk oluştuğunu söylüyor ve bu böyle devam ediyordu.

E) O, bu duyguları istediği zaman ifade ediyordu.

8. Aşağıdakilerden hangisi diğerlerinden farklı bir birleşik fiildir?

A) Salondaki seyirci, gürültü ve gereksiz sesler çıkarmıyordu.

B) Ona kenardan verilen gereksiz talimatlar canını sıkıverdi

C) Velilerin ve diğer akrabaların yardımı sezilmiyordu.

D) Son olarak hakem diğer nedenlerde bulunuverdi.

E) Birlikte çalışmadıklarını anlayınca artık geçti.

9. Aşağıdakilerden hangisi olumsuz fiil doğrudur?

A) Konsantre olamayan bir sporcu, arenaya girdiğinde dünyayı terk edemez.

B) Hastalığın yan etkilerin hiçbirini hissetmez.

C) Bir Padişah vezir seçmek isterken onun yakışıklığına önem vermez.

D) Kale duvarlarının belirlediği yere bir kase taşıyamaz.

E) Oraya birçok insanlar gelir ama kimse yapamaz.

10. Aşağıdaki cümlelerden hangisinin yüklemi birleşik fiildir?

- A) Bu örnekte, sıradan biri dünyayı terk edebilmenin yolunu arıyor.
- B) Onun ne kadar önemli olduğunu görürsek yaparız.
- C) Dikkat edersen spordaki en büyük ve en önemli hususlardan biridir.
- D) Naciye çekim sırasında gördüklerine o kadar odaklanmış ki herkesi unutmuş.
- E) Ancak bir süre sonra aklını başına toplayıp tebrikler almaya başlamış.

Testleri çözelim (Zarf)

1. Aşağıdaki cümlelerdeki kelimelerde hangisi zarf değildir?

- A) Bir noktaya odaklanma yeteneğinizi artırmak için her gün üzerinde çalışmanız gerekir.
- B) Dikkatinizi zorla da olsa belirli bir nesneye odaklayın.
- C)Bunu esas olarak bir kronometre veya saniye yelkovanı olan saatin yardımıyla yaparsınız.
- D) Diyelim ki zihniniz yaklaşık bir dakika boyunca aynı noktaya odaklandı.
- E) Deneyimler, ilk hazırlığın 20-40 saniye sürdüğünü gösteriyor.

2. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde altı çizili sözcük ötekilerden farklı görevde kullanılmıştır?

- A) Zaman zaman artırılması ve 5 dakikaya çıkarılması önerilir.

- B) Spor dalları egzersizin türüne bağlı olarak çalıştırılır.
C) Eğitim sırasında dikkat kaybedilirse yeniden başlanması tavsiye edilir.
D) Bir saniyeyi işaret ederek 5 dakikaya kadar konsantre olabiliyorsan.
E) Önüne bakmalı ve bu işi hemen yoğunlaştırmalısın.

3. Cümlede bazı uygun yerlere "zor" kelimesi getirilirse, nasıl bir zarf olur?

- A) Üç defa tekrarlanması tavsiye edilir.
B) Konsantre olmak ve etrafınızdaki dünyayı terk etmek tavsiye edilir.
C) Yaklaşık bir aylık eğitimden uzak olursam.
D) Demek istediğim anlatmak ve anlamak için, insanın bir makine olduğunu hayal edin.
E) Bu durumda ruhumuz onu hareket ettiren enerjidir.

4. Aşağıdaki cümlelerden hangileri zarf göreviyle kullanılmıştır?

- A) Beynimiz vücudun hareketini planlar.
B) Vücudumuzun rolü, beynimizin ve ruhumuzun planladığı işi yapmaktır.
C) Muhtemelen yarın çok uzağa gitmek mümkün olmayacaktır.
D) Veya tersine, arabanın motoru eski ve gövde yeniyse, o zaman çok uzağa gitmek imkansızdır.
E) Yeni ve iyi durumda olan bir otomobil, istediğiniz yere rahat ulaşabilirsiniz.

5. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde deyim zarf göreviyle kullanılmıştır?

- A) Aynı şekilde okulda aklınıza ve davranışınıza sahip olmalısınız.
- B) Tüm bunlar böyle bir plan olarak kalacaktır.
- C) Böyle bir bahar ışık içinde parlıyordu.
- D) Gecedен başlayan kar hiç insanlara nefes aldirtmiyordu.
- E) Sabahtan beri devam eden yağmur kimseye soluk aldirtmiyordu.

7. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde "az" sözcüğü diğerlerinden farklı olarak kullanılmıştır?

- A) Şoför çok sinirlenmişti, az kalsın kalbi duracaktı.
- B) Kazandığı para az değildi, bilakis itiyacını karşıladı.
- C) Bu olaydan sonra babam kardeşime az kızmadı.
- D) geçimsizlik nedeniyle az çalışmıyordu.
- E) Komşumun sesine az kızmadık.

7. Aşağıdaki dizelerde kaç zarf kullanılmıştır ?

- A) Bu özellikler, sporcunun iyi fiziksel ve teknik eğitimi sırasında hissedilir.
- B) Bu nedenle, bir sporcu fiziksel ve teknik olarak ne kadar hazırlanırsa yüksek olacaktır.
- C) Banu seviyesini derinlemesine yükseltmeye hazır olmalı.
- D) Sonsuz bir enerjiye sahipti.
- E) Onunla konuşmaya başladığımda artık uyumuştü.

8. Aşağıdaki cümlelerden hangisinde zaman zarfı kullanılmamıştır?

- A) Bölgedeki inşaat kazıları akşama doğru bitti.
- B) Kışın Samsun'a dönüyor, halamlarda tadını çıkarırdık.
- C) Sabah avluda iki kedi yavrusu durmuştu.
- D) Bazen insanlar bıkar usulca çekip gider.
- E) Karabağ'ı, ben özledimişim gitmem lazım.

9. Aşağıdakilerden hangisinde ikileme zarf göreviyle kullanılmıştır?

- A) Marketten alıyordum ama fırsat bırakmadılar.
- B) Rakibimi hemen hemen bir hamlede yere çakacaktım.
- C) Bir köprüde tutuyormuş gibi hissediyordum.
- D) İnsanların bu tür duygularını sadece hissetmek değil, bilinçli olarak yaratmak da gereklidir.
- E) Bu tür duygular çocuklarda olur ve geçer.

10. Aşağıdaki hangi cümlelerde miktar zarfı kullanılmamıştır?

- A) Tahir'in yarışma sırasında yaşadığı duygular unutulmazdı.
- B) O, günlüğüne yazması çok iyi olurdu.
- C) Bir yandan, sporcu sadece iyi izlenimlerle yaşamıyor.
- D) Eğitim sırasında eski yaralarını hatırlaması ve onu rahatsız etmeye başlaması olmasıdır.
- E) Yaşadığı bazı zor durumları hatırlamaktan heyecan duyuyor.

Testleri çözelim (Cümle Bilgisi)

1. Aşağıdaki cümlelerde öğeler özne+tümleç+yüklem sıralanması uygun dizilmiştir?

A) Maalesef antrenörler ve sporcular antrenmanın bu kısmını doğru şekilde kullanmıyorlar.

B) Hazırlık kısmı nedeniyle sadece güçlü, hızlı, hafif olmak doğru değil.

C) Aynı zamanda cesur, kendinden emin, kararlı, sakin vb. olmak mümkündür.

D) Onun yardımıyla sadece beden değil, beyin ve ruhu da yarışmalara hazırlanabilmektedir.

E) Çoğu durumda, sporcu iyi, fiziksel duyguları olduğunda zaferi hissediyor.

2. Aşağıdaki cümlelerden hangisi dolaylı tümleş ve yüklemden oluşmuştur?

A) Kendini iyi hissettiğinde kendini göstermeye hazır hisseden sporcular var.

B) Yarış öncesi kendi duygularını deftere yazdı.

C)Sporcudaki özgüven oluşumu zaten psikolojiktir.

D)Yardım etmek önemli bir duygu olduğunu gösteriyor.

E)Dünyada Anayasa olarak bilinen ilk resmi evrak.

3. Aşağıdaki dizelerden hangisi nesne-yüklemden oluşmuştur?

A) Bunu yapmanın tam tersi olacak.

B) Gani bunu yaptığında yanma korkusu olacaktır.

C) Aynı zamanda insan bu korkuyu zihnin yardımıyla aşmalıdır.

D) Bu sıradan bir iş değil, çünkü bize çocukluğumuzdan beri öğretiyor

E) Ateşe dokunduğunuzda yanma korkusu, uzun süre acı hissetmek olduğunu yaşamaktır.

4. Söz dizimi Özne-Zarf tümleci-Nesne-Yüklem biçiminde olan cümle aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bunu yapmaya karar verirsek hemen ağız kuruluğu ve korku hissedeceğiz.
B) Korku bize ağızlarımızı hızlı ve sağlam bir şekilde kapatmamızı engelleyecektir
C) Kerim bu durumda entelektüel ve fiziksel faktörleri birbiriyle çeliştirdi.
D) Zor iş fakat bunu yapmak mümkün.
E)Eseri kaleme alarken çok düşündüm.
babasına.

5. Bu cümlelerde öge dizilişi aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

- A) Buradan, iyileştikten sonra bile bir kez yaralandı.
B) Bir sporcunun, mücadelenin gergin anında bile performans göstermesini engelleme.
C) Yaralanma korkusunu aşmak herkes becermez.
D) Söyleyirken bile ağıyorcasına bakıyordu.
E) Üniversiteden döner dönmez annesini aradı.

6.Aşağıdaki atasözlerinden hangisi yapısı yönüyle ötekilerden farklıdır?

- A) Sabreden derviş muradına ermiş.
B) Sabır acı ise de meyvesi tatlıdır.
C) Irmak kenarına çeşme yapılmaz.
D) Her yiğidin gönlünde bir aslan yatar.
E)Kanı kanla yumazlar, kanı su ile yuyarlar.

7. Bu cümle aşağıdakilerden hangisi ile tamamlanırsa, nesne işlevinde yan cümle kullanılacaktır?

Yıllar sonra bir arkadaşın bufesinde

- A) Bir arkadaşım bana elini uzattı
- b) Ne yapacağımızı konuştuk
- C) Arkadaşlarımızla bu konuyu konuştuk.
- D) Panel sizi düne götürdü
- E) Sünger çekerek maziyi unuttuk.

8. Aşağıdaki cümlelerden hangisi ayraç içindeki tanımla ilgili değildir?

A) Ağız düzgün kapatılmazsa kişi ağzını yakabilir. (Basit cümle)

B) Orhan'ın psikolojik etkisini hesaba katmaması, yanlış karar vermesine neden oldu. (Bileşik cümle)

C) Küskünlüğümüz yıllarca sürdü bir sonuca varamadık. (Bağlı cümle)

D) Az çok sonunda bunu bize yapacağını söylemişti.(Bileşik cümle)

E) Kızım gerçekten deliye dönmüş gibi ortada dönüyordu. (Sıralı cümle)

9. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde mastarla kurulan yan cümle özne görevindedir?

A) Cemil'in aniden düşmesi herkesi üzdü

B) Onun tamamen durması gibi sorunlara işaret etmek mümkündür.

C) Bu durumda görev, sokurun her zaman büyük bir hevesle kütüphaneye gelmesini sağlar.

D) En iyisi bu gibi zor bir soruna çözüm bulmaktır.

E) Çocuk belli bir aşamayı geçerek yüzmenin sırlarını öğrenir.

10. Bu paragrafta numaralanmış cümlelerden hangisi bağlı bir cümledir?

(I) Koç bunu ona açıkladı. Kendiniz üzerinde çalışırken becerilerinizi geliştireceğinizi söyledi.(II) Daha hızlı yüzmeye çalışmalısınız.(III). Ancak, tüm sporcular bunu kabul etmiyor.(IV) .Çoğu spora veda ediyor ve bu tür durumlar güreş dahil diğer sporlarda ortaya çıkar. (V)

A) V. B) II. C) I. D) III. E) IV.

Testleri çözelim (Anlatım bozukluğu)

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde anlatım bozukluğu var? (mantık hatası)

- A) Kaybedelim ki öğrenelim, öğrenelim ki kazanalım!
B) Bununla ben, genç sporculara kaybettiklerinde neler öğrendikleri hakkında
C) bir fikir vermek isterdim.
D) Yanlışlarını düzeltebileceğini zaten bilen güçlü sporcular var.
E) Bu spor dünyasında çözülmesi gerekli güncel bir konudur.
F) Genel olarak, insan her zaman zihinsel ve fiziksel yeteneklerini sürekli olarak artırmaya çalışmıştır.

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu vardır?

- A) O, fikrini daha zor hareketlere hakim olmaya odaklanır.
B) Sporcular da aynen ayrıca belirli
C) hareketlerde ustalaşır ve bunları otomatikleştirir.
D) Mert zor hareketleri ve püf noktalarını öğrenerek becerilerini artırır.
E) Biz sporcuların mücadelelerinde sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda zihinsel ve ruhsal olarak da çalıştıklarını görüyoruz.
F) Bu oyuncu takımı arkadaşlarına seslendiler.

3. Aşağıdaki geçen anlatım bozukluğu(deyim yanlışımı) bulun.

- A) Topçu topu pas geçtiğinde sadece fiziksel güç kullanmakla kalmaz, beynini de kullanır.
B) Hastalık iyi tedavi edilmezse, ölüme hatta sara nöbetlerine yol açabilir.
C) Bu çalışmaya ben kulak verebilirim.
D) Olaylara kulak kabartmak senin eski alışkanlığın.
E) Defalarca söylersem ne olur, susmaz.

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, nesne eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?

- A) Bu yol yaya yürümekle olmaz.
B) Bu çalışma şartlarına ancak sadece üç hafta dayanabildi.
C) Eve gelinerek hemen yemek yedik.
D) Babam bu iki olay arasında kalmış gibi gözüküyordu.
E) Ali`den kuşku ettiğini benden gizledi

5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde nesne eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?

- A) Memlekette durum hep iyiye gidiyordu.
- B) Kemal'in yazdığı makale önemli konulardan biridir.
- C) Ünlü karate ustaları yıldırım hızıyla çalışıyorlardı.
- D) Tüm dikkat bir noktaya odaklanırsa bunları bilmemiz gerekir.
- E) Yarın esas olarak takım müsabakaları için geçerlidir.

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu vardır?

- A) Zannediyorum, mutlaka işi sonuçlanmıştır.
- B) Bu soruna hala çözüm bulunmadı.
- C) Sanırım sporlarda, sporcunun odak noktası tek başına topa vurmak veya pas vermek olmamalıdır.
- D) Onun dikkati takım arkadaşlarındaydı.
- E) Grup takımın sporcularının gezi düzenlediler.

7. Bu cümledeki anlatım bozukluğunun nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hediye kutusunu zamanında değiştirmek lazım.
- B) Arabada oturan başka biri varsa onunla konuşursun.
- C) Dikkatinizi bir kısmını da ona yöneltirseniz iyi olur.
- D) Radyo dinlerken mazini düşünüp ağladı.
- E) Bu tür ağır kelimeler sanırım onu kızdırmış olmalı.

8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, tamlayan eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?

- A) Geniş dikkat öncelikle bir hocada ve çok çeşitli oyun türlerinde talep edilir.
- B) Bu tür oyunlar gerçek dışı kabul edilir.

C) Fakat gerginlik durumunda ve gerektiğinde ileriye adım atmamalı.

D) Fateh`in dikkati tek noktaya odaklanmıştır.

E) Sporda en önemli konulardan biri dikkatin zamanda belli bir yere vermektedir.

9. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bu kurala uyulmamasından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?

A) İyilerin başarılı olması, kötülerini hep şaşırtır.

B) Avluda zararlı otlar yolarak bir yere toplanmalıdır.

C) Bütün memleket çocukları hepsi bir araya toplanmış.

D) Onur Bey, aniden birden gelip çıkıverdi.

E) Kutlanılacak günler hepsi geride kaldı.

10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu vardır?

A) Aylin elindeki gülü hemen annesine sunuverdi.

B) Gülin, ondaki değişimi geç anladı.

C) Azadlık Radyosu kadrosuna yeni elemanlar aldı.

D) Demir attım yalnızlığa bilenim yok.

E) Vahşi güller açmış kalbimde, yüzünüzden.

KAYNAKLAR:

1. Axundov A. Dil və ədəbiyyat.I cild, Bakı,Gənclik, 2003
2. Çobanzadə B. F.Ağzadə. Türk qrameri dərsliyi, Bakı, Azər nəşr, 1929
3. Hacıyev T. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. Bakı, ADU nəşriyyatı, 1976
4. Hacıyev T. Yazıçı dili və ideya-bədii təhlil dili. Bakı, Maarif, 1979
5. Mahmudova Q. Türk dillərinin frazeologiyası: Qıpçaq qrupu türk dillərinin frazeologiyası. Bakı, Nurlan, 2009
6. R.Rüstəmov, C.Məmmədova. Osmanlı Türk dili. “Elm və Təhsil” , Bakı, 2013
7. R.Rüstəmov, C.Məmmədova.Türkce Oku Metinleri, “Gənclik”, “Elm və təhsil” , Bakı, 2012
8. R.Rüstəmov. Türk dilinin sintaksisi, “Elm və Təhsil”, Bakı2012
9. R.Rüstəmov, Ə.A.Rəsulov, Türk dili, “Elm və Təhsil”, Bakı, 2012
10. R.Rüstəmov, Ə.A.Rəsulov ,C.Məmmədova.Türkçə-Rusca-Azərbaycanca, Azərbaycanca-Türkçə-Rusca, Rusca-Türkçə-Azərbaycanca dilçilik terminləri lüğəti , “Elm və təhsil” , Bakı, 2010
11. R.Rüstəmov .Türk dilinin sintaksisi, “Nurlan” , Bakı, 2009
12. Zeynalov F. Türkologiyanın əsasları. Bakı, Maarif, 1981
13. 24 Aksan Doğan, Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim 1. TDK Yayınları.1977
14. Aksan Doğan, “Köktürkçeden Bugüne, Türkçede ödünclemeler Üzerine Bir Sözcük İstatistliği Araştırması”, Türk Dili, Sayı 313 , EKİM 1977
15. Aksoy Ömer A., Atasözleri ve Deyimler, TDK Yayınları, Ankara,1968

16. Aksoy Ömer A., Gelişen ve Özleşen Dilimiz, TDK Yayınları, Ankara, 1968
17. Aksoy Ömer A., Özleştirme Durdulamaz, TDK Yayınları, Ankara, 1969
18. Ağakay, M.A. Kelimi Yapı Yolları, T.D.K yayını B. II.7, 1943.
19. Arat, R.R Türkçede kelime eklerin yapısı, Türk Dili, sayı:43, 1955
20. Atabay, N. Sözcük Türleri I (D. Aksan, İ. Kutluk, S. Özel ile), 1976 b.
21. Atalay, B. Türkçemizde -men -man, TDK yayını, 1940
22. Banguoğlu, T, Ana Hatlarıyla Türk Grameri, İstanbul 1940.
23. Başgöz, İ. İnsan adları ve toplum, Türk Dili, sayı:294,1976
24. Ergin, Muharrem; Türk Dil Bilgisi, İstanbul, 1962
25. Gencan, T. Nejat;, Dilbilgisi, 2. Baskı, İstanbul, 1971
26. Göknel, Yüksel; Modern Türkçe Dilbilgisi, İzmir, 1974
27. Caferoğlu, A. Türk Dili Tarihi, Ankara: Altınordu Yay. 2015
28. Gözler Fethi:Örnekleriyle Temel Kompozisyon Bilgileri,İst.-1978.
29. Ercilasun Ahmet Bican :Bugünkü Türk Alfabeleri,İstanbul-1976.
30. Dizdaroğlu Hikmet:Tümce Bilgisi,TDK.-1976.
31. Demiray Kemal:Temel Dilbilgisi,İstanbul-1967
32. Ergin, M. Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak Yay. 1993
33. Ercilasun, A.BBaşlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi, Ankara. 2012
34. Kabaklı A. Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul, 1980
35. Karaalioğlu S.K. Türk Edebiyatı Tarihi-II, İnkilap ve Aka Yayınevi, İstanbul, 1978
36. Karahan Leyla. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2004

37. Mirələm X. Həsənova V. Türkçe oku metinleri. Bakü, 2005.
38. 38.Tanpınar A. XIX əsr Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul Universitesi Yayını, 1956.
39. Tülbentçi F.. Türk Atasözleri ve Deyimleri, İstanbul, 1980
40. Türkçe Sözlük. 1, 2. TDK, Ankara, 2523 s.
41. Uzun L.S. Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri // Dilbilim Araştırmaları, Hilit Yayınevi, Ankara, 1991
42. 1 Дмитриев Н.К. Строй тюркских языков. Москва, 1962
43. Кононов А.Н. Грамматика современного 2 турецкого литературного языка. М.-Л., Издательство АН СССР, 1956.
44. Майзель Дж. Изафет в турецком языке. Москва, 1937.

Çapa imzalanmışdır: 18.06.2020

Kağız formatı: 60x84 1/16

H/n həcmi: 8,75 ç.v.

Sifariş: 229

Sayı: 100

“ZƏNGƏZURDA” çap evində çap olunmuşdur
Ünvan: Bakı şəh., Mətbuat prospekti, 529-cu məh.
Tel.: (050) 209 59 68; (055) 209 59 68; (012) 510 63 99
e-mail: zengezurda1868@mail.ru

